

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

Kęstutis Tamulevičius

LIETUVOS FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS VERTINIMAS

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

doc. dr. Vilda Gižienė

KAUNAS, 2020

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

LIETUVOS FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS VERTINIMAS

Baigiamasis magistro projektas
Verslo ekonomika, 6211JX042

Vadovas

..... doc. dr. Vilda Gižienė
(parašas) 2019 12 ...

Recenzentas

..... prof.dr. Jurgita Bruneckienė
(parašas) 2019 12 ...

Projektą atliko

..... Kęstutis Tamulevičius
(parašas) 2019 12 ...

KAUNAS, 2020

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir verslo fakultetas

Kęstutis Tamulevičius

Verslo ekonomika, 6211JX042

Baigiamojo magistro projekto „Lietuvos fiskalinės decentralizacijos vertinimas“

AKADEMINIO SAŽINGUMO DEKLARACIJA

2019 m. gruodžio ... d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Kęstučio Tamulevičiaus**, baigiamasis magistro projektas tema „Lietuvos fiskalinės decentralizacijos vertinimas“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame projekte nėra viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose sąrašė. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį projektą niekam nesu mokėjusi. Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Kęstutis Tamulevičius. Evaluation of fiscal decentralization in Lithuania. Master's Final Degree Project/ supervisor asoc.prof. Vilda Gižienė; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study area, study field: Social Science, Economics.

Keywords: municipalities, decentralization, cluster analysis, revenue, expenditure, budget
Kaunas, 2020. 98 pages.

SUMMARY

The topic of this thesis is the evaluation of fiscal decentralization of Lithuanian municipalities. This topic is relevant because the incompatibility of functions delegated to municipalities and the financial resources required to perform them is one of the main reasons hindering the sustainable and sustainable development of Lithuanian municipalities. Municipalities are the closest authority to the people. Sustainable and sustainable municipal activities, high-quality and affordable public services are important to everyone. The thesis consists of five parts: problem analysis, theoretical solutions, research methodology, research results, conclusions and recommendations. Each of these parts is subdivided into smaller parts, depending on the characteristics of the issue under consideration. The first major part of this work is devoted to the analysis of fiscal decentralization in Lithuania. This part compares fiscal decentralization of Lithuania and other countries. The second part of the thesis analyzes the theory of fiscal decentralization, describes possible theoretical solutions for the distribution of management functions between different levels of governance. This part also analyzes the theoretical decisions on how to allocate financial resources and public expenditures between different levels of governance. Issues related to intergovernmental distribution of funds and their impact on municipal financial autonomy are also reviewed in this section. The third part of the paper presents the methodology of the study of fiscal decentralization of municipalities. The fourth part presents the cluster analysis of the fiscal decentralization of municipalities. The final part of this work consists of conclusions that confirm the results of the analysis in relation to the task and the main purpose of this work.

Kęstutis Tamulevičius. Lietuvos fiskalinės decentralizacijos vertinimas. Magistro baigiamasis projektas / vadovas doc. dr. Vilda Gižienė; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų sritis, studijų kryptis: Socialiniai mokslai, Ekonomika.

Reikšminiai žodžiai: *savivaldybės, decentralizacija, klasterinė analizė, pajamos, išlaidos, biudžetas*
Kaunas, 2020. 98 puslapiai.

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema yra Lietuvos savivaldybių fiskalinės decentralizacijos vertinimas. Ši tema yra aktuali, nes savivaldybėms pavestų funkcijų ir jų vykdymui reikalingų finansinių išteklių nesuderinamumas yra viena iš pagrindinių priežasčių trukdančių darniai ir tvariai Lietuvos savivaldybių plėtrai. Savivaldybės yra artimiausia valdžios institucija šalies gyventojams. Darni ir tvari savivaldybių

veikla, kokybiškos ir prieinamos viešosios paslaugos yra svarbios kiekvienam jos gyventojui. Baigiamąjį magistro darbą sudaro penkios dalys: problemos analizė, teoriniai sprendimai, tyrimo metodologija, tyrimo rezultatai, išvados ir rekomendacijos. Kiekviena iš šių dalių yra padalinta į mažesnes dalis, atsižvelgiant į nagrinėjamo klausimo ypatybes. Pirmoji pagrindinė šio darbo dalis yra skirta fiskalinės decentralizacijos analizei Lietuvoje analizei. Šioje dalyje lyginama Lietuvos ir kitų šalių fiskalinė decentralizacija. Antroje darbo dalyje analizuojama fiskalinės decentralizacijos teorija, aprašomi galimi teoriniai sprendimai kaip paskirstyti valdymo funkcijas tarp skirtingų valdymo lygių. Šioje darbo dalyje taip pat analizuojami teoriniai sprendimai kaip paskirstyti finansinius išteklius, išlaidas tarp skirtingų valdymo lygių. Klausimai susiję su tarpbiudžetiniu lėšų paskirstymu, jo įtakos savivaldybių finansiniam savarankiškumui irgi apžvelgti šioje dalyje. Trečioje darbo dalyje pateikiama savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimo metodologija. Ketvirtoje darbo dalyje pateikiama savivaldybių fiskalinės decentralizacijos klasterinė analizė. Paskutinę šio darbo dalį sudaro išvados, patvirtinančios, kaip analizės rezultatai atitinka užduotį ir pagrindinį šio darbo tikslą.

Paveikslų sąrašas

1 pav. Nacionalinio biudžeto išlaidų ir bendrojo vidaus produkto dalies tenkančios savivaldybių išlaidoms kitimo tendencijos 2006-2018 metais procentais.....	14
2 pav. Dotacijų, mokestinių ir kitų pajamų dalies savivaldybių biudžetų pajamose kitimo tendencija 2006-2018 m. procentais.....	15
3 pav. Savivaldybių mokestinių pajamų dalies Nacionaliniame biudžete kitimo tendencija 2006-2018 metais procentais.....	16
4 pav. Savivaldybių mokestinių pajamų struktūros kitimo tendencijos 2006-2018 m. procentais....	17
5 pav. Savivaldybių skolos kitimo tendencijos 2006-2018 m. tūkst. EUR.....	18
6 pav. Savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimo loginė schema.....	52

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos apibrėžimai.....	22
2 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos struktūra.....	24
3 lentelė. Viešojo valdymo funkcijų paskirstymas tarp valdymo lygių.....	28
4 lentelė. Vietos valdžios pajamų šaltiniai.....	30
5 lentelė Mokestinių pajamų savarankiškumo klasifikavimas pagal kategorijas.....	31
6 lentelė. Mokestinių pajamų paskirstymas tarp valdymo lygių.....	35
7 lentelė. Viešųjų išlaidų paskirstymas tarp valdymo lygių	38
8 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos lygio apskaičiavimo metodai.....	47
9 lentelė. Analitiniai rodikliai.....	51
10 lentelė. Vietos valdžios fiskalinės decentralizacijos vertinimo rodikliai.....	53
11 lentelė Lietuvos savivaldybių suskirstymas į klasterius pagal fiskalinės decentralizacijos rodiklius.....	54

TURINYS

Paveikslų sąrašas.....	6
Lentelių sąrašas.....	7
ĮVADAS.....	9
1. LIETUVOS FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS PROBLEMOS ANALIZĖ.....	11
1.1. Fiskalinės decentralizacijos ypatumai Lietuvoje.....	11
1.2. Fiskalinės decentralizacijos ypatumai Europos Sąjungoje ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalyse.....	19
2. FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	21
2.1. Fiskalinės decentralizacijos sąvoka ir struktūra.....	21
2.2. Atliekamų funkcijų pasiskirstymas tarp skirtingų valdymo lygių.....	25
2.3. Savivaldybių pajamos, išlaidos ir tarpbiudžetiniai pervedimai.....	29
2.4. Fiskalinės decentralizacijos vertinimo metodai.....	47
3. SAVIVALDYBIŲ FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS TYRIMO METODOLOGIJA..	49
4. LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS VERTINIMAS....	53
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	86
LITERATŪRA.....	88
PRIEDAI	93

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos savivaldybės nuo nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų funkcionuoja nuolatos besikeičiančioje aplinkoje. Lietuva iš praeities paveldėjo nepaprastai centralizuotą krašto valdymo sistemą. Socialinių - ekonominių permainų metu kartu su kitomis reformomis buvo pertvarkoma ir viešojo valdymo sistema, daugelis viešojo administravimo funkcijų iš centrinės valdžios lygmens perduotos į žemesnį vietos valdžios lygmenį. Viešojo valdymo funkcijų perdavimas nesuteikiant tinkamų įgaliojimų ir atsakomybės valdyti finansinius išteklius sukėlė sunkumus daugeliui Lietuvos savivaldybių. Dėl finansinių išteklių nepakankamumo savivaldybėms sudėtinga tinkamai atlikti įstatymais priskirtas funkcijas, teikti visuomenei reikalingas viešąsias paslaugas. Jos iki šiol yra priklausomos nuo centrinės šalies valdžios skiriamų finansinių išteklių bei priimamų sprendimų. Tobulinant viešųjų finansų valdymo sistemą Lietuvoje, siekiant, kad ji atitiktų efektyvaus viešojo valdymo principus, būtinas dėmesys problemiškomis sritims. Viena iš jų - tinkamas finansinių išteklių paskirstymas tarp skirtingų valstybės valdymo lygių. Susikaupusios iki galo neišspręstos savivaldybėms pavestų funkcijų ir jų vykdymui reikalingų finansinių išteklių nepakankamumo, savarankiškumo formuojant ir naudojant šiuos išteklius problemos kelia būtinybę atlikti gilesnį finansinių išteklių paskirstymo problemos vertinimą ir ieškoti jos sprendimo būdų.

Tiriama problema – finansinių išteklių decentralizacija iš valstybės valdymo lygmens į vietos valdžios lygmenį ir jos įtaka savivaldybių pajamoms, išlaidoms, dotacijoms ir įsipareigojimams. Europos vietos savivaldos chartijoje, prie kurios Lietuva prisijungė 1999 metais nurodyta, kad „šalies ekonomikos politika suteikia vietinės valdžios organams teisę turėti atitinkamus savo finansinius išteklius, kuriuos jie savo nuožiūra gali laisvai panaudoti suteiktų įgaliojimų ribose“. Tačiau centrinė valdžia formuodama šalies ekonominę politiką šią savivaldos teisę varžo. Pagal šiuo metu galiojančią savivaldybių pajamų metodikos įstatymą savivaldybių ir valstybės biudžetai dalinasi per pusę gyventojų pajamų mokesčio (pagrindinio savivaldybių pajamų šaltinio) netektimis, kurios susidaro dėl Seimo ar Vyriausybės priimtų sprendimų. Todėl Lietuvos savivaldybių asociacijos skaičiavimais dėl vykstančios struktūrinės mokesčių reformos savivaldybių biudžetai 2019 metais neteks 160 mln. eurų, 2020 metais – apie 237,25 mln. Eurų, 2021 metais – apie 319,35 mln. eurų prognozuojamų gyventojų pajamų mokesčio pajamų. Be jau anksčiau minėtos nuostatos Europos vietos savivaldos chartijoje taip pat nurodoma, kad „Vietinės valdžios organai bent dalį finansinių išteklių gauna iš vietos mokesčių ir rinkliavos, kurių dydį nustato jie patys vadovaudamiesi statutu. Finansų sistema, kuria grindžiami vietiniams valdžios organams prieinami finansiniai ištekliai, yra pakankamai įvairi ir lanksti, kad leistų jiems neatsilikti nuo jų uždavinių įgyvendinimo kaštų realaus kilimo“. Lietuvoje nėra teisiškai įtvirtintų vietinių mokesčių, tačiau yra keletas mokesčių, kurių dydį nustatyti gali savivaldybės. Vietiniams mokesčiams galėtų būti priskirti žemės mokestis ir nekilnojamojo turto mokestis. Šių mokesčių ir

vietinių rinkliavų dalis bendroje savivaldybių pajamų struktūroje 2018 metais sudarė tik 7,1 procentus visų pajamų. Lietuvos savivaldybėms prieinami finansiniai ištekliai nepasižymi įvairove. Pagrindinis finansinis išteklis yra gyventojų pajamų mokesčiai, kurio dalis bendroje savivaldybių pajamų struktūroje 2018 metais sudarė 49,4 procentus visų pajamų. Visi kiti finansiniai ištekliai, išskyrus centrinės valdžios dotacijas, sudarė 6,2 procento visų pajamų. Centrinės valdžios dotacijos bendroje savivaldybių pajamų struktūroje 2018 metais sudarė 37,3 procentų visų pajamų. Kaip matome, savivaldybių pajamos iš vietos mokesčių ir rinkliavų sudaro labai mažą pajamų dalį, o savivaldybių finansiniai ištekliai nepasižymi plačia įvairove. Daugiausia pajamų gaunama iš gyventojų pajamų mokesčio, kurį kontroliuoja centrinė šalies valdžia. Dotacijos sudaro reikšmingą savivaldybių pajamų dalį, o jų skyrimas savivaldybių biudžetams priklauso nuo centrinės valdžios sprendimų. Taigi apibendrinant galime teigti, kad didelė dalis savivaldybėms reikalingų finansinių išteklių dalis yra kontroliuojama centrinės šalies valdžios. Savivaldybių įgaliojimai fiskalinės politikos srityje yra labai riboti.

Darbo objektas – Lietuvos savivaldybių fiskalinė decentralizacija.

Darbo tikslas – įvertinti fiskalinę decentralizaciją Lietuvoje ir nustatyti veiksnius lemiančius Lietuvos savivaldybių fiskalinę decentralizaciją.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti finansinių išteklių paskirstymo tarp skirtingų šalies valdymo lygių ypatumus Lietuvoje.
2. Atlikti šalies fiskalinę decentralizaciją aiškinančių teorijų analizę.
3. Išskirti ir ištirti šalies fiskalinę decentralizaciją lemiančių rodiklius.
4. Klastrinės analizės būdu nustatyti reikšmingus veiksnius lemiančius Lietuvos savivaldybių fiskalinę decentralizaciją.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros, straipsnių analizė, duomenų rinkimas ir sisteminimas, klasterinė duomenų analizė.

1. LIETUVOS FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS PROBLEMOS ANALIZĖ

Lietuvos savivaldybių fiskalinės decentralizacijos, jų finansinio savarankiškumo problema nėra nauja tema Lietuvos mokslininkų darbuose, tačiau ji nėra plačiai nagrinėta. Ši tema buvo analizuojama praėjusio dešimtmečio pradžioje. Tarp autorių nagrinėjusių šią temą galima paminėti A. Astrauską, J. Baltušnikienę, R. Stačioką, J. Striškaitę, R. Civinską. Vėlesniais metais ši tema susilaukė mažesnio mokslininkų dėmesio. Tačiau žodžiai, kuriais pradama Lietuvos regioninės politikos Baltoji knyga puikiai atspindi problemos aktualumą ir šiandien „Valstybės šimtmetį Lietuva pasitinka spręsdama grėsmingą egzistencinę dilemą – socialinė atskirtis sąlygoja gyventojų skaičiaus mažėjimą, o šis stato barjerus ekonomikos augimui. Per metus netenkame daugiau kaip 1 procentą gyventojų, taigi valstybės projekcija antrajam šimtmečiui atrodo bauginanti“. Taigi mažėjantis gyventojų skaičius savivaldybėse, būtinausių viešųjų paslaugų: švietimo, sveikatos apsaugos pasiekiamumo sunkumai, jų kokybės sumažėjimas, didėjanti socialinė atskirtis privertė atkreipti dėmesį į savivaldybių fiskalinės decentralizacijos, jų finansinio savarankiškumo problemą. Jos svarbą šiandien pripažino septynioliktoji Vyriausybė savo veiklos programoje skirdama dėmesį šiai problemai ir kurioje skelbiama „stiprindami savivaldybių finansinį savarankiškumą, svarstysime galimybes plėsti savivaldybių biudžetų mokesčių bazę, aiškiau įvardysime konkrečius savivaldybių biudžetams tenkančius mokesčius, sudarysime savivaldybėms galimybę plačiau taikyti vietos mokesčius, dalyvauti administruojant mokesčius. Tokiu būdu savivalda įgaus aiškesnę finansinę perspektyvą bei didesnę finansinį ir veiklos savarankiškumą, o savivaldybių dalyvavimas administruojant mokesčius užtikrins ir geresnį jų surinkimą“. Problema atkreipė ne tik politikų bet ir mokslininkų dėmesį. Prie šios problemos analizės sugrįžo G. Davulis, N.Slavinskaitė, R. Bajorūnienė, A. Andruškevičius, G. Žigienė. Fiskalinę decentralizaciją ir jos poveikį vietos bei centrinei valdžiai tyrinėjo ir užsienio šalių mokslininkai: Kim, Lotz ir Blöchliger tyrinėjo fiskalinės decentralizacijos poveikį savivaldybių įsipareigojimams, R. S. Sobel analizavo fiskalinės decentralizacijos poveikį verslo aplinkai, F. J. Arze del Granado tyrinėjo fiskalinės decentralizacijos poveikį viešai ir privačiai partnerystei, P. Salmon analizavo fiskalinės decentralizacijos poveikį ekonominiam šalies augimui. Pasaulio Bankas ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija nuolatos vykdo tyrimus, kurie analizuoja fiskalinės decentralizacijos poveikį savivaldybių pajamoms, išlaidoms ar įsipareigojimams. Šioje darbo dalyje apžvelgiami fiskalinės decentralizacijos ypatumai Lietuvoje, Europos Sąjungos ir kitose pasaulio šalyse.

1.1 Fiskalinės decentralizacijos ypatumai Lietuvoje

Veiksmingas ir efektyvus šalies vystymasis yra neįmanomas be įgaliojimus ir gebėjimus jais pasinaudoti turinčių valstybės valdymo institucijų. Savivaldybės yra artimiausia valdžios institucija

šalies gyventojams ir geriausiai žino jų poreikius bei lūkesčius, tačiau negali šių poreikių patenkinti pačiu efektyviausiu būdu, nes turi labai ribotus finansinius išteklius ir įgaliojimus. Lietuva yra centralizuota valstybė, kurioje iš esmės visi sprendimai yra priimami sostinėje, o tiesiogiai rinktai vietos valdžiai geriausiu atveju yra paliekama tik galimybė juos minimaliai pritaikyti prie konkrečių vietos poreikių. Formuojant regioninę politiką iki šiol nebuvo sudarytos galimybės išnaudoti vietos savivaldos turimą potencialą suteikiant savivaldybėms pakankamas galias ir instrumentus. Aslima ir Neyapti (2017) fiskalinių įgaliojimų ir atsakomybės perdavimą vietos valdžiai apibrėžia kaip fiskalinę decentralizaciją, kurios pagalba stengiamasi tobulinti demokratinio valdymo praktiką ir taip prisidėti prie ekonominio šalies veiksmingumo. Tačiau fiskalinė decentralizacija - priskirtų funkcijų vykdymui reikalingų finansinių išteklių perdavimas iš centrinės valdžios lygmens į vietos valdžios lygmenį iš esmės Lietuvoje nebuvo vykdoma, nors pastaraisiais dešimtmečiais daugelyje Vakarų šalių fiskalinės kompetencijos ir mokesčių didinimo įgaliojimai buvo perkelti į vietos valdžios lygmenis. Tarptautinės organizacijos, tokios kaip Pasaulio bankas, Jungtinės Tautos ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija siekdamos skatinti demokratinį, ekonominį ir socialinį šalių vystymąsi aktyviai remia fiskalinės decentralizacijos plėtrą įvairiuose pasaulio šalyse.

Pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais regioninės politikos srityje dėmesys buvo sutelktas į politinį – administracinį savivaldos įgyvendinimo turinį, nuošalyje paliekant ekonominius – finansinius klausimus. Savivaldybių finansinių išteklių formavimo, reikiamų įgaliojimų suteikimo klausimams dėmesys nebuvo skirtas. Neišsivysčiusios mokesčių sistemos, ekonominio nuosmukio, aukštos infliacijos situacijoje veiksmingas ir aiškus fiskalinių santykių tarp vietos ir centrinės valdžios nustatymas buvo sunkiai įgyvendinamas. Tačiau ir vėlesniais valstybės raidos metais savivaldybių finansinių išteklių formavimui nebuvo skirtas tinkamas dėmesys. Nesprendžiama problema tapo ypač aktuali paskutinio ekonominio nuosmukio metais. Dėl ekonominio nuosmukio nulemtu įstatyminio reguliavimo pakeitimų savivaldybių pajamos savarankiškoms funkcijoms atlikti 2009 metais sumažėjo 10 procentų (405,5 mln. litų), specialios tikslinės dotacijos savivaldybėms perduotoms valstybės funkcijoms atlikti – 3,7 procento (22 milijonais litų), savivaldybės taip pat turėjo grąžinti valstybės biudžetui 100,6 mln. litų bendrosios dotacijos kompensaciją. Sumažėjęs savivaldybių finansinis pajėgumas lėmė, kad tiek savarankiškosios, tiek valstybės perduotos savivaldybėms funkcijos nuo 2009 metų nebegalėjo būti vykdomos ankstesne apimtimi (Andruškevičius, 2015). Pasibaigus ekonominiam nuosmukiui įstatyminis reguliavimas buvo pakeistas, tačiau finansinių išteklių pakankamumas priskirtoms funkcijoms vykdyti, jų formavimo būdas išlieka viena svarbiausių vietos savivaldos problemų. Savivaldybėms pavestų funkcijų ir jų vykdymui reikalingų finansinių išteklių nesuderinamumas yra viena iš pagrindinių priežasčių trukdančių Lietuvos savivaldybių plėtrai. Pasak Urvikio (2013) riboti savivaldybių ištekliai yra didžiausia kliūtis teikti kokybiškas ir prieinamas viešąsias paslaugas, kurios atitiktų žmonių lūkesčius. Pagal Pal ir Wahhaj (2017) fiskalinė

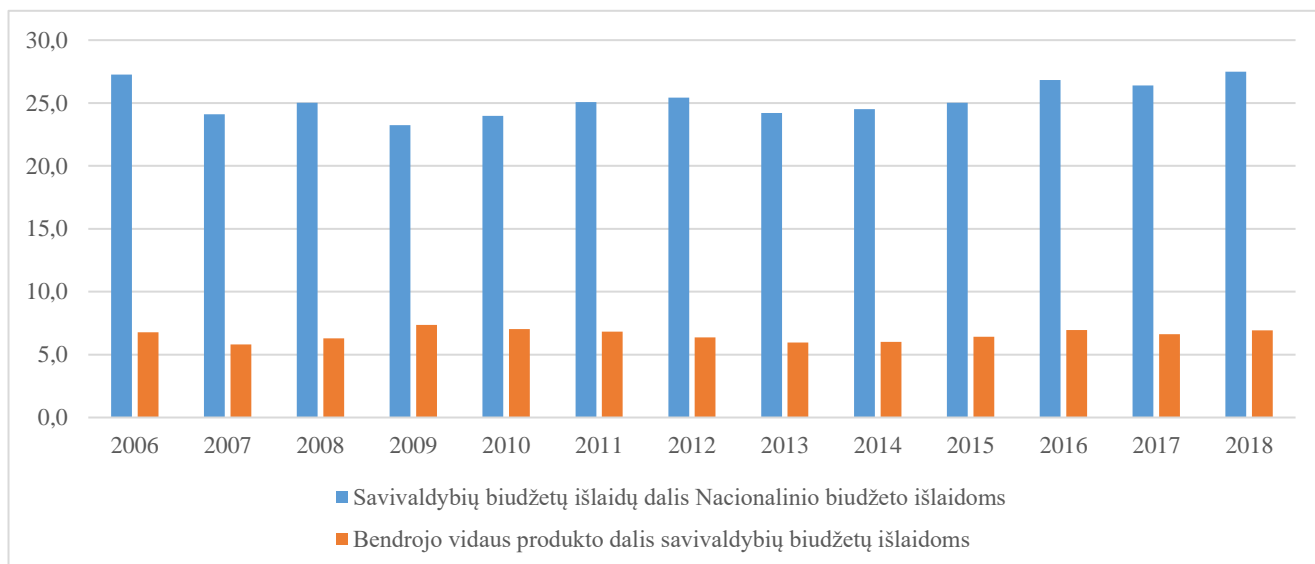
decentralizacija yra efektyvus įrankis užtikrinantis kokybiškų viešųjų paslaugų teikimą, nes vietos valdžia geriausiai yra informuota apie bendruomenės poreikius ir jos atskaitingumas vietos gyventojams yra didžiausias. Lietuvos fiskalinės decentralizacijos problemas nagrinėję Astrauskas ir Striškaitė (2003) dar 2003 metais teigė, kad savivaldybių finansinio savarankiškumo stoka, nepaisant deklaruojamų decentralizavimo principų, pasireiškia visose keturiose fiskalinės decentralizacijos dalyse: savivaldybių išlaidų, pajamų, tarpbiudžetinių pervedimų ir skolinimosi galimybių srityse.

Konstitucijoje įtvirtintas savivaldybių veiklos savarankiškumas pagal įstatymų apibrėžtą kompetenciją, savivaldybių ir valstybės interesų derinimas sąlygoja, kad savivaldybėms turi būti užtikrinamas visavertis savivaldybių veiklos finansavimas, įgyvendinamos joms pavestos funkcijos. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas ir Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžeto pajamų nustatymo metodikos įstatymas nustato tokias savivaldybių biudžeto pajamų rūšis:

- ✓ mokestinės pajamos, gaunamos iš įstatymu nustatyta tvarka savivaldybėms priskirtų mokesčių;
- ✓ nemokestinės pajamos, gaunamos iš savivaldybės turto ir kitų nemokestinių šaltinių;
- ✓ valstybės biudžeto dotacijos;

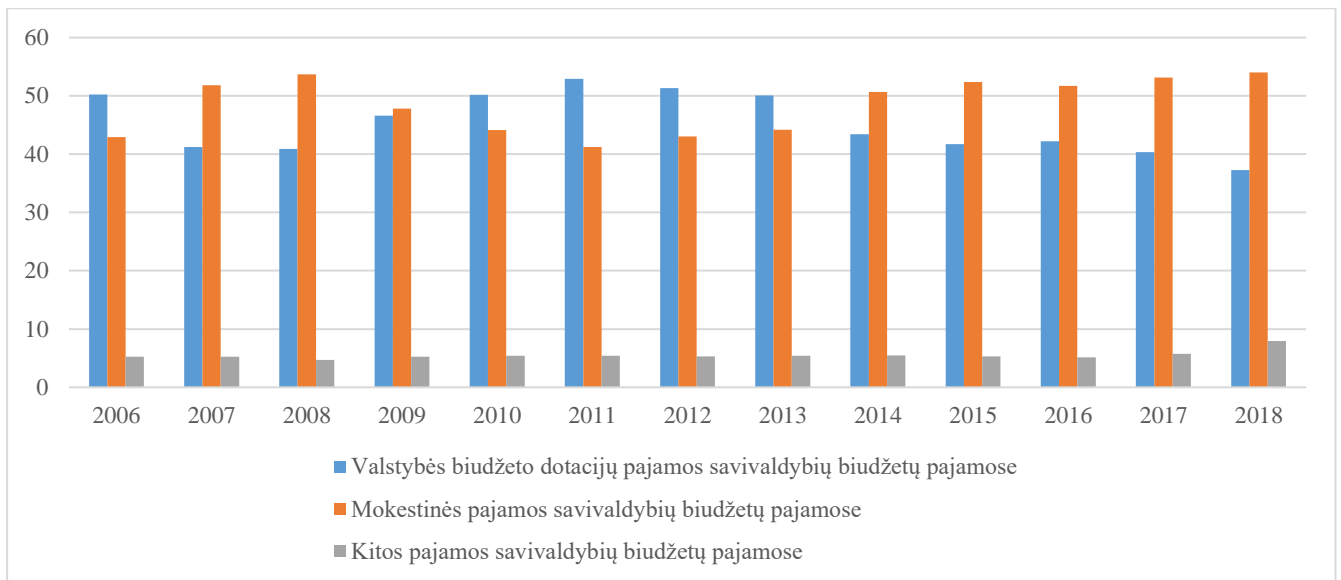
Bajorūnienės, Rudytės ir Skunčikienės (2016) nuomone pirmąsias dvi pajamų rūšis būtų galima vadinti nuosavomis savivaldybių pajamomis, o paskutiniąją valstybės biudžeto lėšomis skirtomis savivaldybėms. Tačiau šis teiginys kelia daug pagrįstų abejonių, nes vadovaujantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos savivaldybių nuosavų finansinių išteklių samprata, savivaldybės turi turėti įgaliojimus priimti sprendimus dėl nuosavų finansinių išteklių formavimo. Lietuvos savivaldybės didžiąjai daliai gaunamų mokestinių pajamų tokių įgaliojimų neturi. Tai yra jos negali nustatyti į savivaldybės pajamas įskaitomų mokesčių bazės ar priimti kitus sprendimus susijusius su finansinių išteklių formavimu. Valstybės biudžeto dotacijos savivaldybėms yra skiriamos su tikslinė paskirtimi – valstybės pavestiems tikslams vykdyti. Lietuvos savivaldybių finansinį savarankiškumą nagrinėjęsio Davulio (2014) manymu savivaldybių finansinio savarankiškumo lygį galima nustatyti remiantis savivaldybės mokestinių ir nemokestinių pajamų ir valstybės biudžeto skiriamų dotacijų santykiu. Bojanic (2018) teigė, kad standartiniu decentralizavimo rodikliu galima laikyti savivaldybių pajamų (išlaidų) santykį su nacionalinio biudžeto pajamomis (išlaidomis). Kim, Lotz ir Blöchliger (2013) tyrinėję vietos valdžios finansinį savarankiškumą Vakarų Europoje šalyse manė, kad savivaldybių finansinį savarankiškumo lygį galima nustatyti pagal savivaldybių savarankiškų pajamų ar išlaidų santykį su nacionalinio biudžeto pajamomis ar išlaidomis ir bendruoju vidaus produktu. Pasak Slavinskaitės (2017) tinkami fiskalinės decentralizacijos rodikliai gali padėti vyriausybėms palyginti, diagnozuoti ir reformuoti tarpvyriausybines fiskalines sistemas, įvertinti ankstesnių reformų rezultatus. Šie rodikliai taip pat gali padėti įvertinti, ar decentralizacija skatina ekonomikos augimą, didina viešojo sektoriaus efektyvumą arba prisideda prie šalies makroekonominio stabilumo. Filippetti ir Sacchi (2016)

analizuodami Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai priklausančių šalių savivaldybių fiskalinę decentralizaciją naudojo savivaldybių ir centrinės valdžios mokestinių pajamų santykį. Vienas iš rodiklių, parodančių savivaldybių fiskalinės decentralizacijos laipsnį - nacionalinio biudžeto išlaidų ir bendrojo vidaus produkto dalis tenkanti savivaldybių išlaidoms.

1 pav. Nacionalinio biudžeto išlaidų ir bendrojo vidaus produkto dalies tenkančios savivaldybių išlaidoms kitimo tendencijos 2006-2018 metais procentais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

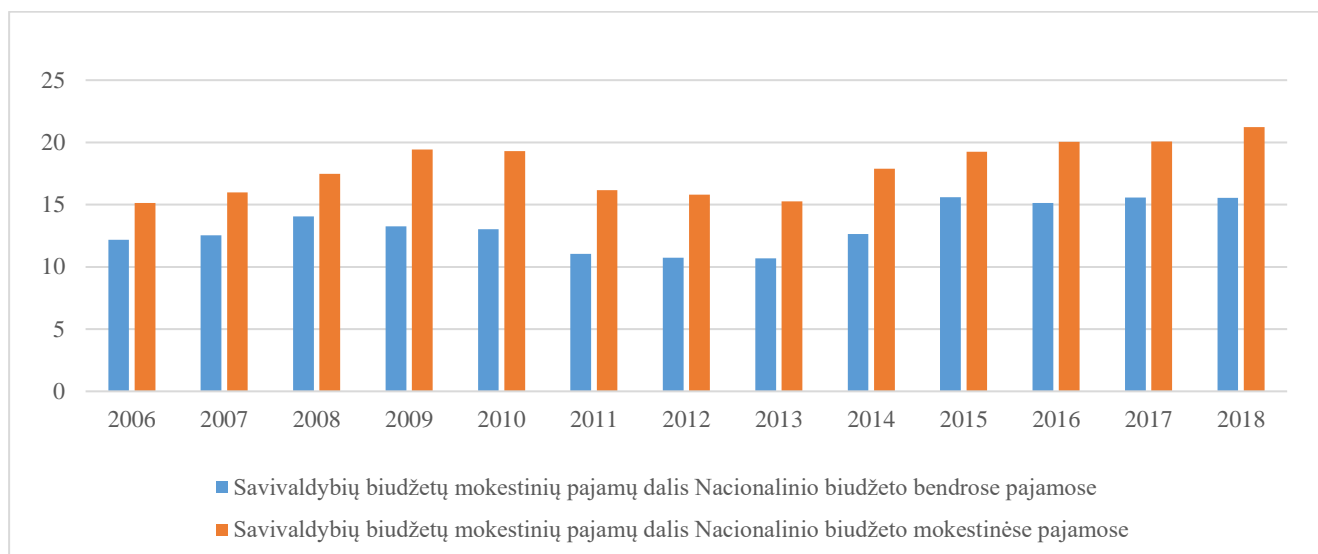
Mažai decentralizuotose valstybėse savivaldybėms tenka iki 20 procentų nacionalinių biudžeto išlaidų ir iki 7 procentų bendrojo vidaus produkto. Vidutiniškai decentralizuotose šalyse savivaldybėms tenka iki 26 procentų nacionalinio biudžeto išlaidų iki 10 procentų bendrojo vidaus produkto. Šalyse su senomis savivaldos tradicijomis savivaldybėms tenka daugiau kaip 26 procentų nacionalinio biudžeto išlaidų ir per 10 procentų bendrojo vidaus produkto. Lietuvos savivaldybių išlaidų dalis 2006 - 2018 metais nacionalinio biudžeto išlaidose nereikšmingai padidėjo: 2006 metais sudarė 27,3 procentų, o 2018 metais – 27,5 procentų. Išlaidų dalis bendrame vidaus produkte taip pat nežymiai padidėjo: nuo 6,8 procentų 2006 metais iki 6,9 procentų 2018 metais. Taigi vertinant fiskalinės decentralizacijos tendencijas pagal šį rodiklį galima teigti, kad fiskalinė decentralizacija per analizuojamą laikotarpį iš esmės nepasikeitė. Savivaldybės finansinio savarankiškumo laipsnį taip pat apibūdina mokestinių ir kitų pajamų, naudojamų savivaldybių savarankiškai atliekamoms funkcijoms finansuoti, santykis su dotacijomis iš valstybės biudžeto valstybės priskirtoms funkcijoms vykdyti. Aukštas dotacijų lygis bendroje pajamų struktūroje reiškia mažesnę finansinę savarankiškumą. Lietuvos savivaldybių biudžetų pajamų struktūroje 2006 - 2018 metų laikotarpiu didžiausią dalį sudarė dotacijos ir mokestinės pajamos. Kitos pajamos, kurių formavimui savivaldybės turi didžiausią įtaką, sudarė labai nežymią savivaldybių pajamų dalį ir jų reikšmė nėra didelė. Valstybės dotacijos 2006 metais sudarė 50,3 procentų, o 2018 metais – 37,3 procentus visų savivaldybių pajamų.

2 pav. Dotacijų, mokesčių ir kitų pajamų dalies savivaldybių biudžetų pajamose kitimo tendencija 2006-2018 m. procentais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

Dotacijų dalis savivaldybių pajamų struktūroje analizuojamu laikotarpiu sumažėjo, mokesčių pajamos padidėjo dėl pasikeitusio teisinio reglamentavimo teikiant socialinę paramą savivaldybių gyventojams, Seimui ir Vyriausybei priėmus sprendimus didinti darbo užmokestį kultūros, savivaldybių įstaigų darbuotojams. Pasikeitus socialinės paramos teikimo tvarkai nuo 2014 metų socialinei paramai skirtos dotacijos tapo mokesčiais savivaldybių pajamomis, kurios turi būti naudojamos tik socialinės paramos teikimui. Taigi nors dotacijų dalis savivaldybių pajamų struktūroje sumažėjo, tačiau savivaldybių galimybės priimti sprendimus dėl padidėjusios mokesčių pajamų dalies liko apribotos. Šios mokesčių pajamos gali būti naudojamos tik vienai tikslinei paskirčiai – socialinei paramai savivaldybės gyventojams tiekti. Tai rodo, kad net pasikeitus teisiniam reglamentavimui savivaldybių finansinis savarankiškumas yra gana ribotas, kadangi valstybės dotacijos ir dalis mokesčių pajamų yra susietos su tam tikrais įsipareigojimais. Dėl didelio centrinės valdžios dotacijų kiekio savivaldybių pajamų struktūroje, jos nėra savarankiškos formuojant, įgyvendinant savo veiklos tikslus, nes didelė savivaldybių pajamų dalis ir jų panaudojimas yra griežtai reglamentuotas įstatymais ar kitais teisės aktais ir už jų panaudojimą savivaldybės atskaitingos centrinės valdžios institucijoms. Savivaldybių finansinį savarankiškumą apibūdina ir mokesčių pajamų struktūra nacionaliniame biudžete. Žemas savivaldybių biudžetų mokesčių pajamų lygis nacionalinio biudžeto pajamose reiškia mažesnę savivaldybių finansinį savarankiškumą. Savivaldybių mokesčių pajamų dalis nacionalinio biudžeto bendrose pajamose 2006-2018 metų laikotarpiu didėjo nuo 12,2 proc. 2006 metais iki 15,6 proc. 2018 metais. Savivaldybių mokesčių pajamų dalis nacionalinio biudžeto mokesčių pajamose 2006-2018 metų laikotarpiu didėjo nuo 15,1 proc. 2006 metais iki 21,2 proc. 2018 metais. Šių rodiklių reikšmės leidžia

teigti, kad Lietuvoje didžioji dalis mokestinių pajamų surenkama ir perskirstoma centralizuotai, o tai pagal Slavinskaitę (2014) reiškia stiprią fiskalinę centralizaciją.

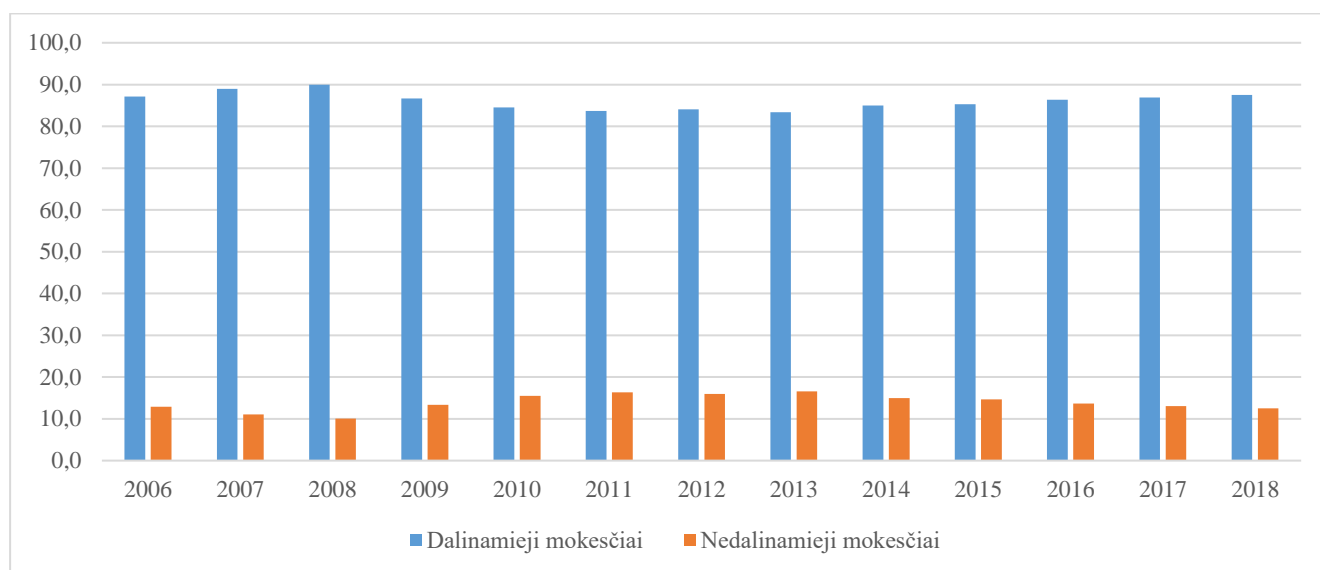

3 pav. Savivaldybių mokestinių pajamų dalies Nacionaliniame biudžete kitimo tendencija 2006-2018 metais procentais (sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

Pagal šiuo metu galiojančią teisinį reglamentavimą dalis savivaldybėms priskirtų mokestinių pajamų: gyventojų pajamų mokestis ir mokestis už aplinkos teršimą yra dalijami tarp savivaldybių ir valstybės biudžetų. Kita dalis mokestinių pajamų nėra dalijama tarp savivaldybių ir valstybės biudžetų. Šias mokeskines pajamas sudaro žemės, paveldimo turto, nekilnojamojo turto mokesčių ir vietinių rinkliavų pajamos. Skiriasi savivaldybių įgaliojimai surenkant dalinamuosius ir nedalinamuosius mokesčius. Dalinamųjų mokesčių atveju savivaldybės neturi jokių įgaliojimų. Mokesčio bazę, jo tarifą ir savivaldybei tenkančią mokesčio dalį nustato centrinė šalies valdžia. Šiuos mokesčius administruoja taip pat centrinė šalies valdžia. Nedalinamųjų mokesčių atveju savivaldybėms suteikti labai riboti įgaliojimai - nustatyti mokesčio tarifą įstatymu numatytose ribose. Savivaldybėms nesuteikta teisė administruoti šiuos mokesčius bei nustatyti jų mokesčio bazę, tačiau jos gali atleisti nuo šių mokesčių mokėjimo gaunamų pajamų sąskaita. Renkant vietines rinkliavas savivaldybės turi didesnius įgaliojimus: gali nustatyti jos dydį, suteikti lengvatas, administruoti jų rinkimą, tačiau jos negali nustatyti vietinių rinkliavų mokeskinės bazės. Vietinių rinkliavų sąrašas yra patvirtintas įstatymu ir galioja visoms savivaldybėms vienodai. Mokestinių pajamų struktūroje dalinamųjų ir nedalinamųjų mokesčių pajamų dalys yra skirtingos. Savivaldybių mokestinių pajamų struktūroje dominuoja dalinamieji mokesčiai ir jų dalis 2006-2018 metų laikotarpiu iš esmės nesikeitė: nuo 87,1 proc. 2006 m. iki 87,5 proc. 2018 metais. Nedalinamųjų mokesčių dalis savivaldybių mokestinių pajamų struktūroje 2006-2018 metų laikotarpiu buvo nuo 12,9 proc. 2006 m. iki 12,5 proc. 2018 metais. Davulio nuomone (2014) nedalinamųjų mokesčių arba savivaldybių „nuosavų pajamų“ dalis savivaldybių mokestinių pajamų struktūroje gali būti naudojama kaip savivaldybių fiskalinės decentralizacijos rodiklis. Autorius mano, kad didelė

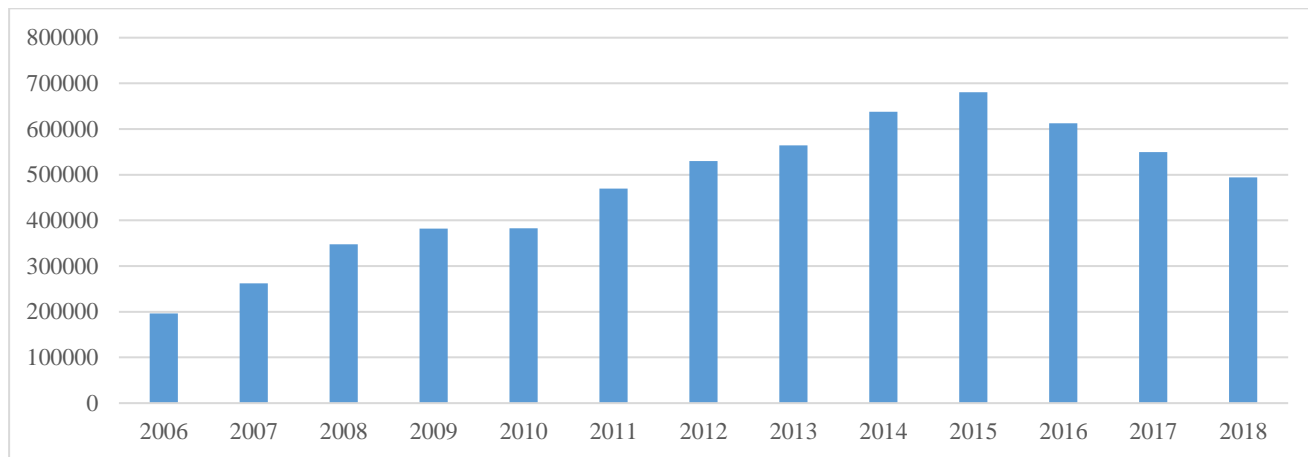
dalinamųjų mokesčių dalis savivaldybių pajamų struktūroje rodo didelį fiskalinės centralizacijos laipsnį. Pagal Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos savivaldybių nuosavų finansinių išteklių formavimo sampratą, dalinamuosius mokesčius būtų galima laikyti savotiško tipo valstybės biudžeto dotacija. Tokiu atveju būtų galima teigti, kad beveik visas Lietuvos savivaldybių pajamas sudaro dotacijos arba pajamos savo prigimtimi panašios į dotacijas. Taigi vadovaujantis Davulio nuomone bei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos samprata galima teigti, kad Lietuvos savivaldybių fiskalinės decentralizacijos laipsnis yra labai žemas ir paskutinį dešimtmetį nesikeitė. Pastebėtina tai, kad Europos šalyse dalijamieji mokesčiai, kurių vietos valdžia negali kontroliuoti, daugiau būdingi federacinėms valstybėms, finansiniams santykiams tarp centro ir federacijos subjektų reguliuoti.

4 pav. Savivaldybių mokestinių pajamų struktūros kitimo tendencijos 2006-2018 m. procentais

Pagrindinis finansinis rodiklis, rodantis Lietuvos savivaldybių finansinių išteklių apimtį, yra gyventojų pajamų mokesčio dalis (procentais) tenkanti savivaldybių biudžetams nuo įplaukų į nacionalinį biudžetą. Vadovaujantis šiuo rodikliu gyventojų pajamų mokesčio pajamos paskirstomas tarp savivaldybių biudžetų ir valstybės biudžeto. Rodiklis įstatymu tvirtinamas kasmet ir nėra pastovus dydis. Savivaldybių biudžetams 2006 metais teko 49,83 procentai į nacionalinį biudžetą surinkto gyventojų pajamų mokesčio, o 2018 m. jau 82,16 procentai. Įvertinus šio rodiklio pokyčius būtų galima teigti, kad didėjant savivaldybių biudžetams skiriamai gyventojų pajamų mokesčių daliai proporcingai auga ir savivaldybių pajamos. Tačiau taip nėra, nes mokesčio dalis tenkanti savivaldybių biudžetams yra susieta su teisiniu reguliavimu darančiu įtaką savivaldybių biudžetų pajamų pokyčiams. Jeigu dėl Seimo, Vyriausybės priimtų sprendimų savivaldybių biudžetai netenka pajamų, šios netektys turi būti kompensuojamos vadovaujantis įstatymu patvirtinta savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodika. Pagal šiuo metu galiojančią metodiką šias netektys kompensuoja tiek savivaldybių, tiek valstybės biudžetas. Todėl pavyzdžiui Lietuvos savivaldybių asociacijos skaičiavimais dėl šiuo metu vykstančios

struktūrinės mokesčių reformos savivaldybių biudžetai 2019 metais neteks 160 mln. eurų, 2020 metais – apie 237,25 mln. Eurų, 2021 metais – apie 319,35 mln. eurų prognozuojamų gyventojų pajamų mokesčio pajamų. Savivaldybės negaudamos pakankamai pajamų ir negalėdamos sumažinti teikiamų viešųjų paslaugų ir atliekamų funkcijų apimties bei norėdamos įgyvendinti vykdomus Europos Sąjungos investicijų projektus turi skolintis finansinius išteklius kapitalo rinkose.

5 pav. Savivaldybių skolos kitimo tendencijos 2006-2018 m. tūkst. EUR (sudaryta pagal Finansų ministerijos duomenis)

Savivaldybių skolos 2006 metais sudarė 196 461,3 tūkst. eurų, o 2018 metais jau 494 071,8 tūkst. eurų. Savivaldybės pagal šiuo metu esamą teisinį reguliavimą gali skolintis tik kapitalo investicijoms arba paimtoms paskoloms gražinti. Būtina pažymėti, kad 2015-2018 metų laikotarpiu savivaldybių skolinimosi tempai sumažėjo. Tai lėmė nauji centrinės šalies valdžios įstatymu patvirtinti papildomi skolinimosi ribojimai, kurie sumažino savivaldybių galimybes skolintis. Pavyzdžiui 2016 metais įstatymu įteisinta norma, kad savivaldybės, kurių skola viršija 40 procentų prognozuojamų gyventojų pajamų mokesčio pajamų gali skolintis tik Europos Sąjungos ir Valstybės investicijų programos projektams įgyvendinti arba esamoms skoloms gražinti. Centrinė šalies valdžia šią nuostatą 2018 metais pakeitė kita – savivaldybės galėjo pasiskolinti tik tiek kiek gražino tais metais. Tokiu būdu daugelis savivaldybių neteko teisės skolintis savivaldybių investicijų projektams įgyvendinti. Savivaldybių skola 2015–2018 metų laikotarpiu sumažėjo 27 procentais nuo 680 439,7 tūkst. eurų 2015 metais iki 494 071,8 tūkst. eurų 2018 metais. Minėtu laikotarpiu valstybės skola sumažėjo 8 procentais nuo 16 787 492 tūkst. eurų 2015 metais iki 15 417 100 tūkst. eurų 2018 metais. Taigi įvertinus šiuos skaičius akivaizdu, kad savivaldybių skolos mažėjimas yra akivaizdžiai didesnis už valstybės skolos mažėjimą. Todėl galima teigti, kad centrinė šalies valdžia makroekonominį šalies stabilumą bei atitikimą Mastrichto sutarties kriterijams užtikrina savivaldybių sąskaitą – varžydama jų teisę skolintis kapitalo rinkose, o tai reiškia silpnėjančią fiskalinę decentralizaciją. Taigi vertinant fiskalinės decentralizacijos tendencijas pagal šį rodiklį galima teigti, kad fiskalinė decentralizacija per analizuojamą laikotarpį susilpnėjo.

Nepakankami savivaldybių įgaliojimai savarankiškai formuoti ir naudoti finansinius išteklius reikalingus pavestoms funkcijoms vykdyti yra viena iš pagrindinių priežasčių trukdančių efektyviai savivaldybių ekonominiai-socialiniai plėtrai. Fiskalinės decentralizacijos rodikliai rodo, kad savivaldybių finansiniai ištekliai iki šiol formuojami centralizuotai, o savivaldybių vaidmuo šiame procese menkas. Beveik visos savivaldybėms priskirtos mokesčių pajamos yra dalijamos tarp valstybės ir savivaldybių biudžetų. Mokesčių bazę, tarifą, dalijimosi tvarką nustato centrinė šalies valdžia. Savivaldybės neturi įgaliojimų dalyvauti formuojant šias pajamas. Savivaldybių pajamose ir išlaidose dotacijos sudaro reikšmingą dalį. Dėl šios pajamų ir išlaidų dalies panaudojimo savivaldybės negali priimti savarankiškų sprendimų. Ši pajamų ir išlaidų dalis yra griežtai reglamentuota ir už jų įvykdymą bei panaudojimą savivaldybės atskaito centrinės valdžios institucijoms.

1.2 Fiskalinė decentralizacijos ypatumai Europos Sąjungos ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalyse

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalys. Per pastaruosius dvidešimt metų organizacijai priklausančiose šalyse sparčiai vykusį decentralizaciją lėmė, kad vietos valdžios atliekamos funkcijos ir joms atlikti skiriami ištekliai tapo reikšmingi šalių ekonomikos ir vidaus politikos dalimi. Funkcijų ir joms atlikti skirtų išteklių perdavimas kiekvienoje šalyje vykdomas skirtingai, priklausomai nuo šalies ekonominių, kultūrinių ir politinių tradicijų. Šalys narės reaguodamos į nuolat besikeičiančią aplinką priima sprendimus dėl decentralizacijos teisinio reguliavimo pakeitimo, funkcijų ir išteklių paskirstymo tarp skirtingų valdžios valdymo lygių. Kaip pavyzdį galima paminėti Norvegiją, Ispaniją, Italiją, Slovėniją ar Slovakiją. Norvegija šio dešimtmečio viduryje nusprendė decentralizuotą sveikatos priežiūros funkcijos vykdymą ir išteklius skirtus šiai funkcijai vykdyti perkelti iš vietos valdžios lygmens į centrinės valdžios lygmenį, tai yra centralizuoti. Ispanija ir Italija iki decentralizacijos buvusios vienos labiausiai centralizuotų organizacijos narių, pradėjusios šalių fiskalinę decentralizaciją tapo vienos sparčiausiai įgyvendinančių decentralizavimo procesą. Slovėniją ir Slovakiją įgyvendindamos tolimesnę integraciją į Europos Sąjungą per paskutinį dešimtmetį vietos valdžiai perdavė dalį centrinės valdžios vykdytų funkcijų ir išteklių skirtų joms atlikti. Organizacijai priklausančiose šalyse vietos valdžios išlaidų dalis bendrose valdžios sektoriaus išlaidose 2006 - 2016 m. laikotarpiu kito. Vidutinė organizacijai priklausančių šalių vietos valdžios išlaidų dalis visose valdžios išlaidose kito nuo 31,1 procento 2006 metais iki 30,4 procento 2016 metais. Mažiausia vietos valdžios išlaidų dalis visose valdžios sektoriaus išlaidose teko Graikijos savivaldybėms, didžiausia Danijos savivaldybėms. Lietuvos savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose kito nuo 27,3 procento 2016 metais iki 27,5 procento 2018 metais. Taigi pagal šį rodiklį Lietuva vis dar atlieka nuo organizacijai priklausančių šalių. Organizacijai priklausančių šalių vietos valdžios fiskalinę

savarankiškumą apibūdina ir vietos valdžios išlaidų dalis šalies bendrame vidaus produkte. Organizacijos šalių vietos valdžios išlaidų dalis šalies bendrame vidaus produkte 2006 - 2016 m. laikotarpiu išliko stabili su nežymiais pokyčiais. Vidutinė organizacijai priklausančių šalių vietos valdžios išlaidų dalis šalies bendrame vidaus produkte 2006 - 2016 m. laikotarpiu nežymiai keitėsi nuo 13,5 procento 2006 metais iki 13,3 procento 2016 metais. Mažiausia vietos valdžios išlaidų dalis šalies bendrame vidaus produkte teko Airijos savivaldybėms, didžiausia teko Danijos vietos valdžiai. Lietuvos savivaldybių išlaidų dalis šalies bendrame vidaus produkte kito nuo 6,8 procento 2016 metais iki 6,9 procento 2018 metais. Rodiklis per analizuojamą laikotarpį sumažėjo ir pagal šį rodiklį Lietuva atsilieka nuo organizacijai priklausančių šalių.

Europos Sąjungos šalys. Europos Sąjungos regionų komitetas 2016 metais atliko fiskalinės decentralizacijos tyrimą. Tyrimo autoriai šalių fiskalinės decentralizacijos vertinimui naudojo Tarptautinio valiutos fondo metodikoje ir mokslinėje literatūroje nurodomus fiskalinės decentralizacijos rodiklius. Tyrimui taip pat buvo pasirinktas Martinez-Vazquez ir Timofeev (Martinez-Vazquez ir Timofeev, 2010) šalies fiskalinės decentralizaciją parodantis rodiklis. Atliekant tyrimą buvo vertinamas vietos valdžios pajamų savarankiškumas, vietos valdžios išlaidų savarankiškumas, vietos valdžios nuosavų pajamų savarankiškumas, vietos valdžios priklausomybė nuo centrinė valdžios pervedimų (dotacijų) ir šalies fiskalinės decentralizacijos rodiklis. Pajamų savarankiškumo rodikliu vertinta vietinei valdžiai priskirtų pajamų (išskyrus skolintas lėšas ir dotacijas) dalis visose vietos valdžios pajamose. Išlaidų savarankiškumo rodikliu vertinta vietinės valdžios išlaidų (išskyrus skolintas lėšas) dalis bendrose valdžios sektoriaus išlaidose. Nuosavų pajamų savarankiškumo rodikliu vertinta vietos valdžios kontroliuojamų mokesčių pajamų dalis bendrose valdžios sektoriaus mokesčių pajamose. Vietos valdžios priklausomybės nuo centrinės valdžios pervedimų (dotacijų) rodikliu vertintas skirtumas tarp faktinių vietos valdžios išlaidų ir turimų finansinių išteklių (išskyrus skolintas lėšas). Šalies fiskalinės decentralizacijos rodiklis parodo vietos valdžios finansinį savarankiškumą pajamų ir išlaidų atžvilgiu. Šio rodiklio reikšmė yra didelė, kai fiskalinės decentralizacijos lygis tiek pajamų, tiek išlaidų atžvilgiu yra didelis. Jei fiskalinės decentralizacijos lygis pajamų arba išlaidų atžvilgiu yra mažas šio rodiklio reikšmė tai pat mažėja.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad mažiausias vietos valdžios pajamų savarankiškumas yra Maltoje, o didžiausias Austrijoje. Lietuva pagal šį rodiklį tarp 28 valstybių yra 23 vietoje. Lietuvos vietos valdžios pajamų savarankiškumas buvo įvertintas 30 punktu. Austrijos vietos valdžios pajamų savarankiškumas įvertintas 80 punktu. Maltos vietos valdžios pajamų savarankiškumas įvertintas 6 punktais. Lietuva pagal šį rodiklį yra labai nutolusi nuo Austrijos, tačiau artima Graikijai, Jungtinei Karalystei, Olandijai. Vietos valdžios išlaidų savarankiškumas didžiausias Danijoje, mažiausias Maltoje. Lietuva pagal šį rodiklį tarp 28 valstybių yra 14 vietoje. Lietuvos vietos valdžios išlaidų savarankiškumas įvertintas 25 punktais. Danijos vietos valdžios išlaidų savarankiškumas įvertintas 67 punktais. Maltos vietos valdžios

išlaidų savarankiškumas įvertintas 2 punktais. Lietuvos rodiklis reikšmingai mažesnis už Danijos, tačiau artimas tokioms valstybėms kaip Prancūzija, Slovėnija ir Vokietija. Vietos valdžios nuosavų pajamų savarankiškumas didžiausias Švedijoje, mažiausias Maltoje. Lietuva pagal šį rodiklį tarp 28 valstybių yra 20 vietoje. Lietuvos vietos valdžios nuosavų pajamų savarankiškumas buvo įvertintas 9 punktais. Švedijos vietos valdžios nuosavų pajamų savarankiškumas buvo įvertintas 38 punktais. Maltos vietos valdžios nuosavų pajamų savarankiškumas buvo įvertintas 0 punktų. Lietuva pagal šį rodiklį atsilieka nuo Švedijos, tačiau artima tokioms valstybėms kaip Portugalija, Belgija, Jungtinė Karalystė. Vietos valdžios priklausomybė nuo centrinės valdžios pervedimų (dotacijų) didžiausia Maltoje, mažiausia Austrijoje. Lietuva pagal šį rodiklį tarp 28 valstybių yra 7 vietoje. Lietuvos vietos valdžios priklausomybė nuo centrinės valdžios pervedimų (dotacijų) įvertinta 64 punktais. Austrijos vietos valdžios priklausomybė nuo centrinės pervedimų (dotacijų) įvertinta 20 punktų. Maltos vietos valdžios priklausomybė nuo centrinės valdžios pervedimų (dotacijų) įvertinta 94 punktais. Lietuva pagal šį rodiklį yra labai nutolusi nuo Austrijos, tačiau artima tokioms valstybėms kaip Graikija, Jungtinė Karalystė, Olandija. Šalies fiskalinė decentralizacija didžiausia Danijoje, mažiausia Maltoje. Lietuva pagal šį rodiklį tarp 28 valstybių yra 19 vietoje. Lietuvos fiskalinė decentralizacija įvertinta 12 punktų. Danijos fiskalinė decentralizacija įvertintas 87 punktais. Maltos fiskalinė decentralizacija įvertintas 0 punktų. Lietuvos vietos valdžios finansinis savarankiškumas pajamų ir išlaidų atžvilgiu reikšmingai mažesnis už Danijos, Švedijos, Suomijos, Italijos ir netgi kaimyninės Latvijos. Pagal šį rodiklį Lietuva rikiuojasi į vieną eilę kartu su Portugalija, Belgija, Vengrija, Airija, Rumunija.

Visuotinai priimti fiskalinės decentralizacijos rodikliai rodo, kad Lietuvos vietos valdžios finansinis savarankiškumas pajamų ir išlaidų atžvilgiu yra reikšmingai mažesnis už daugelio Europos Sąjungai ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai priklausančių šalių. Lietuvos vietos valdžios finansinis savarankiškumas mažiausias vietos valdžios pajamų srityje, o jos priklausomybė nuo centrinės valdžios pervedimų (dotacijų) viena didžiausių tarp Europos Sąjungai priklausančių šalių. Šie faktai rodo, kad finansiniai ištekliai savivaldybėms skirstomi centralizuotai. Savivaldybių vaidmuo šiame procese labai ribotas. Jos iki šiol atlieka ne savarankiško viešųjų paslaugų ir gėrybių tiekėjo, bet centrinės valdžios pavesta funkcijas.

2 FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

2.1 Fiskalinės decentralizacijos sąvoka ir struktūra

Analizuojant decentralizacijos reiškinį A. Astrausko (2007) nuomone visų pirma tikslinga išsiaiškinti žodžio decentralizacija reikšmę. Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokį žodžio decentralizacija paaiškinimą – „dalies centrinės valdžios funkcijų perleidimas, priklausymas vietos valdžios organams“. Decentralizacijos procesas viešojo sektoriaus ekonomikoje yra vadinamasis

fiskaline decentralizacija (Slavinskaitė, Davulis ir Paleckis, 2015). Centrinės valdžios atliekamų funkcijų perkėlimo tendencijos 20 a. antrojoje pusėje ypač išryškėjo Vakarų valstybėse, kai pradėta skirti daugiau dėmesio išsiplėtusio viešojo sektoriaus, didelių viešųjų biudžetų padariniams tyrinėti. Tuo laikotarpiu tikėjimas didelės valstybės valdžios pranašumu pradėjo blėsti (Baltušnikienė, 2009). Fiskalinės decentralizacijos koncepcija viešųjų finansų teorijoje pradėta analizuoti dvidešimto amžiaus viduryje. Pagrindiniu šios analizės klausimu tapo fiskalinių įgaliojimų ir atsakomybės perdavimo mastas nuo aukščiausio iki žemiausio valstybės valdymo lygmens. Šio klausimo analizės lygis dabar yra toks, kad mokslininkai pradėjo atskirti pirmosios ir antrosios kartos fiskalinės decentralizacijos teorijas, besiskiriančias savo turiniu ir apimtimi. Pirmosios kartos fiskalinės decentralizacijos teoriją savo darbuose plėtojo Buchanan (1950), Tiebout (1956), Musgrave (1959), Oates (1972). Šie mokslininkai teigė, kad fiskalinė decentralizacija padeda efektyviau paskirstyti išteklius, teikti ir vartoti viešąsias paslaugas, skatina didesnę viešojo sektoriaus skaidrumą (Aristovnik, 2012). Antrosios kartos fiskalinės decentralizacijos teorija yra tik naujai atsirandanti, dar nėra nuoseklios analizės sistemos ir ji dar nėra gerai žinoma ir išvystyta. Tarp mokslininkų plėtojančių šią teoriją būtų galima paminėti Seabright (1996), Lockwood (2002), Besley ir Coate (2003), Wagner (2007). Nepaisant to, kad fiskalinės decentralizacijos koncepciją analizavo platus mokslininkų ratas nėra vieningo fiskalinės decentralizacijos apibrėžimo. Vieni jų fiskalinę decentralizaciją apibrėžia siaurai, kiti supranta gana kompleksiskai.

1 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos apibrėžimai (sudaryta autoriaus)

Apibrėžimas	Metai	Autorius
Fiskalinė decentralizacija – tam tikra reformų paketo dalis siekiant pagerinti viešojo sektoriaus efektyvumą, didinti konkurenciją tarp žemesnio lygmens valdymo lygių aprūpinant gyventojus viešosiomis gėrybėmis ir spartinant ekonomikos augimą	1993	Bird, Wallich
Fiskalinė decentralizacija – viešųjų finansų valdymo ir viešųjų paslaugų teikimo įgaliojimų perdavimas iš nacionalinio į subnacionalinį valdymo lygį.	1995	Tanzi
Fiskalinė decentralizacija įgaliojimų ir funkcijų, perdavimas žemesnio lygmens valdymo lygiams.	2002	Akai, Sakata
Fiskalinė decentralizacija – vietos valdžios institucijoms suteikti įgaliojimai rinkti mokesčių pajamas ir priimti sprendimus dėl išlaidų savo iniciatyvą vadovaujantis teisiniu reglamentavimu.	2003	Thiessen
Fiskalinė decentralizacija. Decentralizacijos pagrindinis komponentas yra finansinė atsakomybė. Kad vietos valdžia ir privačios organizacijos efektyviai realizuotų decentralizuotas funkcijas, jos turi turėti atitinkamo lygio pajamas – nesvarbu ar padidintas vietoje, ar pervestas iš centrinės valdžios – taip pat kaip ir galią priimti sprendimus dėl išlaidų.	2004	Raipa, Backūnaitė
Fiskalinė decentralizacija – vietinės valdžios finansinio savarankiškumo didinimas, atibojant vietos ir centrinės valdžios funkcijas viešajame ekonomikos sektoriuje atitinkamai paskirstant ir finansinius išteklius šioms funkcijoms vykdyti.	2006	Gediminas Davulis
Fiskalinė decentralizacija tai procesas, kurio metu sprendimų priėmimo įgaliojimai iš centrinės valdžios lygmens perkeliama į žemesnį valdymo lygmenį.	2010	Martinez-Vazquez, Timofeev

1 lentelės tęsinys

Fiskalinė decentralizacija – tai procesas, kurio metu konkrečių valdymo lygų sprendimų priėmimo atsakomybė valstybės finansų srityje perskirstoma žemesnio valdymo lygiams fiskalinės autonomijos didėjimo link.	2012	Jūratė Baltušnikienė
Fiskalinė decentralizacija – fiskalinių įgaliojimų ir atsakomybės viešųjų paslaugų teikiama perdavimas iš centrinės valdžios lygmens į žemesnius valdymo lygius	2015	Halásková
Fiskalinė decentralizacija - tai procesas, kurio metu sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo įgaliojimai viešųjų finansų srityje perduodami žemesniams valdymo lygiams.	2015	Slavinskaitė Davulis ir Paleckis,
Fiskalinė decentralizacija tai fiskalinių įgaliojimų ir atsakomybės perdavimą iš centrinės valdžios lygmens į žemesnius valdymo lygius siekiant pagerinti demokratinio valdymo praktiką ir taip padidinti ekonominį šalies veiksmingumą.	2017	Aslima, Neyapti
Fiskalinė decentralizacija – tai fiskalinė politika ir veikla, kurią vykdo žemesnio valdymo lygiai.	2018	Singla, Stone

Išanalizavus 1 lentelėje nurodytus apibrėžimus galima daryti išvadą, kad fiskalinė decentralizacija suvokiama kaip: procesas, funkcijų, įgaliojimų, atsakomybės perdavimas žemesniams valdymo lygiams ir finansinio savarankiškumo didinimas. Apibrėžimuose dažniausiai nurodoma įgaliojimų perdavimas žemesniams valdymo lygiams valdyti finansinius išteklius ir išlaidas, tačiau beveik niekur nerodomas finansinių išteklių pervedimas iš centrinio valdžios lygio arba jų skolinimas. Pasak Slavinskaitės (2014), fiskalinė decentralizaciją turėtume suprasti kaip vietinės valdžios finansinio savarankiškumo didinimą, atibojant vietinių ir centrinės valdžios funkcijas viešajame ekonomikos sektoriuje ir atitinkamai paskirstant ir finansinius išteklius šioms funkcijoms vykdyti. Taigi apibendrinant galima teigti, kad fiskalinė decentralizacija – tai įgaliojimų ir atsakomybės perdavimas žemesniams valdymo lygiams savarankiškai tvarkyti gaunamas pajamas ir išlaidas. Šios fiskalinės decentralizacijos apibrėžimo ir bus laikomasi šiame darbe. Mokslinėje literatūroje fiskalinei decentralizacijai priskiriama keletas jos sukuriamų naudų: efektyvesnis esamų išteklių panaudojimas, vartotojų poreikius atitinkančių viešųjų paslaugų teikimas, efektyvesnis sprendimų priėmimas ir įgyvendinimas, korupcijos masto mažinimas.

Mokslinėje literatūroje fiskalinės decentralizacija analizuojama išskiriant tarpusavyje susijusius elementus. Tyrėjai fiskalinę decentralizaciją dažniausiai skirsto į keturis elementus: vietos valdžios pajamas, vietos valdžios išlaidas, tarpbiudžetinius pervedimus ir skolinimosi mechanizmą (žr. 2 lentelę). Kai kurie mokslininkai išskiria ir kitus fiskalinės decentralizacijos elementus: tinkamas atliekamų funkcijų priskyrimas savivaldybėms, fiskalinės drausmė, vietos valdžios finansų valdymas. Kad fiskalinė decentralizacija būtų sėkminga, ji turi būti įgyvendinama kaip vieninga sistema. Dažna fiskalinės decentralizacijos įgyvendinimo klaida yra tam tikrų atskirų fiskalinės sistemos elementų keitimas jų nesuderinus su likusiais fiskalinės decentralizacijos elementais. Jeigu sistema nėra visapusiškai suderinta, atskirų sistemos elementų pokyčiai gali sukelti neatitikimus tarp skirtų valdymo lygių, pakenkti fiskalinės politikos veiksmingumui ir mažinti makroekonominį stabilumą (Goerl, Seiferling 2014). Be to, rengiant fiskalinę decentralizaciją yra įvairių kompromisų, todėl ji turi būti pritaikyta kiekvienos šalies prioritetiniams tikslams ir aplinkybėms (Prud'Home 2003).

2 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos struktūra (sudaryta autoriaus)

Išlaidų paskirstymas Pajamų paskirstymas Finansinis pervedimas Skolinimosi mechanizmas:	Hanh, Pham, ir Jung Shin (2014) Aristovnik (2012); Baltušnikienė (2012); Bird ir Vaillancourt (2006); Ebel, Yilmaz (2002);
Vietos išlaidų autonomija; Vietos pajamų autonomija; Vietos biudžeto autonomija;	Slavinskaitė ir Ginevičius (2016)
Išlaidų atsakomybė Pajamų šaltinių paskirstymas Centrinės valdžios pervedimai	Boex ir Edwards (2016) López-Laborda ir Zabalza (2015),
Išlaidų priskyrimas ir savarankiškumas Pajamų paskirstymas ir savarankiškumas Finansinių perdavimų sistema Fiskalinės drausmės nuostatos Valstybės tarnybos taisyklės Politinė atskaitomybė	Bahl ir Martinez-Vazquez (2013)
Sprendimai dėl išlaidų; Apmokestinimo ir pajamų didinimo įgaliojimai; Vietos valdžios skolinimasis; Finansiniai pervedimai	Vo (2010)
Vietos valdžios vaidmuo vykdant išlaidas Nuosavų pajamų patikimumas Finansiniai pervedimai	Martinez-Vazquez ir Timofeev (2010)
Tinkamų funkcijų priskyrimas savivaldybėms Tinkamų pajamų priskyrimas savivaldybėms Tinkamos tarpvyriausybinių perdavimo sistemos sukūrimas Tinkamos vietos kapitalo prieigos prie investicinio kapitalo kūrimas	Smoke (2001),
Atsakomybės už išlaidas paskirstymas tarp skirtingų valdymo lygių Pajamų šaltinių priskyrimas skirtingiems valdymo lygiams; Tarpvyriausybinių fiskalinių pervedimų struktūra ir sistema; Vietos valdžios skolinimosi struktūra ir sistema; Vietos valdžios finansų valdymo klausimai, įskaitant planavimo, biudžeto sudarymo, apskaitos, audito, ataskaitų teikimo ir stebėsenos bei fiskalinės atskaitomybės priemonės; Vietos valdžios finansų institucinės struktūros ir procedūros, įskaitant koordinavimo priemones ir paramą.	Steffensen (2010).
Išlaidų priskyrimas Pajamų paskyrimas Tarpvyriausybinių pervedimai Skolinimas	Pasaulio bankas (2004)
Tinkamų funkcijų priskyrimas savivaldybėms Tinkamų pajamų priskyrimas savivaldybėms Tinkamos tarpvyriausybinių perdavimo sistemos sukūrimas Tinkamos vietos kapitalo prieigos prie investicinio kapitalo kūrimas	Smoke (2001)

Mokslinėje literatūroje fiskalinė decentralizacija apibrėžiama kaip procesas, kuris apima valdymo funkcijų, įgaliojimų, atsakomybės ir finansinių išteklių paskirstymą tarp valdymo lygių. Fiskalinė decentralizaciją turėtų būti suprantama kaip vietinės valdžios finansinio savarankiškumo didinimas, atribojant vietinių ir centrinės valdžios funkcijas viešajame ekonomikos sektoriuje ir atitinkamai paskirstant ir finansinius išteklius šioms funkcijoms vykdyti. Fiskalinė decentralizacija dažniausiai apibrėžimas kaip įgaliojimų ir atsakomybės perdavimas žemesniems valdymo lygiams savarankiškai tvarkyti gaunamas pajamas ir išlaidas. Mokslinėje literatūroje fiskalinės decentralizacija analizuojama išskiriant tarpusavyje susijusius elementus. Tyrėjai dažniausiai išskiria šiuos fiskalinės decentralizacijos elementus: vietos valdžios pajamas, vietos valdžios išlaidas, tarpbiudžetinius pervedimus ir skolinimosi

mechanizmą ir funkcijų paskirstymą. Sėkmingai fiskalinei decentralizacijai užtikrinti būtina, kad ji veiktų kaip vieninga sistema, visi jos elementai būtų tarpusavyje suderinti. Netinkamai veikianti sistema gali įtampą skirtų valdymo lygių, pakenkti šalies fiskalinės politikos veiksmingumui ir mažinti jos makroekonominį stabilumą. Šiame darbe fiskalinė decentralizacija bus analizuojama per jau minėtus penkis tarpusavyje susijusius fiskalinės decentralizacijos elementus.

2.2 Valdymo funkcijų paskirstymas tarp skirtingų valdymo lygių

Viešasis valstybės valdymas apima vertikalią ir horizontalią dimensiją. Vertikalią dimensiją sudaro skirtingi šalies valdymo lygiai, horizontali dimensiją sudaro šalies institucijos veikiančios tame pačiame valdymo lygyje. Viešojo valdymo sistema dėl ją veikiančių socialinių, ekonominių ir politinių veiksnių yra nuolat kintanti. Valstybės teritorijos sandara, jos valdymo sistema nulemia centralizacijos ar decentralizacijos raišką valstybėje ir skirtingų valdymo lygių tarpusavio santykius. Šalies valdymo sistemą dažniausiai sudaro daugiau negu vienas valdymo lygis, kurių skaičius priklauso nuo valstybės konstitucinės sąrangos. Federacinės valstybėse dažniausiai būna trys arba keturi valdymo lygiai, unitarinėse valstybėse du arba trys valdymo lygiai. Viešojo valdymo lygis, kuriam yra suteikti įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios įgaliojimai laikomas centrinės šalies valdžios arba aukščiausiu valdymo lygiu. Visi kiti valdymo lygiai laikomi žemesniais valdymo lygiais. Aukščiausiam valdymo lygyje įstatymų leidžiamoji valdžia nustato teisinį valstybės valdymo reglamentavimą, kuriuo remiantis valstybės vykdomoji valdžia formuoja valstybės valdymo politiką, kurią įgyvendina viešojo valdymo institucijos veikiančios tiek aukščiausiam, tiek žemesniuose valdymo lygyje, todėl sėkmingam viešojo valdymo sistemos funkcionavimui yra būtinas atliekamų funkcijų ir suteiktų įgaliojimų įgyvendinant priimtus sprendimus atskyrimas. Aiškiai ir išsamiai nereglementuotos atliekamų funkcijų paskirstymas tarp valdymo lygių gali sukelti konfliktus tarp jas atliekančių institucijų, neišvengiamas atliekamų funkcijų dubliavimas arba kai kurios jų gali būti apskritai neatliekamos. Todėl klausimas kaip paskirstyti atliekamas funkcijas tarp skirtingų valdymo lygių išlieka aktualus daugelio šalių valstybės valdymo dienotvarkėje. Nuolat ieškoma atsakymo į klausimą, kuris valdymo lygis turėtų atlikti vienokias ar kitokias funkcijas, kokias viešąsias paslaugas turėtų teikti, kaip šalies valdymo politiką formuojančios ir ją įgyvendinančios institucijos turėtų tarpusavyje bendrauti, kad valstybės valdymo sistema veiktų patikimai. Funkcijų pasidalinimas tarp viešojo valdymo lygių įvairiose šalyse labai skirtingas. Stipriai centralizuotose šalyse didžioji dalis funkcijų ir atsakomybė už jų atlikimą yra priskirti aukščiausiam arba centrinės valdžios lygmeniui, žemesniems arba vietos valdžios valdymo lygiams priskirta nedidelė dalis funkcijų už kurių atlikimą jos yra atsakingos. Ištekliai šių funkcijų atlikimui tarp valdymo lygių paskirstomi pagal atliekamų funkcijų apimtį. Didelio centralizacijos laipsnio šalyse didžioji dalis sprendimų priėmimo galių ir funkcijų priklauso valstybės valdymo subjektams. Centralizuota valdymo sistema perkeldama visas vietos problemas į centrinės

valdžios lygmenį sulėtina iškilusių problemų ir sprendimų priėmimo procesus, tampa nelanksti, mažiau efektyvi ir varžo individo laisvę veikti. Pasak Boex ir Edwards (2016) fiskalinės centralizacijos laipsnį galima sumažinti trimis būdais: dekoncentravimu, delegavimu, decentralizavimu.

Dekoncentravimas suprantamas kaip teisiniu reglamentavimu pagrįstas finansinių galių perskirstymas tarp centrinės valdžios institucijų teritoriniu pagrindu tai yra fiskalinių įgaliojimų perdavimas iš valstybės centre veikiančių centrinės valdžios institucijų į institucijas veikiančias valstybės teritoriniuose vienetuose.

Delegavimas – tai funkcijų atlikimui reikalingu išteklių ir sprendimų priėmimo perdavimas vietos valdžios valdymo lygiams. Šiuo atveju vietos valdžios galias disponuojant finansiniais ištekliais ir priimant sprendimus riboja teisinis reglamentavimas. Dekoncentravimas ir delegavimas vietos valdžiai realių finansinio savarankiškumo galių nesuteikia, nes vietos valdžios institucijos dekoncentruotų funkcijų atlikime dažniausiai nedalyvauja, o deleguotų funkcijų atlikimas ir išteklių joms atlikti naudojimas yra griežtai reglamentuotas teisės aktais.

Decentralizacija – tai teisiniu reglamentavimu pagrįstas valdymo funkcijų perdavimas iš centrinės valdžios lygmens į vietos valdžios lygmenį. Aiškus ir stabilus atliekamų funkcijų paskirstymas tarp skirtingų valdymo lygių yra pirmas žingsnis kuriant fiskalinių santykių sistemą tarp valstybės valdymo lygių. Tai viena iš svarbiausių sąlygų atsakomybei už atliekamas funkcijas nustatyti. Guziejewskos (2018) nuomone valstybės pajamų ir išlaidų paskirstymas tarp centrinės ir vietos valdžios turėtų priklausyti nuo atliekamų funkcijų paskirstymo tarp skirtingų valstybės valdymo lygių. Funkcijų paskirstymą tarp centrinės ir vietos valdžios reiktų pradėti nuo valstybės funkcijų analizės. Pasak Davulio, Peleckio ir Slavinskaitės (2013) pagrindinė viešojo sektoriaus funkcija yra viešųjų gėrybių teikimas šalies gyventojams tiek centrinės valdžios, tiek vietos valdžios lygiu. Oates (1999) pasiūlė centrinės valdžios atsakomybei priskirti makroekonominio stabilumo ir pajamų perskirstymo funkcijas. Pasak autoriaus pagrindinis makroekonominio stabilumo funkcijos tikslas yra sušvelninti šalies ekonomikos augimo svyravimus vykdant monetarinę ir fiskalinę politiką. Vietinei valdžiai būtų sudėtinga atlikti šią funkciją ir vykdyti fiskalinę ar monetarinę politiką, nes jos vykdymas turi apimti visą šalies teritoriją, o konkrečios vietos valdžios sprendimai galioja tik jos jurisdikcijos teritorijoje. Tas pats pasakyti ir apie monetarinę politiką, nes pinigų pasiūlos ir palūkanų normos kontroliavimas yra išskirtinė šalies centrinio banko teisė. Žigienė (2014) tyrinėjusi valdžios funkcijų paskirstymo teorinius principus teigė, kad daugelis šiuolaikinių autorių iš principo sutinka su siūlymu makroekonominio stabilumo ir pajamų perskirstymo funkcijas priskirti centrinei valdžiai, o išteklių paskirstymo funkciją padalinti tarp centrinės ir vietos valdžios. Tačiau autorės nuomone, paskirstant funkcijas tarp valdymo lygių kiekvienos šalies atveju reikia atsižvelgti į konkrečią situaciją, įvertinti veiksnius ir aplinkybes prieš taikant konkretų valdžios funkcijų paskirstymo modelį. Žigienė remdamasi W. Oates, B. Dafflon,

F. Vaillancourt bei K. Davey darbais suformulavo funkcijų paskirstymo tarp skirtingų valstybės valdymo lygių kriterijus:

1. Heterogeniškumo kriterijus. Vadovaujantis šiuo kriterijumi vietos valdžia gali tinkamai teikti viešąsias paslaugas tik tai tuo atveju, kai viešosios paslaugos atitinka jos vartotojų poreikius;
2. Masto ekonomijos kriterijus. Viešosios prekės ir paslaugos turi teikiamos tame valdžios, kuriame jų gamybos kaina yra mažiausia.
3. Viešųjų gėrybių teikimo (gamybos) ir viešųjų gėrybių vartojimo persiliejinimo kriterijus. Viešųjų gėrybių teikimo (gamybos) persiliejinimas įvyksta tada, kai viešoji gėrybė, teikiama vietos valdžios vieneto turi įtakos greta esančia vienetai, o pastarasis nedalyvauja sprendžiant ir finansuojant viešosios gėrybės teikimą. Viešųjų gėrybių vartojimo persiliejinimas vyksta tada, kai vietos valdžios vieneto teikiamą viešąją gėrybę gali vartoti ir atvykstantys kaimyninių vienetų gyventojai už tai nemokėdami, o atskirti juos nuo vartojimo nėra įmanoma.
4. Sangrūdų efekto kriterijus. Piliečių mobilumas įgalina juos naudotis toliau esančių savivaldybių teikiamomis viešosiomis gėrybėmis. Viešosios paslaugos vartotojų augimas dėl jos kokybės, nuo tam tikros ribos augimo ribos sąlygoja papildomai kainuojančius sangrūdų efektus.
5. Viešųjų gėrybių teikimo sprendimų priėmimo sąnaudų kriterijus. Jei sprendimų priėmimo sąnaudos mažai rezidentų grupei yra mažesnės nei didelei, sprendimai turėtų būti priimami vietiniame lygmenyje, jei sprendimų priėmimas kainuoja daugiau esant mažai rezidentų grupei, o esant didelei populiacijai pasiekama masto ekonomija – viešosios gėrybės teikimo funkcija turėtų būti priskiriama centrinei valdžiai
6. Fiskalinės konkurencijos kriterijus. Vietos valdžia gali sudaryti įvairias mokesčių bei jais apmokamų viešųjų paslaugų ir prekių kombinacijas atitinkančias vietos gyventojų poreikius.
7. Kriterijų nustatyme ir vertinime dalyvaujančių asmenų kriterijus. Aukščiau išvardintų kriterijų nustatymo ir vertinimo procese be ekonomistų dalyvauja ir kiti politikos, sociologijos, istorijos ekspertai su savo argumentais ir kriterijais, kurie svarbūs (de)centralizacijos sprendimams.
8. Funkcijų atlikimo ir išlaidų atsakomybę paskirstymo kriterijus. Funkcijų atlikimo ir išlaidų atsakomybę paskirstyti pagal subsidiarumo principą, teigiantį, kad funkcijas turi atlikti žemiausias valdžios lygmuo, galintis tai padaryti efektyviausiai.
9. Funkcijos turi būti paskirtos tam valdžios lygmeniui, kurio jurisdikcija labiausiai atitinka geografinę funkcijos naudingumo plotą
10. Tradicijos ir istorinis politinės ekonomikos palikimo kriterijus. Kompetencijų paskirstymo tarp įvairių valdžios lygių įvairovė riboja bendrą to paskirstymo principų nustatymą.

Shah (1994) išanalizavęs fiskalinės decentralizacijos principus ir praktiką besivystančios ir išvysčiusios ekonomikos šalyse pasiūlė funkcijų paskirstymą tarp centrinės ir vietos valdžios (žr.3 lentelę). Autoriaus nuomone centrinė valdžia turėtų būti atsakingas už nacionalines viešąsias paslaugas,

gynybą, saugumą, tarptautinę politiką, reguliavimą, fiskalinės politikos koordinavimą, regioninę lygybę, perskirstymą ir vidaus rinkų išsaugojimą. Vietos valdžia turėtų būti atsakinga už švietimą, sveikatos apsaugą, socialinį draudimą, ryšių ir susisiekimo infrastruktūrą, socialinę ir finansinę paramą.

3 lentelė. Viešojo valdymo funkcijų paskirstymas tarp valdymo lygių (Shah 1994 p.12)

Funkcijos pagal kategorijas	Atsakomybė		Komentarai
	Politikos, standartai ir priežiūra	Vykdymas administravimas	
Gynyba	C	C	Nacionalinės naudos apimtis
Užsienio reikalai	C	C	Nacionalinės naudos apimtis
Tarptautinė prekyba	C	C	Nacionalinės naudos apimtis
Monetarinė politika, valiuta, bankai	C	C	Nacionalinės naudos apimtis
Išmokos fiziniams asmenims	C	C	Paskirstymas
Verslo ir pramonės dotavimas	C	C	Regionų vystymas, industrinė politika
Imigracija	C	C	Nacionalinė naudos apimtis
Fiskalinė politika	C, R	C, R, V	Galimas koordinavimas
Reguliavimas	C	C, R, V	Vieninga vidaus rinka
Gamtos išteklių	C	C, R, V	Vidaus rinkos rėmimas
Aplinkosauga	C, R, V	R, V	Naudos ir išlaidų apimtis gali būti nacionalinė, regioninė ar vietos jurisdikcija
Pramonė ir žemės ūkis	C, R, V	R, V	Ryškūs teritoriniai persiliejimo efektai
Švietimas	C, R, V	R, V	Dotacijos
Sveikatos apsauga	C, R, V	R, V	Dotacijos
Socialinė apsauga	C, R, V	R, V	Dotacijos
Policija	R, V	R, V	Naudingumo apimtis - regionai, vietos jurisdikcija
Parkai, rekreacija	C, R, V	C, R, V	Dažniausiai vietos valdžios atsakomybė, bet centrinė valdžia gali steigti regioninius ar nacionalinius parkus
Greitkeliai, keliai			
Tarpregioniniai	C	R, V	Bendra regioninė rinka
Regioniniai	R	R, V	Regioninė nauda ir išlaidos
Vietiniai	V	V	Vietinė nauda

Pastaba: C – centrinės valdžios atsakomybė, R – regioninės valdžios atsakomybė, V – vietos valdžios atsakomybė

Martinez-Vazquez (1999) išanalizavęs funkcijų pasiskirstymą tarp valdžios valdymo lygių besivystančios ir išvysčiusios ekonomikos šalyse iš esmės pasiūlė valstybės funkcijas skirstyti vadovaujantis tais pačiais principais kaip ir Shah. Tačiau autorius laikėsi nuomonės, kad nėra vienintelio teisingo būdo, kuris padėtų nuspręsti, kuriam valdžios lygiui turėtų būti priskirta atsakomybė už tam tikrų viešųjų paslaugų teikimą. Martinez-Vazquez nuomone funkcijų paskirstymą tarp centrinės ir vietos valdžios reiktų pradėti nuo visų valstybėje egzistuojančių funkcijų analizės, bet kokios funkcijos priskyrimas konkrečiam valdžios valdymo lygiui turi būti vertinamas atsižvelgiant į tai, kaip bus pasiekti valstybės valdymo decentralizavimo tikslai. Tačiau akivaizdu, kad be atsakomybės už konkrečių funkcijų atlikimą paskirstymo tarp skirtingų valdžios lygių neįmanoma įvertinti pajamų ir išlaidų paskirstymo tinkamumo, dotacijų sistemos poreikio ir jos veiksmingumo. Sacchi ir Salotti (2016) teigia, kad daugumoje šiuo metu decentralizuotų šalių istoriškai trūko aiškiai apibrėžtų decentralizavimo strategijų ir vietos valdžia vykdo įvairias funkcijas, priklausomai nuo decentralizavimo masto. Dėl to

labai centralizuotose šalyse didžioji dalis vietos valdžios išlaidų yra skiriama švietimo (ikimokyklinis, pradinis ir vidurinis), komunalinio ūkio, poilsio ir rekreacijos funkcijoms atlikti. Labiau decentralizuotose šalyse be anksčiau išvardintų funkcijų ištekliai skiriami ir sveikatos apsaugos, socialinės paramos funkcijoms atlikti. Bahl ir Martinez-Vazquez tvirtinimu (2013) prieš pradėdant šalies fiskalinę decentralizaciją ir sudarant veiksmų planą pirmiausia turėtų būti nustatytos vietos ir centrinės valdžios funkcijos ir reikalingi ištekliai joms atlikti, o tada turėtų būti nustatyti valstybės valdžios lygių įgaliojimai kaupiant išteklius reikalingus funkcijų atlikimui. Autorių nuomone tai būtina atlikti dėl šių priežasčių:

- ✓ negalima nustatyti vietos valdžios poreikio ištekliams (pajamoms), kol nėra nustatytas poreikis išlaidoms arba kitaip tariant atliekamoms funkcijoms;
- ✓ vietos valdžia gali norėti prisiimti atlikti funkcijas kartu ir išlaidas, kurios viršys galimus joms skirti išteklius. Tokiu atveju vietos valdžios vykdomos funkcijos viršys jos galimybes ir šių funkcijų vykdymo išlaidas turės prisiimti kiti paprastai aukštesni valdžios valdymo lygiai.

Taigi pasak P. Smoke (2017) fiskalinis decentralizavimas prasideda nuo viešųjų funkcijų pasiskirstymo tarp skirtingų valdymo, o Davulio ir kt. (2013) nuomone funkcijų pasiskirstymas tarp skirtingų valdymo lygmenų yra vienas pagrindinių fiskalinės decentralizacijos elementų.

Sėkmingam viešojo valdymo sistemos funkcionavimui būtinas atliekamų funkcijų ir suteiktų įgaliojimų įgyvendinant priimtus sprendimus atskyrimas. Centrinė valdžia turėtų būti atsakingas už nacionalines viešąsias paslaugas, gynybą, saugumą, tarptautinę politiką, reguliavimą, fiskalinės politikos koordinavimą, regioninę lygybę, persikirstymą ir vidaus rinkų išsaugojimą. Vietos valdžia turėtų būti atsakinga už švietimą, sveikatos apsaugą, socialinį draudimą, ryšių ir susisiektimo infrastruktūrą, socialinę ir finansinę paramą. Be atsakomybės už konkrečių funkcijų atlikimą paskirstymo tarp skirtingų valdžios lygių neįmanoma įvertinti pajamų ir išlaidų paskirstymo tinkamumo, dotacijų sistemos poreikio ir jos veiksmingumo.

2.3 Vietos valdžios pajamos, išlaidos ir tarpbiudžetiniai pervedimai

Vietos valdžios pajamos. Vietos valdžia yra neatskiriama šiuolaikinių demokratinių valstybių dalis. Tačiau vietos valdžios institucijos gali egzistuoti tik tuomet, jei centrinei šaliai pavedus atlikti nustatytas funkcijas ir teikti viešąsias paslaugas, bus skiriami tinkami ištekliai šių funkcijų atlikimui (Smoke, 2017). Pasak Bahl ir kt. (2013) vietos valdžios pajamų sudėtis gali turėti įtakos viešojo sektoriaus efektyvumui, tinkamam viešųjų paslaugų teikimui ar ilgalaikiam viešųjų finansų tvarumui tiek vietos, tiek centriname valdžios lygmenyje. Vietos valdžia iš esmės turi du pagrindinius ir du papildomus pajamų šaltinius. Pagrindinius pajamų šaltinius sudaro mokesstinės ir dotacijos. Papildomas šaltinius sudaro nemokesstinės pajamos ir paskolos. Pastarųjų tarp vietos valdžios pajamų šaltinių gali ir

nebūti. Visi pajamų šaltiniai skirti vietos valdžios atliekamoms funkcijas finansuoti, tačiau juos suformuoja skirtingos pajamų rūšys (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Vietos valdžios pajamų šaltiniai (sudaryta autoriaus, remiantis Lynn 2001)

Pajamų šaltinis	Rūšis
Mokestinė pajamos	Vietiniai mokesčiai – vietos valdžios lygiui priskirti mokesčiai; Dalijami mokesčiai – tarp skirtingų valdžios lygių dalijami mokesčiai;
Nemokestinės pajamos	Pajamos iš vietos valdžios nuosavybės nuomos ar pardavimo, baudų pajamos; Mokesčiai už viešąsias prekes ir paslaugas, rinkliavos, gamtos išteklių naudojimą;
Dotacijos	Bendrosios paskirties dotacijos – lėšos pervestos iš aukštesnio valdymo lygio, nenurodant jų panaudojimo paskirties; Specialiosios paskirties dotacijos – lėšos pervestos iš aukštesnio valdymo lygio, nurodant jų naudojimo paskirtį;
Paskolos	Ilgalaikės ir trumpalaikės trukmės

Blöchliger ir Petzold (2009) nuomone mokesčių ir dotacijų pajamos skiriasi tuo kaip jos gaunamos, paskirstomos ar pasidalijamos su vietos valdžia. Tokiu būdu formuojami visų valstybės valdymo lygių sprendimai apie tai kas, kiek ir kada turi išleisti. Reali, visapusiška ir efektyvi fiskalinė decentralizacija reikalauja vietos valdžios finansinio nepriklausomumo. Mokestinės pajamos turi sudaryti didžiąją dalį vietos valdžios pajamų, o dotacijos turėtų būti tik papildomi pajamų šaltiniai užtikrinantys teikiamų viešųjų paslaugų sklaidos tarp skirtų vietos valdžios jurisdikcijų kompensavimą, šių paslaugų teikimą arba finansinių išteklių perskirstymą tarp valdžios lygių. Veiksminga fiskalinė decentralizacija ekonomine, socialine ir net politine prasme yra įmanoma tik tam tikrus mokesčius perkėlus į vietos lygmenį. Vietos valdžia privalo turėti savarankiškus pajamų šaltinius. Pagal Slavinskaitę ir Ginevičių (2016) vietos valdžios pajamų arba finansinis savarankiškumas reiškia, kad vietos valdžios turi galias ir atsakomybę priimant sprendimus dėl jos finansinių šaltinių. Šis savarankiškumas atsiranda reiškia tai, kad vietos valdžia gali valdyti savo pajamų lygį atsižvelgdama patiriamas išlaidas. Pasak Stegarescu (2005) vietos valdžios sistema, kurios ištekliai yra formuojami nuosavų mokestinių pajamų pagrindu yra labiau decentralizuota už vietos valdžios sistemą, kurios išlaidas ir įplaukas nustato teisės aktai. Blöchliger ir Nettley (2015) pasiūlė vietos valdžios mokestines pajamas ir jų savarankiškumą klasifikuoti pagal tris požymius:

- ✓ teisiniu reglamentavimu vietos valdžiais suteikti įgaliojimai nustatyti mokesčių bazę ir mokesčių tarifą;
- ✓ mokestinių įplaukų padalijimas tarp skirtingų valdymo lygių;
- ✓ mokestinių pajamų administravimas;

Autoriai vietos valdžios mokestinių pajamų savarankiškumą apibūdino vartodami terminą "tax autonomy" (mokestinė galia/savarankiškumas). Šis terminas apėmė vietos valdžios įgaliojimus mokesčių srityje. Tai apėmė tokius įgaliojimus kaip vietos valdžios teisė įvesti arba panaikinti mokestį, nustatyti mokesčių tarifą, bazę arba suteikti mokesčių lengvatas asmenims ar įmonėms. Šis terminas apėmė ir mokestinių pajamų pasidalijimo susitarimus tarp skirtingų valdymo lygių. Autorių pasiūlė

mokestinės pajamas ir jų savarankiškumą klasifikuoti pagal penkias pagrindinės mokestinių pajamų kategorijas (žr. 5 lentelę). Kategorijos yra vertinamos mažėjančia tvarka nuo didžiausios iki mažiausios apmokestinimo galios. Kategorija „a“ reiškia visišką mokestinės galios lygį mokesčių tarifams ir bazėms, „b“ galia virš mokesčių tarifų ("piggy backing" tipo apmokestinimas), „c“ - galia mokesčių bazėje, „d“ ir „e“ neturi jokios įtakos mokesčių tarifams ir bazėms. Kategorija „f“ - nesuderinami mokesčiai. Šios penkios kategorijos buvo suskirstytos subkategorijas: „a“ ir „b“ kategorijos suskirstytos į dvi subkategorijas, „c“ kategorija suskirstyta į trys subkategorijas. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas susitarimams dėl mokesčių pasidalijimo. Todėl kategorija „d“ suskirstyta į keturias subkategorijas, kurios atspindi keturias skirtingas taisykles, reglamentuojančias mokesčių pasidalijimo tarp valstybės valdymo lygių mechanizmą. Iš viso buvo nustatyta 13 subkategorijų. Klasifikuodami mokestines pajamas pagal jų savarankiškumą autoriai neatsižvelgė į tai, kuris valdžios sektorius faktiškai renka mokestį, nes jų nuomone tai nėra susijusi su pajamų savarankiškumo sąvoka.

5 lentelė. Mokestinių pajamų savarankiškumo klasifikavimas pagal kategorijas (Blöchliger ir Nettley 2015, p.4)

a.1	Vietos valdžia nustato mokesčio tarifą ir visus mokesčių lengvatas, nereikia konsultuotis aukštesniu valdžios valdymo lygiu.
a.2	Vietos valdžia nustato mokesčio tarifą ir visus mokesčių lengvatas pasikonsultavusi su aukštesniu valdžios valdymo lygiu.
b.1	Vietos valdžia nustato mokesčio tarifą, o aukštesnio lygio valdžia nenustato pasirinktos normos viršutinės arba apatinės ribos.
b.2	Vietos valdžia nustato mokesčio tarifą, o aukštesnio lygio valdžia nustato viršutines ir (arba) mažesnes pasirinkto tarifo ribas.
c.1	Vietos valdžia nustato mokesčių lengvatas, tačiau nustato tik pajamų, už kurias nereikia mokėti mokesčių, sumą.
c.2	Vietos valdžia nustato mokesčių lengvatas surenkamų mokesčių sąskaita
c.3	Vietos valdžia nustato mokesčių lengvatas surenkamų mokesčių sąskaita ir pajamų, už kurias nereikia mokėti mokesčių, sumą.
d.1	Yra mokesčių pasidalijimo susitarimas, pagal kurį vietos valdžia nustato pajamų paskirstymą.
d.2	Yra mokesčių pasidalijimo susitarimas, pagal kurį pajamų pasidalijimas gali būti keičiamas tik su vietos valdžios sutikimu.
d.3	Yra mokesčių pasidalijimo susitarimas, pagal kurį pajamų pasidalijimas nustatomas teisės aktuose ir kurį vienašališkai jį gali keisti aukštesnio lygio valdymo lygis, tačiau rečiau nei kartą per metus.
d.4	Yra mokesčių pasidalijimo susitarimas, pagal kurį pajamų pasiskirstymą kasmet nustato aukštesnio lygio valdymo lygis
e	Kiti atvejai, kai centrinė vyriausybė nustato SCG mokesčio tarifą ir bazę.
f	Nė viena iš pirmiau išvardytų kategorijų a, b, c, d ar e netaikoma

Nors OECD/KIPF (2015) remdamasi Blöchliger ir kt. (2009) nuomone teigia, kad trūksta nuoseklaus vietos valdžios pajamų apibrėžimo, fiskalinės decentralizacijos teorijoje įvardijami principai, kuriais remiantis mokestinės pajamos turėtų būti priskiriamos vietos valdžiai:

- ✓ Mokestinių pajamų priskyrimas turėtų atitikti funkcijų ir išteklių jos atlikti paskirstymą;
- ✓ Mokestinių pajamų turėtų pakakti priskirtoms funkcijoms atlikti;
- ✓ Vietos valdžia turėtų vengti mokestinių pajamų, kurių mokestinė bazė yra mobili ir apmokestinti veiksnius, kurių mokestinė bazė yra mažiausiai mobili;
- ✓ Mokestinių pajamų priskyrimas vietos valdžiai neturėtų pernelyg iškraipyti valstybės išteklių paskirstymo;

- ✓ Vietos valdžios nustatyta mokestinė našta turėtų būti kiek įmanoma mažesnė ir sukurianti teigiamą santykį gyventojams tarp sumokėtų mokesčių ir gautų paslaugų;

Davulio ir kt. (2013) nuomone mokestinių pajamų paskirstymas tarp centrinės ir vietos valdžios lygmenų grindžiamas tuo, kad visų mokestinių įgaliojimų perdavimas centrinei valdžiai yra neefektyvus, nes vietos savivaldos finansinis nepriklausomumas ir atsakomybė už teikimas viešąsias paslaugas tampa ribota. Tačiau pernelyg plataus mokestinio savarankiškumo perdavimas vietos valdžios institucijoms taip pat gali būti nepriimtinas makroekonominio stabilumo ir veiksmingo išteklių paskirstymo požiūriu. Bird (2011) išanalizavęs federacinių valstybių praktiką ir įvertinęs Shah, Martinez-Vazquez, Rider ir Wallace darbus apibendrinio mokesčių paskirstymo valdžios lygiams teoriją ir praktiką. Pasak autoriaus apmokestinimas vietos mokesčiais tokių potencialiai mobilių mokesčių bazių, kaip vartojimas, prekyba, darbas ir kapitalas gali iškreipti šalies ekonomiką ir taip sumažinti nacionalinę gerovę, todėl nėra tinkami vietos valdžios mokestinėms pajamoms formuoti. Kita priežastis dėl ko šie mokesčiai negali būti priskirti vietos valdžios lygiui yra ta, kad šie mokesčiai gali būti naudojami kaip centrinės valdžios priemonė šalies makroekonominiai situacijai koreguoti ir viešiesiems ištekliams perskirstyti. Vietos valdžios mokestinėms pajamoms netinka mokesčiai, kurių mokestinė bazė yra ne vienodai pasklidusi tarp vietos valdžios jurisdikcijų, todėl šie mokesčiai turi būti priskiriami centrinės valdžios lygmeniui, kaip pavyzdį galima paminėti gamtos išteklių, taršos mokesčius. Vietos valdžios mokestinėms pajamoms formuoti daugiau tinkami yra mokesčiai už žemę ir turtą bei rinkliavos. Bird (2011) nuomone vietos valdžiai gali būti leista taikyti "piggy backing" tipo apmokestinimą mažmeninės (galutinio vartojimo) prekybos, akcizų, gyventojų pajamų mokesčiams. Todėl vietos valdžios mokesčio savybės turėtų būti:

- ✓ Mokesčio bazė negali būti mobili, nes vietos valdžios institucijoms pakeitus mokesčio tarifus per ilgą laikotarpį mažėti ji gali sumažėti.
- ✓ Pajamos iš mokesčių turi būti pakankamos bei stabilios ir atitikti vietos poreikius.
- ✓ Pajamos iš mokesčių turi būti pakankamos, kad išlaikytų fiskalinį tvarumą ir nesusidarytų fiskalinis disbalansas: pajamos iš mokesčių turėtų augti taip pat sparčiai, kaip ir išlaidos.
- ✓ Vietos valdžia turėtų vengti apmokestinti ne jos jurisdikcijai priklausančius individus.
- ✓ Mokesčių tarifai turėtų būti viešai žinomi, kad būtų užtikrinta atskaitomybė.
- ✓ Mokesčių dydis turėtų būti tiesiogiai susijęs su jų sukuriama nauda bendruomenei, kuri būtų gauna viešųjų gėrybių forma.
- ✓ Mokesčiai turi būti lengvai ir efektyviai administruojami.

Panašios nuomonės laikosi Davulis ir kt. (2013) teigdami, kad:

- ✓ mokesčiai, kurių mokestinė bazė yra vienodai paskirstyta šalies teritorijoje, labiausiai tinka būti vietos valdžios mokesčiais.

- ✓ mokesčiai, kurių mokestinė bazė nėra vienodai paskirstyta šalies teritorijoje turėtų būti priskiriami centrinės valdžios lygmeniui;
- ✓ mokesčiai, kurių pagrindas yra mobilus, priskiriami valstybės lygiui, nes jų mobilumas vietos lygmeniu gali sukelti Tiebout modelio afektą.
- ✓ mokesčiai, kurių mokestinę bazę galima perkelti į kitos vietos valdžios administracinę teritoriją, ne turėtų būti įtraukti į vietinius mokesčius.

Pagal Davulį ir kt. (2013) mokesčiai, kuriuos sudėtinga administruoti, reikalinga informacinių sistemų pagalba, dideli administraciniai ištekliai turėtų būti priskiriami centrinės valdžios lygiui. Centrinė valdžia paprastai turi reikiamus išteklius ir priemones šiems mokesčiams administruoti. Pastebėtina ir tai, kad dėl pasireiškiančios masto ekonomijos centrinė valdžia šiuos mokesčius administruoja mažesniais kaštais už vietos valdžią. Taigi tinkamiausi vietos valdžios mokesčiai yra mokesčiai, kurie:

- ✓ lengvai administruojami, o jų mokestinė yra bazė lengvai nustatoma, pastovi bei vienodai paskirsčiusi šalies teritorijoje.
- ✓ negali persikelti į kitos vietos valdžios administracinę teritoriją.

Bird (2011) teigė, kad iš principo vietos valdžios mokesčiu gali laikomas mokestis atitinkantis šias sąlygas:

- ✓ Vietos valdžia gali nuspręsti, ar apmokestinti, ar ne.
- ✓ Vietos valdžia gali nustatyti tikslią mokesčio bazę.
- ✓ Vietos valdžia gali nustatyti mokesčio tarifą.
- ✓ Vietos valdžia administruoja mokestį.
- ✓ Vietos valdžia disponuoja visomis pajamomis, kurias surenka.

Ilgametė Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalių praktika rodo, kad iš vietos valdžiai priskirtų mokesčių tik vienas ar du mokesčių turi visas anksčiau nurodytas savybes. Kiti vietos valdžiai priskirti mokesčiai šių savybių neturi. Blöchliger ir Nettley (2015) pastebėjo, kad kai kuriose šalyse dalis mokesčių nėra priskiriami vienam konkrečiam valdymo lygmeniui, tačiau šių mokesčių pajamos yra pasidalijamos tarp vietos ir centrinės valdžios lygių. Tokie mokesčių pajamų pasidalijimo susitarimai neleidžia vietos valdžiai kontroliuoti mokesčių tarifų ir bazių. Tačiau vietos valdžia sudarydama susitarimą gali derėtis centrine valdžia dėl pajamų pasidalijimo sąlygų. Pasak Blöchliger ir Nettley (2015) šių susitarimų turinys turi būti aiškus ir suprantamas, apimtis vietos valdžiai tinkamiausią mokestinių pajamų rinkinį. Daugelyje šalių tarp skirtingų valdžios lygių dalijamos mokestinės pajamos priskiriamos vietiniams mokesčiams. Bird (2011) nuomone tarp skirtingų valdymo lygių dalinamos mokesčių pajamos vietos valdžios mokesčiu gali būti laikomas, jeigu vietos valdžia vyriausybė gali:

- ✓ nuspręsti, ar taikyti tam tikrą mokestį;
- ✓ tam tikrais atvejais gali nustatyti mokesčių bazę;

- ✓ tam tikrose ribose nustatyti mokesčio tarifą;
- ✓ gauna visas pajamas surinktas iš mokesčio;

Esant šioms sąlygoms, net jei centrinės valdžios mokestis yra nustatomas tai pačiai mokesčio bazei kaip vietinės valdžios, o centrinė valdžia jį surenka kartu su savo mokesčiu, tai vis tiek yra vietos valdžios mokestis. Šiuo atveju centrinė valdžia tiesiog veikia kaip administracinis mokesčių agentas renkantis vietos valdžios mokestį. McLure ir Martinez-Vazquez (2011) pasiūlė mokesčių pajamas valdymo lygiams priskirti atsižvelgiant į mokestinių pajamų savarankiškumo laipsniui, jų administravimo paprastumą, mokesčio teisingumą ir neutralumą. Autoriai išskyrė keturis kriterijus, kuriais vadovaudamiesi mokesčių pajamas priskyrė konkrečiam valdymo lygiui:

- ✓ pagal mokesčio savybes;
- ✓ pagal mokesčio bazę;
- ✓ pagal įgaliojimus nustatyti mokesčio tarifą;
- ✓ pagal mokesčio administravimo įgaliojimus;

Autoriai vadovaudamiesi nustatytais kriterijais mokesčių pajamas priskyrė konkrečiam valdymo lygiui.

6 lentelė. Mokestinių pajamų paskirstymas tarp valdymo lygių (sudaryta autoriaus remiantis McLure ir Vazquez 2011)

Mokesčio pavadinimas	Mokesčių bazę nustato	Mokesčių tarifą nustato	Mokesčius renka ir administruoja
Muitai	C	C	C
Įmonių pelno mokestis	C	C	C
Gamtinių išteklių mokesčiai	C	C	C
Rinkliavos	R,V	R,V	R,V
Aplinkos apsaugos mokesčiai	R,V	R,V	R,V
Gyventojų pajamų mokesčiai	C	C,R,V	C
Turto paveldėjimo mokesčiai	C	C,R	C
Darbo užmokesčio mokesčiai	C,R	C,R	C,R
Pridėtinės vertės mokesčiai	C	C	C
Mažmeninės prekybos mokesčiai	R	R,V	R,V
Tabako, alkoholio akcizai	V	F	F
Lošimų mokesčiai	R,V	R,V	R,V
Akmens anglies, kokso, lignito mokesčiai	C	C	C
Taršos mokestis	C,R,V	C,R,V	C,R,V
Energijos produktų mokestis	C,R,V	C,R,V	C,R,V
Nuotekų mokesčiai	C,R,V	C,R,V	C,R,V
Kelių mokesčiai	C,R,V	C,R,V	C,R,V
Rinkliava už naudojimąsi automobilių stovėjimo vietomis	V	V	V
Mokestis už transporto priemonės registravimą, kelių naudojimą	R	R	R
Vairuotojo pažymėjimo išdavimo mokestis	R	R	R
Akcizai	R,V	R,V	R,V
Nekilnojamojo turto mokesčiai	R	V	V

6 lentelės tęsinys

Žemės mokestis	R	V	V
Kelių naudojimo mokestis	R,V	V	V

Pastaba: C – centrinė valdžia, R – regioninės valdžia, V – vietos valdžia

Bahl ir kt. (2013) nuomone jei visos vietos valdžios atliekamos funkcijos finansuojamos iš mokestinių pajamų pasidalijimo ir centrinės pervedimų (dotacijų), yra pavojus, kad vietos valdžia taps centrinės valdžios išlaidų agentu. Mokestinių pajamų pasidalijimo susitarimai gali suvaržyti vietos valdžios savarankiškumą priimant sprendimus dėl šių finansinių išteklių panaudojimo, nes šias pajamas galima laikyti sąlyginėmis dotacijomis. Sukūrus priklausomybės nuo mokestinių pajamų pasidalijimo ir pervedimų kultūrą, vietos valdžia visada stengsis gauti kuo daugiau finansinių išteklių iš centrinės valdžios, o ne naudoti savo mokestinių pajamų bazę. Kaip parodė tarptautinė patirtis, daugelio šalių centrinės valdžios, augant vietos valdžios poreikiams, galų gale pradeda patirti pastarosios spaudimą, kad būtų skiriama kuo daugiau pajamų ir šis procesas nesustodamas tęsiasi. Todėl tik aiškus ir suprantamas mokestinių pajamų padalijimas tarp skirtingų valdymo lygių užtikrina, kad visas dėmesys bus skiriamas pavestų funkcijų vykdymui, o ne nuolatinėms finansinių išteklių dalyboms.

Vietos valdžios išlaidos. Išlaidų decentralizavimas suteikia daug naudos, įskaitant didesnę ekonominę efektyvumą, padidina konkurencinį pranašumą pritraukiant gyventojus ir įmones, sukuria geresnę gebėjimą kurti vietinių išlaidų programas atitinkančias vietos gyventojų poreikius ir pageidavimus, sumažina biurokratijos lygį ir suteikia daugiau galimybių diegti inovacijas viešųjų paslaugų teikime (Boadway ir Eyraud, 2018). Remiantis šiuo požiūriu, efektyviausias viešųjų išlaidų paskirstymo būdas yra atsakomybę už kiekvienos rūšies viešąsias išlaidas priskirti tam valdymo lygiui, kuriame geriausiai tenkinami viešųjų išlaidų sukuriamos naudos gavėjų poreikiai.

Vietos valdžios gebėjimas geriau patenkinti vietos gyventojų poreikius, sumažina viešąsias išlaidas. Vietos valdžios institucijos turi geresnes galimybes gauti informaciją vietos bendruomenės lūkesčius nuostatomis ir todėl turi informacinį pranašumą prieš centrinę šalies valdžią sprendžiant, kurios viešosios gėrybės ir paslaugos geriausiai atitiktų piliečius poreikius. Tais atvejais, kai išlaidos turi būti ribojamos vietos valdžia turi geresnes galimybes teikti reikiamas viešąsias gėrybes ir paslaugas. Toks savivaldybių informacinis pranašumas gali padėti sumažinti neigiamą išlaidų mažinimo poveikį gyventojams ir sumažinti socialinį pasipriešinimą šiam mažinimui. Boex ir Edwards (2016) analizuodami viešųjų išlaidų paskirstymą tarp skirtingų valdymo lygių išskyrė penkias pagrindines viešojo sektoriaus išlaidų rūšis:

- ✓ decentralizuotas vietos valdžios išlaidos. Tai išlaidos, įtrauktos į išrinktų vietos valdžios institucijų biudžetą;
- ✓ dekoncentruotos vietos išlaidos. Tai išlaidos, esančios centrinės valdžios biudžete ir skirtos dekoncentruoto centrinės valdžios padalinio funkcijoms atlikti;

- ✓ deleguotos vietos viešosios išlaidos. Tai finansiniai ištekliai, kuriuos centrinė valdžia teikia deleguotiems subjektams/vietos paslaugų teikėjams
- ✓ tiesioginės centrinės valdžios parama vietinėms viešosioms paslaugoms teikti. Tai centrinės valdžios išlaidos, tiesiogiai matomos galutiniam viešosios paslaugos vartotojui. Šios išlaidos tenka centrinės valdžios institucijoms įgyvendinančioms vertikalias programas ar atskirus savarankiškus projektus;
- ✓ centrinės valdžios išlaidos, kurios neprisideda prie viešųjų paslaugų teikimo tiesioginiu ir lokalizuotu būdu.

Mokslinėje literatūroje yra keletas principų dėl išlaidų priskyrimo valdžios lygmenims. Pirmas principas - subsidiarumo principas, pagal kurį viešąsias paslaugas turėtų teikti mažiausias valdžios lygis, atitinkantis „naudos zonos“ dydį, t. y. teritoriją, kurioje teikiama paslauga. Antrasis principas - viešųjų išlaidų programos, turinčios didelę masto ekonomiją, turėtų būti teikiamos centralizuotai, ypač tais atvejais, kai teikiamos vienodos rūšies paslaugos. Trečiasis principas - rizikos fondų (nedarbo draudimo, ligos pašalpos, senatvės pensijų) išlaidos turi būti centralizuotos. Ketvirtas principas - makroekonominės padėties stabilizavimo išlaidos, skirtos makroekonominiam cikliškumui spręsti, yra veiksmingiausios kai jos yra vykdomos centralizuotai (Boadway ir kt. 2018). Vienas viešąsias išlaidas galima lengvai priskirti konkrečiam valdžios lygmeniui, su kitomis viešosiomis išlaidomis tai atlikti yra sudėtinga, nes šias išlaidomis ir atsakomybę už valdymo funkcijų atlikimą dalijasi keli valdžios lygiai (Escolano ir kt. 2012). Fiskalinės decentralizacijos praktika rodo, kad daugumoje decentralizuotų šalių gynybos, užsienio reikalų, užsienio prekybos, imigracijos reguliavimo funkcijų atlikimo išlaidos tenka centrinei valdžiai. Ji taip pat atsakinga už mokslinių tyrimų ir plėtros skatinimo, valstybinių kelių tinklo priežiūros išlaidas. Vietinės policijos, priešgaisrinės apsaugos, sanitarijos, transporto ir tam tikrų komunalinių paslaugų išlaidos paprastai priskiriamos savivaldybėms ar regionams lygiui. Vietos valdžia taip pat yra linkusi dalytis su centrine valdžia atsakomybe ir išlaidomis žemės ūkio, miškininkystės, žvejybos ir aplinkos apsaugos srityse. Įsipareigojimų ir išlaidų pasiskirstymas socialinės paramos srityje yra labai įvairus. Centrinė valdžia paprastai būna atsakinga už socialinio draudimo išlaidas - senatvės, negalios ir nedarbo išmokas. Kitos socialinės paramos teikimo išlaidos dėl administracinio efektyvumo dažnai yra perduodamos vietos valdžios lygmeniui, tačiau centrinis valdymo lygmuo paprastai nustato paramos teikimo politiką ir teikia finansavimą. Švietimo išlaidų sritis daugelyje unitarinių valstybių yra centrinės valdžios atsakomybė. Net tose šalyse, kurios decentralizuoja išlaidas švietimui į centrinės ir (arba) vietos valdžios lygmenį, centrinė valdžia iš esmės atlieka svarbų vaidmenį formuojant šalies švietimo politiką ir standartus bei finansuojant įvairias švietimo programas. Atsakomybė už sveikatos apsaugos išlaidas dažnai yra padalinama tarp skirtingų valdymo lygių. Vietos valdžios institucijos dažniausiai yra atsakingos už pagrindines ir prevencines sveikatos priežiūros paslaugas. Centrinė valdžia paprastai yra atsakinga už užkrečiamųjų ligų prevenciją, pažangesnes gydymo priemones, pvz., ligoninių, medicininių

tyrimų finansavimą. Centralizacijos šalininkai teigia, kad išlaidų decentralizavimo ir makroekonominio valdymo tikslai gali būti nesuderinami. Ypač didelėse šalyse, kuriose būdingi dideli regioniniai gamybos išteklių ir pajamų paskirstymo skirtumai, vietos valdžios gebėjimas teikti savo gyventojams viešąsias gėrybes ir paslaugas atskirose šalies dalyse gali labai skirtis. Viešųjų išlaidų decentralizavimo kaina, kurią tektų sumokėti būtų daug didesnė už jos atnešamą naudą. Decentralizavimas gali lemti netinkamą, žemos kokybės viešųjų paslaugų, tokių kaip sveikatos apsauga, švietimas, teikimą. Šių paslaugų teikimas neigiamai veiktų šalies žmogiškuosius išteklius ir turėtų neigiamų padarinių ilgalaikio ekonominio šalies augimo perspektyvoms. Tokia padėtis taip pat gali sukelti nepageidaujamą vidinę migraciją tarp šalies regionų, socialinę ir ekonominę įtampą šalyje. Decentralizacijos priešininkų teigimu didelės viešųjų išlaidų dalies decentralizavimas gali turėti didelės įtakos makroekonominiam valdymui. Net jei bendras vietos valdžios išlaidų lygis veiksmingai ribojamas jų apmokestinimo ir skolinimosi galių ribomis, jų išlaidų sudėties pokyčiai gali paveikti bendrą paklausą tokiais būdais, kurie prieštarautų centrinės valdžios stabilizavimo tikslams. Net subalansuota vietos valdžios biudžetų plėtra gali padidinti bendrąją paklausą ir pabloginti mokėjimų balansą, jei vidutinis jų išlaidų daugiklis gerokai viršytų jų pajamas. Nors tai neabejotinai svarbūs dalykai, jie nebūtinai reiškia, kad viešųjų gėrybių ir paslaugų teikimas, išskyrus aiškiai nacionalinio pobūdžio paslaugas, turėtų būti administruojamas centralizuotai. Centrinė valdžia gali daryti įtaką decentralizuotam nustatydamą viešųjų paslaugų teikimo ir kokybės politiką bei standartus, kontroliuoti teikiamų paslaugų lygį. Makroekonominio valdymo srityje centrinė valdžia turėtų išlikti atsakinga už išlaidas, kurios turi ypač didelį poveikį paklausai arba kurios yra ypač jautrios ekonominių ciklų pokyčiams, pavyzdžiui nedarbo išmokos.

Pagrindinė efektyvaus viešųjų išlaidų paskirstymo taisyklė yra kiekvienos funkcijos perdavimas žemiausiam valdžios lygiui, atitinkančiam veiksmingą jų vykdymą. Ši idėja yra išreikšta „decentralizacijos teoremoje“ (Oates 1972). Fedelino ir Ter-Minassian (2010) teigė, kad išlaidos skirtos funkcijai atlikti turi būti priskirtos tik vienam valdymo lygiui. Tyrėjų nuomone išlaidų, skirtų konkrečiai funkcijai paskirstymas tarp skirtingų valdymo lygių nėra tinkamas, nes tokiu būdu sukuriant lygiagrečius užduotis. Įgyvendinant fiskalinę decentralizaciją gali būti neįmanoma viešąsias išlaidas priskirti konkrečiam valdymo. Tokiu atveju Fedelino ir kt. (2010) nuomone turėtų būti siekiama aiškiai apibrėžti atsakomybę ir nustatyti tinkamus išteklius jų finansavimui, o ne siekti visiško išlaidų priskyrimo, pagrįsto optimaliu funkcijų paskirstymu. Todėl tinkamas fiskalinės decentralizacijos procesas reikalauja, kad išlaidų atsakomybės perdavimas vietos valdžiai būtų glaudžiai derinamas su atitinkamu nuosavų pajamų šaltinių priskyrimu ir perdavimu iš centrinės valdžios. Keletas priežasčių patvirtina šią sąlygą. Pirma, reikia nustatyti reikiamą vietos valdžios išteklių lygį atsižvelgiant į bendrą vietos valdžios išlaidų poreikių įvertinimą. Antra, tinkamiausias mokesčių ir pervedimų derinys gali būti geriausiai nustatomas, kai nustatomos atsakomybės už išlaidas. Galiausiai, jei pajamų ir asignavimų pervedimai nėra tinkamai išaiškinti, sunku griežtai apriboti vietos valdžios biudžetą. Taigi nors nėra vieno geriausio

būdo paskirstyti išlaidas įvairiems valdžios lygmenims, būtina, kad šios išlaidos būtų konkrečiai paskirstytos tarp centrinės ir vietos valdžios. Nepakankamai aiškus išlaidų atskyrimas tarp skirtingų valdymo lygių sąlygoja neveiksmingą viešųjų paslaugų teikimą ar nepakankamą jų finansavimą. Tipiškas pavyzdys - atsakomybė už infrastruktūros objektų priežiūrą ir eksploatavimą tenka vietos valdžiai, atsakomybė už kapitalo investicijas tenka centrinei valdžiai. Tokio pobūdžio atsakomybės už išlaidas padalijimas mažina viešosios infrastruktūros kokybę, nes kiekvienas valdžios lygmuo gali kaltinti kitą už neveikimą, ir kiekvienas iš jų tikisi, kad kitas galiausiai pakeis atnaujins arba prižiūrės sukurtą turtą. Bahl ir Bird (2018) mano, kad vienas iš geriausių viešųjų išlaidų paskirstymo būdų yra nustatyti su jomis susijusių valdymo funkcijų sąrašą ir priskirti išlaidas konkrečiam valdymo lygmeniui nustatant atsakomybę už jų vykdymą. Paskirstant išlaidas būtina priimti tris pagrindinius sprendimus:

- ✓ koks valdžios lygis turėti parengti viešųjų išlaidų programą;
- ✓ koks valdžios lygis turėtų ją finansuoti;
- ✓ koks valdžios lygis turėtų įgyvendinti susijusias išlaidas.

Tyrėjai pasiūlė viešąsias išlaidas ir atsakomybę už jas tarp skirtingų valdymo lygių paskirstyti vadovaujantis Shah sukurtu valdymo funkcijų paskirstymo metodu (žr. 6 lentelę).

7 lentelė. Viešųjų išlaidų paskirstymas tarp valdymo lygių (Bahl ir Bird 2018)

Viešųjų išlaidų pavadinimas	Viešųjų paslaugų ir gėrybių teikimo politika, standartai	Viešųjų paslaugų ir gėrybių teikimo priežiūra	Viešųjų paslaugų ir gėrybių teikimo gamyba, teikimas
Vandens tiekimas, kanalizacija	V	V	V,P
Atliekų tvarkymas	V	V	V,P
Priešgaisrinės apsaugos	V	V	V,P
Visuomenės saugos	V,R	V,R	V,R
Parkų, rekreacinių vietovių priežiūros	C, R, V	C, R, V	C, R, V
Kelių priežiūros	C, R, V	C, R, V	V,R,P
Švietimo	C, R, V	V,R	V,R,P
Socialinės paramos	C, R, V	V,R	V,R,P
Sveikatos apsaugos	C, R, V	V,R	V,R,P
Gamtos išteklių naudojimo	C	C, R, V	C,R,V,P
Fiskalinės priežiūros	C	C, R, V	C,R,V,P
Reguliavimo (verslo priežiūros)	C	C, R, V	C,R,V,P
Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo	C,V	V	P

Pastaba: C – centrinės valdžia, R – regioninės valdžia, V – vietos valdžia, P – privatus, nevyriausybinis sektorius

Tačiau pasak McLure ir kt. (2011) nėra absoliučiai geriausio būdo nuspręsti, kuris valdžios lygis turėtų būti atsakingas už konkrečias viešąsias išlaidas. Viešųjų išlaidų paskirstymas tarp valdymo lygių turi būti atliekamas atsižvelgiant į valstybės valdymo decentralizacijos tikslus. Tačiau šis principas nepateisina neaiškaus, sunkiai suprantamo viešųjų išlaidų paskirstymo būdo.

Vietos valdžios skolinimasis. Mokslinėje literatūroje vietos valdžios dalyvavimas finansų rinkose yra priešaringai vertinamas. Šis klausimas tampa ypač aktualus analizuojant besivystančios ekonomikos šalių viešuosius finansus. Pasak Vo (2010) kai kurie tyrėjai nesutinkantys su savivaldybių teise skolintis

teigia, nes vietos valdžiai neįvykdant finansinių įsipareigojimų dažniausiai juos turi perima centrinė šalies valdžia. Yra trys priežastys dėl kurių vietos valdžia privalo turėti teisę skolintis:

- ✓ investicijų finansavimas šiuo metu surenkamų mokesčių pajamomis nėra socialiai teisingas, nes investicijų sukuriama nauda naudosis ir būsimos kartos. Todėl jos turėtų būtų bent iš dalies atsakingos už šias išlaidas. Skolinimasis leidžia sukurti šią atsakomybę (Boadway ir kt. 2018).
- ✓ dėl ekonomikos cikliškumo daugumos vietos valdžios pajamos ir išlaidos gali nesutapti, todėl siekiant išlyginti šį cikliškumą bei užtikrinti tinkamą viešųjų paslaugų teikimą vietos valdžia turi turėti teisę skolintis.
- ✓ skolinimasis gali paskatinti didesnę vietos valdžios atskaitomybę už veiklos rezultatus. Finansų rinkos suteikdamos paskolas arba blokuodamos patekimą į finansų rinkas pateikia aiškia informaciją apie vietos valdžios veiklos rezultatus.

Vienas iš tyrėjamų svarbiausių klausimų vietos valdžios skolinimosi procese yra centrinės valdžios vaidmuo. Ter-Minassian (1996) nurodo du centrinės valdžios vaidmenis: „minkštas“ skolinimosi suvaržymas ir „sunkus“ suvaržymas. Sunkus skolinimosi suvaržymas reiškia, kad centrinė valdžia jokiais aplinkybėmis negrąžins pernelyg didelių vietos valdžios skolų. Šis metodas reikalauja, kad nacionalinė vyriausybė pateiktų aiškia žinia finansų rinkai – vietos valdžios skolų gelbėjimo politika neegzistuoja. Šiuo atveju vietos valdžia neturi paskatų neatsakingai skolintis. Minkštas skolinimosi suvaržymas tam tikru mastu reiškia, kad už vietos valdžios skolas netiesiogiai garantuoja nacionalinė vyriausybė. Vietos valdžios skolinimosi praktika rodo, kai kurie šalyse joms draudžiama pasiskolinti, o kitose leidžiama. Šiuo atveju laikomasi nuomonės, kad skolinimosi nauda yra didesnė nei su ja susijusios makroekonominės rizikos. Tačiau vietos valdžios institucinių gebėjimas nevykdyti prisiimtus įsipareigojimus suteikia teisę centrinei valdžiai reguliuoti vietos valdžios savarankiškumą, įvedant veiksmingas skolinimosi kontrolės priemones. Šiuo atveju fiskalinės decentralizacijos procese susiduriama su iššūkiu - pasiekti skolinimosi savarankiškumą, išsaugant fiskalinę drausmę, užkertant kelią vietos valdžios nemokumui ir užtikrinant nacionalinį fiskalinį tvarumą. Vietos valdžia turi mažiau vidinių paskatų rūpintis makroekonominiu skolinimosi poveikiu nei centrinė valdžia, nes dažnai nesuvokia tikrosios neatsakingo skolinimosi kainos nacionaliniam fiskaliniam tvarumui. Nors pasak (De Mello, 2001) gerai parengtos fiskalinės decentralizacijos sistemos, ypač dėl pajamų autonomijos, gali sustiprinti arba bent jau nekenkti fiskaliniam tvarumui. Taigi reikia drausmingo vietos valdžios skolinimosi proceso (Ter-Minassian ir Craig, 1997). Dėl galimų vietos valdžios skolinimosi ilgalaikių pasekmių fiskaliniam tvarumui ir makroekonominiam stabilumui dauguma šalių valdo vietos valdžios skolinimąsi ir skolą įgyvendindamos ex-ante ir/arba ex -post taisyklėmis. Ex-ante reglamentai gali būti tiesioginė centrinės valdžios kontrolė, fiskalinės taisyklės nustatytos įstatymuose arba pasitikėjimas finansų rinkomis ir jų mechanizmai skolinimosi kontrolei. Ex post reglamentai apima sankcijas už taisyklių nesilaikymą ir nepagrįstą elgesį. Ter-Minassian ir kt. (1997) išskiria tam tikrus vietos

savivaldos skolinimosi ribojimo mechanizmus. Šie mechanizmai paprastai klasifikuojami į keturias pagrindines kategorijas: pasitikėjimas rinkos drausme, administraciniai suvaržymai, taisyklėmis pagrįsta kontrolė ir bendras susitarimas.

Pasitikėjimas rinkos drausme. Kalbant apie vietos savivaldos institucijų skolinimąsi, kai kurios šalys remiasi finansų rinka. Šis kontrolės mechanizmas pasižymi tuo, kad vietos valdžios skolinimosi apribojimai nėra nustatyti įstatymuose ar diktuojami centrinės valdžios, tačiau jie pasiekiami dialogo tarp centrinės ir vietos valdžios metu. Pagal šį kontrolės metodą vietos valdžia aktyviai dalyvauja formuluojant makroekonominius tikslus ir pagrindinius fiskalinius parametrus, kuriais grindžiami šie tikslai. Šiuo procesu pasiekiamas susitarimas dėl bendrųjų valdžios sektoriaus deficito tikslų, taip pat pagrindinių pajamų ir išlaidų straipsnių augimo gairių. Šis bendradarbiavimo metodas turi aiškių pranašumą skatinant dialogą ir keitimąsi informacija visuose valdžios lygmenyse. Jis taip pat kelia vietos valdžios lygmens politikos formuotojų sąmoningumą dėl jų biudžeto pasirinkimo makroekonominių pasekmių. Praktika rodo, kad jis geriausiai veikia šalyse, kuriose yra sukurta patikima fiskalinė drausmė ir laikomasi konservatyvumo. Tai visiškai neveiksmingas šalyse kur rinkos drausmė, centrinės valdžios vadovavimas ekonomikos ir fiskaliniam valdymui yra silpni. Yra tam tikrų sąlygų, kurios turi būti patenkintos, kad privačios finansų rinkos būtų veiksminga vietos valdžios skolinimosi kontrolės priemonė:

- ✓ finansų rinkos turi būti laisvos ir atviros. Neturėtų būti jokių taisyklių (pvz., kapitalo rezervo ar kitų kapitalo portfelio sudėties reikalavimų) finansiniams tarpininkams, kurios vietos valdžiai suteikia privilegijuoto skolininko poziciją;
- ✓ potencialūs skolinotojai turi turėti turimą informaciją apie skolininko neįvykdytą skolą ir grąžinimą;
- ✓ centrinė valdžia neturėtų numatyti skolinotojų gelbėjimo mechanizmo;
- ✓ paskolos gavėjas iki įsipareigojimų įvykdymo turėtų turėti institucines struktūras, užtikrinančias tinkamą reagavimą į kapitalo rinkos siunčiamus signalus.

Tai iš tiesų yra griežtos sąlygos, kurios sunkiai įgyvendinamos daugelyje šalių. Paprastai, ypač besivystančiose šalyse, turima informacija apie vietos valdžios finansus patiria rimtų aprėpties, kokybės ir savalaikiškumo trūkumų. Daugelis šalių vis dar naudojami įvairiais portfelio apribojimais finansiniams tarpininkams, kad palengvintų vyriausybės vertybinių popierių (įskaitant vietos valdžios institucijas) platinimą mažesnėmis sąnaudomis. Kai kurios šalys taip pat patyrė įvairias centrinės valdžios įsikišimo formas, kad užkirstų kelią vietos valdžios įsipareigojimų nevykdymui. Galiausiai, ne mažiau svarbu, kad santykinai trumpi rinkimų ciklai sudaro sąlygas vietos valdžios politikams nereaguoti išankstinius finansų rinkų įspėjimus. Rinkos signalai, pavyzdžiui, palūkanų normos kitimas, turi paveikti skolininkų finansinį elgesį renkantis skolinimosi politiką. Skolininkai turi būti jautrūs rinkos signalams, kad rinkos drausmė būtų veiksminga; sprendimai dėl skolinimosi turėtų keistis priklausomai nuo palūkanų normos.

Šių realiųjų pripažinimas gali būti pagrindinė priežastis kodėl pasitikėjimas rinkos drausme nėra plačiai taikoma vietos valdžios skolinimosi kontrolės priemone. Šiai kontrolės priemonei būtinas informacijos prieinamumas ir visiškas mokėjimų pajėgumo skaidrumas. Tačiau, norint gauti patikimą finansinę informaciją, ypač iš vietos valdžios, dažnai reikia daug pastangų. Ne visos savivaldybės laikosi standartizuoto apskaitos plano, tvarko vienodą savo turto ir įsipareigojimų apskaitą arba skelbia informaciją apie skolą ir mokėjimo galimybes. Paslėpti nebiudžetiniai fondai silpnina finansinį skaidrumą. Daugelyje pasaulio šalių vietos valdžios kapitalo rinkos yra nepakankamai išvystytos, kad galėtų suteikti veiksmingą kontrolę. Kredito reitingų agentūros tampa vis svarbesnės vertinant vietos valdžios veiklą. Pastaruoju metu atskiri vietos valdžios vienetai siekdamos pagerinti savo kredito reitingus priėmė fiskalinės drausmės taisykles reglamentuojančias atsakingą skolinimąsi. Šių tendencijų pavyzdžiai matyti Kanadoje, Šveicarijoje ir Jungtinėse Valstijose. Kai kurios Lotynų Amerikos šalys, pavyzdžiui, Argentina, Brazilija, Kolumbija ir Peru, bent jau iš dalies siekė laikytis šio požiūrio, įvesdamos fiskalinės atsakomybės įstatymus (Webb 2004).

Taisyklėmis pagrįsta kontrolė. Tai vietos valdžios skolinimosi kontrolės metodas, grindžiamas konstitucijoje arba įstatymuose nustatytais nuolatinėmis fiskalinėmis taisyklėmis. Tokiomis taisyklėmis nustatomi vietos valdžios fiskalinių pasirinkimų suvaržymai, siekiant užtikrinti, kad fiskaliniai rezultatai išliktų nuspėjami, patikimi ir nepriklausomai nuo pokyčių vietos valdžios institucijose. Kai kurios iš šių taisyklių riboja vietos valdžios absoliutaus įsiskolinimo lygį; kitos nurodo, kad skolinimasis gali būti naudojamas tik konkrečioms tikslams (paprastai investiciniams projektams); dar kitos, pavyzdžiui, nustato, kad leidžiamas naujas skolinimasis iki tokio lygio, kuris atitinka didžiausią leistiną paslaugų santykį. Galiausiai, kai kurios šalys draudžia arba griežtai riboja tam tikras skolinimosi rūšis, kurioms būdinga didesnė makroekonominė rizika, pavyzdžiui skolinimasis iš centrinio šalies banko. Ahmad, Albino-War ir Singh (2005) nurodo šias pagrindinius skolinimosi taisykles

- ✓ Skolos arba skolinimosi ribos laikymosi taisyklė. Skolinimosi ribos paprastai yra paprastos ir gana lengvai stebimos. Tačiau juos galima apeiti parduodant turta, perleidžiant skolas vietinėms viešosioms įmonėms, nepriklausančioms vyriausybiniam sektoriui, arba pardavimo ir nuomos operacijomis. Skolos ribos turėtų būti apibrėžtos grynąja verte, siekiant įvertinti ilgalaikį fiskalinį tvarumą, nepaisant neapibrėžtumo ir viešojo turto vertės nepastovumo.
- ✓ išlaidų ribos taisyklėse nustatyta aukščiausia išlaidų riba, kurią vietos valdžia gali tiesiogiai kontroliuoti. Šios taisyklės yra konceptualiai paprastos, lengvai stebimos ir sprendžiamos deficito problemos ištakos.
- ✓ auksinė skolinimosi taisyklė - skolinimasis tik ilgalaikėms kapitalo investicijoms finansuoti. Socialinis teisingumas tarp kartų yra pats tvirčiausias argumentas auksinei taisyklei. Tačiau nėra jokių garantijų, kad padidėjęs skolinimasis infrastruktūros išlaidoms atitiktų

makroekonominį stabilumą ir skolos tvarumą. Be to, gali būti nepageidautina leisti skolintis investicijoms be tinkamos ekonominės ir socialinės gražos normos.

- ✓ taisyklės, susijusios su skolos gražinimo galimybėmis susiejant vietos valdžios įsiskolinimo ribas su vietos valdžios pajėgumu gražinti skolas. Šios taisyklės geriau pritaikomos ilgalaikio tvarumo klausimams spręsti

Daugelis šalių naudoja šių taisyklių derinį. Taisyklėmis grindžiamas požiūris turi akivaizdų pranašumą - skaidrumą ir vienodumą. Taisyklės yra veiksmingesnės sprendžiant ilgalaikio tvarumo ir kartų lygybės klausimus ir yra gana lengvai stebimos. Taisyklių pagalba išvengiama užsitęsusių skolinimosi derybų tarp centrinio ir vietos valdžios valdymo lygių, kurių rezultatas dažnai lemia trumpalaikius politinius sprendimus nei patikimą makroekonominį valdymą. Kita vertus pagrindinis taisyklėmis grindžiamo požiūrio trūkumas yra kompromisas tarp atitikties užtikrinimo ir lankstumo išsaugojimo. Griežtos fiskalinės taisyklės palieka nedaug galimybių patikslinti netikėtus ekonomikos nuosmukius, o lankstesnės fiskalinės taisyklės neturi patikimumo ir gali būti nepakankamos drausmės. Praktiškai fiskalinių taisyklių veiksmingumas vietos valdžiai visų pirma priklauso nuo gebėjimo stebėti skolą.

Administraciniai suvaržymai. Tai požiūris priešingas rinkos drausmės metodui, suteikiantis centrinei valdžiai įgaliojimus tiesiogiai kontroliuoti vietos valdžios skolinimąsi. Ši kontrolė gali apimti įvairias formas:

- ✓ metinį arba netgi dažnesnį vietos valdžios sektoriaus skolos limitą nustatymą;
- ✓ uždraustą išorės skolinimąsi;
- ✓ individualių skolinimosi operacijų peržiūrą įskaitant skolinimosi terminų ir sąlygų patvirtinimą;
- ✓ centralizuotą vietos valdžios skolinimąsi
- ✓ paskolų patvirtinimas (paprastai investiciniams projektams).

Taigi centrinės valdžios skolinimosi kontrolės įgaliojimai paprastai apima ne tik skolinimosi ex ante leidimą, bet ir vietos valdžios finansinių operacijų ex-post stebėjimą, daugiau ar mažiau išsamiai ir laiku. Tiesioginės centrinės valdžios kontrolė yra labiau paplitusi unitarinėse nei federacinėse valstybėse. Ter-Minassian ir kt. (1997) pateikė keletą argumentų kodėl centrinės valdžios kontrolė atlieka tiesioginę vietos valdžios skolinimosi kontrolę užsienio rinkose. Pirma, išorės skolos politika yra glaudžiai susijusi su kita makroekonominė politika (pinigų ir valiutų kurso politika ir užsienio atsargų valdymas), kuri, žinoma, yra centrinės valdžios institucijų (ypač centrinio banko) atsakomybė. Antra, gerai koordinuojamas požiūris į užsienio rinkas, skirtas skolinimosi skolos vertybiniais popieriais, atveju, greičiausiai sukurs geresnes sąlygas ir sąlygas nei suskaidytas. Trečia, vienos ar daugiau vietos valdžios skolininkų užsienio reitingų pablogėjimas gali turėti neigiamų pasekmių kitų viešųjų ir privačių skolininkų reitingams. Šio požiūrio trūkumas yra tiesioginis centrinės valdžios dalyvavimas kiekvienos

kredito operacijos valdymas vietos valdžios lygmeniu, o tai prieštarauja fiskalinio decentralizavimo idėjai. Be to, šis požiūris gali bereikalingai didina biurokratiją, sukelia nepageidaujamą finansų sistemos neveiksmingumą ir netgi gali būti nesuderinamas su šalies konstitucija, jei vietos valdžiai leidžiama laisvai patekti į kapitalo rinką. Kitas trūkumas yra atsakomybės pavojus, atsirandantis dėl to, kad centrinei vyriausybei gali būti sunku atsisakyti finansiškai remti žemesnius valdymo lygius, kai atsiranda neįvykdytų įsipareigojimų. Administracinis požiūris turi ir privalumų. Centrinė valdžia gali kontroliuoti makroekonominę ir išorės skolų politiką. Be to, centrinės valdžios kontrolė gali padidinti vietos valdžios skolininko patikimumą, atsižvelgiant į tai, kad užsienio skolintojai dažnai reikalauja centrinės valdžios garantijos, o tai gali sudaryti geresnes sąlygas skolinantis užsienio finansų rinkose.

Bendras susitarimas (kooperacija). Pagal šį metodą vietos valdžios skolinimosi kontrolės priemonės yra sudaromos per derybų procesą tarp centrinio ir žemesnio lygio valdžios. Vietos valdžia aktyviai dalyvauja susitarime dėl bendrųjų valdžios sektoriaus deficito tikslų, pagrindinių pajamų ir išlaidų straipsnių, taip pat atskirų vietos valdžios vienetų finansavimo ribų. Šis požiūris praktiškai taikomas kai kuriose Europos šalyse ir Australijoje. Bendradarbiavimo metodas sujungia daugelį kitų minėtų metodų privalumų, kurie yra ir pagrindinė jo stiprybė, ir silpnumas. Aiškus pranašumas yra dialogo skatinimas ir keitimasis informacija įvairiuose valdžios lygmenyse, taip pat informuotumo apie biudžeto pasirinkimo makroekonominį poveikį didinimas. Kad šis požiūris būtų veiksmingas, reikia, kad centrinė valdžia būtų stipri ir galėtų veiksmingai vadovauti deryboms, kurios daugelyje besivystančios ekonomikos šalių šių gebėjimų trūksta (Joumard ir Kongsrud, 2003). Be to, kadangi jame derinami kitų trijų metodų komponentai, todėl jį taikant praktikoje pastebima tendencija, kad jis atkuria kitų metodų trūkumus, o ne jų privalumus (Ahmad ir kt., 2005). Metodas geriausiai pritaikomas šalyse, kuriose yra sukurta stipri fiskalinė drausmė ir konservatyvumas. Šis metodas neveiksmingas šalyse kur rinkos drausmė arba centrinės valdžios gebėjimas vadovauti ekonomikai ir fiskaliniam valdymui yra silpnas.

Liu ir Waibel (2006) apibendrina pagrindinius ex-ante skolinimosi kontrolės elementus:

- ✓ skolinimasis tik ilgalaikėms kapitalo investicijoms finansuoti t.y. „auksinė skolinimosi taisyklė“;
- ✓ pagrindinių fiskalinių kintamųjų nustatymas, pvz., pirminio ir (arba) fiskalinio deficito ir skolos aptarnavimo santykio nustatymas;
- ✓ vietos valdžios vidutinės trukmės fiskaliniu valdymu ir skaidrias biudžeto procedūras nustatymas.

Be minėtų ex ante mechanizmų naudojami ir ex post mechanizmai, susiję su vietos valdžios nemokumu. Nors ex ante taisyklės yra svarbios siekiant sumažinti įsipareigojimų nevykdymo riziką, jos ne visais atvejais gali tai užkirsti. Dėl prasto skolos valdymo, išorinių veiksmų poveikio gali atsirasti vietos valdžios nemokumas. Ex post kontrolės mechanizmai susideda iš anksto nustatytų įsipareigojimų neįvykdymo rizikos paskirstymo taisyklių. Jos numato, kad nemokumo atveju skolininkas ir skolintojas

dalijasi našta. Tinkamai parengti ex post reglamentai užtikrina griežtus biudžeto apribojimus vietos valdžiai. Šalys paprastai taiko du pagrindinius metodus, taikomus ex-post skolinimosi reglamentavimui: teisminiai ir administraciniai metodai. Teisminis požiūris apima teismus, kurie priima svarbiausius sprendimus ir teikia gaires dėl restruktūrizavimo proceso. Teismo požiūrio privalumas yra tas, kad jis neutralizuoja politinį spaudimą. Tačiau teismų gebėjimas taikyti fiskalinius koregavimus vietos valdžiai yra ribotas. Administracinis požiūris dažnai leidžia įsikišti aukštesniems valdžios lygmenims sprendžiant vietos valdžios nemokumą. Priklausomai nuo veiksnių, tokių kaip istorija, politinė ir ekonominė struktūra, šalys taiko įvairius ex post reguliavimo metodus. Bet kurį ex post kontrolės mechanizmą sudaro trys pagrindiniai elementai. Pirmasis yra bankroto apibrėžimas, kuris veikia kaip procesinis veiksnys. Antrasis elementas yra skolininko fiskalinis koregavimas, kad išlaidos būtų suderintos su pajamomis, taip pat skolinimasis, turintis galimybę skolintis. Net kai vietos valdžia turi didelį išlaidų ir pajamų savarankiškumą fiskalinis koregavimas dažnai reikalauja sudėtingų pasirinkimų mažinant išlaidas ir didinant pajamas. Galiausiai tarp skolininko ir kreditoriaus turi būti deramasi dėl skolos įsipareigojimų pertvarkymo. Administracinio požiūrio atveju centrinė valdžia paprastai pertvarko vietos valdžios skolą į ilgesnės trukmės skolos priemones. Taigi pasak P. Smoke (2017) veiksmingas fiskalinis decentralizavimas priklauso sėkmingo fiskalinės atsakomybės valdymo. Didžiausią vaidmenį valdant fiskalinę atsakomybę atlieka finansų rinkos, centrinė ir vietos valdžia. Tiesa pastarosios veiksmų laisvė yra riboja centrinės valdžios nustatytomis taisyklėmis arba rinkos mechanizmais.

Tarpbiudžetiniai pervedimai. Beveik visų šalių vietos dariniai renka mažesnes mokesčines pajamas nei jiems reikia, kad padengtų jiems priskirtas išlaidas (Boadway ir kt. 2018). Dauguma šalių naudoja tarpbiudžetinių pervedimų sistemą, kuri apima tiek skirtingus, tiek vienodus valdymo lygius (Cyrenne ir Pandey, 2015). Siekiant užtikrinti, kad paramą gaunanti vietos valdžia galėtų veiksmingai teikti viešąsias paslaugas, reikia aiškių įgaliojimų, tinkamų išteklių, pakankamų sprendimų priėmimo įgaliojimų ir tinkamos atskaitomybės (Bird ir Smart, 2002). Norint patenkinti šias sąlygas tarpbiudžetinių pervedimų sistemą turi būti tinkamai parengta. Pagrindiniai tarpbiudžetinių pervedimų mechanizmai yra dotacijos ir pajamų išlyginimo pervedimai. Kim ir kt. (2013) išskiria dvi pagrindines dotacijų rūšis: bendrosios ir sąlyginės paskirties. Bendrosios paskirties dotacijos skiriamos nenurodant, kokios rūšies išlaidos jos gali būti naudojamos tai yra tiesiog parama vietos valdžios biudžetui. Skiriant sąlyginės arba specialios paskirties dotacijas nustatomos jų naudojimo tvarka ir nurodoma kokioms išlaidoms finansuoti dotacijos gali būti naudojamos. Centrinė šalies valdžia gali pareikalauti, kad prie dotacijų lėšomis finansuojamų viešųjų paslaugų teikimo savo lėšomis prisidėtų ir vietos valdžia. Paprastai vietos valdžios išlaidų dalis numatoma skiriant dotaciją. Šis reikalavimas skatina didesnę atskaitomybę ir atsakomybę už dotacijų lėšomis finansuojamas išlaidas (Bird, 2000). Net ir tais atvejais, kai pagrindinė atsakomybė už vietines viešąsias paslaugas yra perduota vietos valdžiai atsiranda keletas

priežasčių dėl kurių būtini tarpbiudžetiniai pervedimai žemesniems valdymo lygiams. Boadway ir Shah (2007) nurodo šias tarpbiudžetinių pervedimų priežastis:

- ✓ vertikalus vertikalios fiskalinės pusiausvyros trūkumas,
- ✓ horizontalios fiskalinės pusiausvyros trūkumas;
- ✓ gaunamos naudos korekcijos;
- ✓ administraciniai pajėgumai.

Vertikalios fiskalinės pusiausvyros trūkumas atsirandantis dėl nepakankamų pajamų šaltinių priskirtoms funkcijoms vykdyti (Boadway ir kt. 2018). Gyventojai tikisi, kad tiek centrinės, tiek vietos valdžios institucijos teiks viešąsias paslaugas. Tačiau daugelyje šalių pastebima, kad vietos valdžios pajamos nėra pakankamos, kad padengtų joms priskirtų viešųjų paslaugų teikimo išlaidų. Susidariusį atotrūkį tarp gaunamų pajamų ir išlaidų galima užpildyti dviem būdais - didinti vietos valdžios mokestinius įgaliojimus arba pervesti finansinių išteklių iš aukštesnio valdymo lygio. Siekiant užtikrinti makroekonominį stabilumą bei išlaikyti didesnę viešojo sektoriaus dydžio kontrolę vietos valdžios mokestinių pajamų didinimo būdas retai taikomas. Dažniausiai pasirenkamas lėšų pervedimo būdas. Boadway ir kt. nuomone (2007) vertikalios fiskalinio disbalanso atsiradimą lemia netinkamas atsakomybės priskyrimui, mokesčių kompetencijos centralizavimas, neveiksminga mokesčių konkurencija; mokestinės bazės trūkumas valstybės lygmeniu dėl mokesčių naštos, kurią nustato nacionalinė valdžia. Vertikalios fiskalinio disbalanso problema turėtų būti sprendžiama perkeltant įgaliojimus į žemesnius valdymo lygius tai yra: decentralizuoti mokesčius, jų tarifus ir bazes, suteikti vietos valdžiai teisę juos administruoti. Bendrosios dotacijos, specialios paskirties dotacijos ar kitų rūšių tarpbiudžetiniai pervedimai turėtų būti naudojama tik kaip paskutinė priemonė (Boadway ir kt. 2007). Taip yra todėl, kad šių rūšių tarpbiudžetiniai pervedimai silpnina vietos atskaitomybę piliečiams ir mokesčių mokėtojams. Dalinamieji mokesčiai taip pat nėra tinkamas mechanizmas fiskalinio atotrūkio problemai spręsti, nes mokesčių dalijimasis neskatina jų rinkti pačių efektyviausiu būdu (Shah, 2003). Bird ir kt. (2002) nuomone, suteikus pakankamus įgaliojimus pajamų ir išlaidų srityse, ekonomiškai pajėgių vietos valdžios darinių fiskalinės pusiausvyros problema būtų išspręsta. Tačiau ji liktų aktuali ekonomiškai silpnoms vietos valdžioms ir turėtų būti sprendžiama naudojant kitas fiskalinės pusiausvyros išlyginimo priemones. Atsižvelgiant į tai, kad jos kyla tarp to paties valdymo lygio vietos valdžios darinių, turėtų būti naudojamos horizontalios fiskalinės nelygybės išlyginimo priemonės.

Horizontalios fiskalinės pusiausvyros trūkumas. Šios pusiausvyros trūkumas susidaro kai vieni vietos valdžios dariniai sutelkia per daug finansinių išteklių priskirtoms funkcijoms atlikti, o kitos per mažai (Boadway ir kt. 2018). Horizontalus išlyginimas tame pačiame valdymo lygyje yra labai svarbus, skiriasi atskirų vietos valdžios vienetų gebėjimas savarankiškai sutelkti finansinius išteklius. Jei viešosios paslaugos būtų teikiamos vietos valdžios gaunamomis pajamomis jų kiekis ir kokybė iš esmės priklausytų nuo turimų išteklių. Tai lemtų didelius viešųjų paslaugų kiekio ir kokybės skirtumus

atskiruose šalies regionuose. Nesant horizontalios fiskalinės pusiausvyros išlyginimo mechanizmui darnus šalies vystymasis visoje jos teritorijoje sutriktų.

Gaunamos naudos korekcijos. Šio pervedimo esmė yra tai, kad kai kurios vietinės valdžios tarnybos sukuria naudą, kuri viršija vietovės ribas. Pavyzdžiui, vienoje savivaldybėje teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos gali pagerinti bendrą sveikatos būklę kaimyninėse bendruomenėse. Vietos valdžia gali nenorėti užtikrinti veiksmingo šių paslaugų lygio, jei mano, kad žmonės gyvenantys kitose vietovėse turės iš to naudos. Centrinė valdžia siekdama užtikrinti šių paslaugų teikimą gali perduoti išteklius vietos valdžiai su sąlyga, kad jie bus naudojami šioms paslaugoms teikti.

Administraciniai pajėgumai. Centrinė valdžia paprastai turi geresnius administracinius gebėjimus tvarkyti mokesčius (rinkti ir išieškoti mokesčius, juos paskirstyti įvairiems valdymo lygiams, teikti informaciją mokesčių mokėtojams, taikyti jiems atsakomybę už netinkamą mokesčių apskaičiavimą, mokėjimą ir kt.) negu žemesni valdymo lygiai. Todėl, siekiant didesnio efektyvumo, tikslinga mokesčių valdymo funkciją suteikti valstybės valdžiai ir vėliau įplaukas paskirstyti finansiniais pervedimais žemesniems valdymo lygiams. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad valstybės valdžia nėra pajėgi veiksmingai tvarkyti visų mokesčių. Daugelio pasaulio šalių patirtis rodo, kad turto ir su tam tikromis išlygomis fizinių asmenų pajamų mokesčiai, įvairios vietinės rinkliavos sėkmingiau gali būti administruojami vietiniu lygiu.

Politinių tikslų siekimas. Neretai finansinių pervedimų mechanizmai sukuriama siekiant tam tikrų politinių ir ekonominių ar tik politinių tikslų. Pirmu atveju finansinių pervedimų paskirtis gali būti finansuoti specifinius nacionalinius prioritetus ar vykdyti valstybės valdžios žemesniems valdymo dariniams deleguotus pavedimus ir programas. Antru atveju pervedimai dažnai naudojami paprasčiausiai dėl politinių priežasčių. (Baltušnikiene, 2009). Svarbiausia tarpbiudžetinių pervedimų nauda - išlygina skirtingų šalies regionų gyventojų gaunamas grynąsias finansines išmokas. Grynoji finansinė išmoka nustatoma kaip naudos, kurią piliečiai gauna iš viešųjų paslaugų vartojimo, atėmus mokesčius, kuriuos jie moka už juos. (Blöchliger ir Charbit, 2008).

Realiai, visapusiškai ir efektyviai fiskalinė decentralizacija reikalauja vietos valdžios finansinio nepriklausomumo. Mokestinės pajamos turi sudaryti didžiąją dalį vietos valdžios pajamų, o dotacijos turėtų būti tik papildomi pajamų šaltiniai užtikrinantys teikiamų viešųjų paslaugų sklaidos tarp skirtingų vietos valdžios darinių kompensavimą, šių paslaugų teikimą arba finansinių išteklių persiskirstymą tarp valdžios lygių. Veiksminga fiskalinė decentralizacija ekonomine, socialine ir net politine prasme yra įmanoma tik tam tikrus mokesčius perkėlus į vietos lygmenį. Pagrindinė efektyvaus viešųjų išlaidų paskirstymo taisyklė yra kiekvienos funkcijos perdavimas žemiausiam valdžios lygiui, užtikrinančiam veiksmingą jų vykdymą. Vietos valdžios gebėjimas geriau patenkinti vietos gyventojų poreikius sumažina viešąsias išlaidas. Vietos valdžios institucijos turi geresnes galimybes gauti informaciją vietos bendruomenės lūkesčius nuostatomis ir todėl turi informacinį pranašumą prieš centrinę šalies valdžią

sprendžiant, kurios viešosios gėrybės ir paslaugos geriausiai atitiktų piliečių poreikius. Daugelyje šalių dėl galimų vietos valdžios skolinimosi ilgalaikių pasekmių fiskaliniam tvarumui ir makroekonominiam stabilumui vietos valdžios skolinimasis yra reguliuojamas. Skolinimosi reguliavimas apima ex-ante ir/arba ex-post taisykles. Ex-ante reglamentai gali būti tiesioginė centrinės valdžios kontrolė, fiskalinės taisyklės nustatytos įstatymuose arba pasitikėjimas finansų rinkomis ir jų mechanizmai skolinimosi kontrolei. Ex post reglamentai apima sankcijas už taisyklių nesilaikymą ir nepagrįstą. Pagrindiniai tarpbiudžetinių pervedimų mechanizmai yra dotacijos ir pajamų išlyginimo pervedimai. Išskiriamos dvi pagrindines dotacijų rūšis: bendrosios ir sąlyginės paskirties. Bendrosios paskirties dotacijos skiriamos nenurodant, kokios rūšies išlaidos jos gali būti naudojamos tai yra tiesiog parama vietos valdžios biudžetui. Skiriant sąlyginės arba specialios paskirties dotacijas nustatomos jų naudojimo tvarka ir nurodoma kokioms išlaidoms finansuoti dotacijos gali būti naudojamos. Tarpbiudžetiniai pervedimai silpnina vietos valdžios finansinį savarankiškumą ir atskaitomybę piliečiams bei mokesčių mokėtojams.

2.4 Fiskalinės decentralizacijos vertinimo metodai

Įvertinti fiskalinės decentralizacijos laipsnį vienoje ar kitoje valstybėje nėra lengvas uždavinys, kadangi mokslininkai, nagrinėjantys žemesnių valdymo lygių finansinio savarankiškumo fenomeną įvairiose šalyse, dažnai vadovaujasi nevienodais fiskalinės decentralizacijos lygį apibrėžiančiais kriterijais (Baltušnikienė, 2004). Fiskalinės decentralizacijos rodiklius veikia valstybės valdymo forma, valstybės dydis, gyventojų skaičius, pajamų lygio kitimas ir bendrojo vidaus produkto rodiklio dydis. Valstybių, kurios pasižymi aukštu pajamų lygiu, fiskalinės decentralizacijos rodikliai yra didesni. Mokslininkai atlikdami fiskalinės decentralizacijos tyrimus jos lygiui apskaičiuoti naudoja įvairius metodus. Mokslininkai atlikdami tyrimus naudoja skirtingus būdus, kurie nurodyti lentelėje.

8 lentelė. Fiskalinės decentralizacijos lygio apskaičiavimo metodai (sudaryta autoriaus)

Autorius, metai	Fiskalinės decentralizacijos lygio apskaičiavimo metodas
Liberati, Sacchi (2013)	1.Vietinis pajamų mokestis/ pajamos 2.Vietinis turto mokestis/pajamos 3.Vietiniai mokesčiai už prekes ir paslaugas/vietinės pajamos
Ahrend (2013)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios skolos ir bendrojo vidaus produkto.
Sole-Olle (2013)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios dotacijų pajamų ir centrinės valdžios pajamų santykį.
OECD (2013)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios pajamų (be dotacijų) su vietos valdžios išlaidomis
Blochliгер (2010)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios dotacijų pajamų ir /vietos valdžios pajamų santykį
Blochliгер, King (2006)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios mokesčių pajamų ir vietos valdžios pajamų santykį.
Escolano, Eyraud, Moreno Badia, Sarnes ir Tuladhar (2012)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios savarankiškų pajamų santykį su nacionalinio biudžeto pajamomis Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos išlaidų santykį su nacionalinio biudžeto išlaidomis

8 lentelės tęsinys

Martinez-Vazquez, Yao (2009); Prohl, Schneider (2009); Baskaran (2011); Slavinskaitė (2016)	1. Vietinės valdžios išlaidos bendrose valdžios išlaidose 2. Vietos valdžios pajamos bendrose valdžios pajamose
Raipa, Backūnaitė (2004)	Fiskalinės decentralizacijos laipsnis įvertinamas pagal vietos valdžios savarankiškų pajamų ar išlaidų santykį su nacionalinio biudžeto pajamomis ar išlaidomis ir bendruoju vidaus produktu (BVP).

Guziejewska (Guziejewska, 2018) nuomone savivaldybių finansinį savarankiškumą geriau apibūdina šiais veiksniais: savivaldybių pajamų, dydis, savivaldybės įgaliojimai pajamų didėjimui, savivaldybės išlaidų struktūra ir apimtis, skolinimosi galimybės. Todėl pasak mokslininkės vietos valdžios fiskaliniai decentralizacijai įvertinti geriausiai naudoti šiuos metodus:

- ✓ vietos valdžios sektoriaus pajamų dalis visose viešosiose pajamose;
- ✓ vietos valdžios sektoriaus išlaidų dalis visose viešosiose išlaidose;
- ✓ nuosavų pajamų dalis bendrose savivaldybių biudžetų pajamose;
- ✓ vietinių mokesčių dalis bendrose pajamose;
- ✓ tarpbiudžetinių pervedimų apimtis.

Taigi išanalizavus mokslinę literatūrą ir susisteminius joje pateikiamus vietos valdžios fiskalinės decentralizacijos laipsnį įvertinančius metodus galima teigti, kad dažniausiai naudojami keturių tipų fiskalinės decentralizacijos vertinimo metodai 1) vietos valdžios pajamų savarankiškumo; 2) išlaidų savarankiškumo; 3) skolinimosi savarankiškumo; 2) tarpbiudžetinio pervedimų.

Filippetti ir Sacchi (2016) pajamų savarankiškumą apibrėžia kaip vietos valdžios mokestinių pajamų ir centrinės valdžios bendrų mokestinių pajamų santykį. Ivanyna ir Shah (2014) teigia, kad šis rodiklis apibūdina vietos valdžios institucijų įgaliojimus ir galimybes naudotis išlaidų finansavimo priemonėmis, nesinaudojant aukštesnio valdymo lygio valdžios pagalba. Ivanyna ir kt. (2014) vietos valdžios išlaidų savarankiškumą aiškina kaip vietos valdžios išlaidų dalį bendrose centrinės valdžios sektoriaus išlaidose. Blöchliger (2013) vietos valdžios išlaidų savarankiškumą supranta centrinės valdžios ir valdžios sektoriaus išlaidų santykį. Tarpbiudžetinis pervedimą Ivanyna ir kt. (2014) supranta kaip vietos valdžios išlaidų ir pajamų skirtumą. Skolinimosi savarankiškumas aiškinamas kaip vietos valdžios turi teisė skolintis be centrinės valdžios sutikimo ar reguliavimo (Ivanyna ir kt. 2014). Kadangi fiskalinės decentralizacijos literatūroje pakankamai daug rodiklių apibūdinančių fiskalinę decentralizaciją lentelėje nurodomi pateikiami fiskalinės decentralizacijos rodikliai, kurie bus naudojami šiame darbe savivaldybių

Naudojami keturių tipų fiskalinės decentralizacijos vertinimo metodai 1) vietos valdžios pajamų savarankiškumo; 2) išlaidų savarankiškumo; 3) skolinimosi savarankiškumo; 2) tarpbiudžetinio pervedimų. Pajamų savarankiškumas suprantamas kaip vietos valdžios mokestinių pajamų ir centrinės valdžios bendrų mokestinių pajamų santykis. Išlaidų savarankiškumas aiškinamas kaip vietos valdžios išlaidų dalis bendrose centrinės valdžios išlaidose. Tarpbiudžetinis paskirstymas suprantamas kaip

vietos valdžios išlaidų ir pajamų skirtumas. Skolinimosi savarankiškumas aiškinamas kaip vietos valdžios teisė skolintis be centrinės valdžios reguliavimo.

3 Savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimo metodologija

Šioje darbo dalyje pateikiama vietos valdžios fiskalinės decentralizacijos ir jos įtakos Lietuvos savivaldybių pajamų, išlaidų dotacijų ir skolų dydžiui vertinimo schema, kurioje nurodomi tyrimo etapai, pobūdis ir taikymo metodai. Ši metodologija kuriama remiantis prielaida, kad fiskalinės decentralizacijos įtaka savivaldybių pajamų, išlaidų dotacijų ir skolų dydžiui priklauso nuo vietos valdžios pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarp biudžetinių pervedimų savarankiškumo, skolinimosi savarankiškumo. Darbo tiriamoji dalis sudaryta iš penkių etapų. Pirmame etape apskaičiuojami ir atrenkami reikšmingiausi vietos valdžios pajamų savarankiškumo, vietos valdžios išlaidų savarankiškumo, tarp biudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodikliai. Antrame tyrimo etape apskaičiuojami Lietuvos savivaldybių pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarp biudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodikliai. Trečiame etape naudojant klasterinę analizę Lietuvos savivaldybės pagal apskaičiuotus pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarp biudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodiklius suskirstomos į klasterius. Ketvirtame etape atliekama šalių fiskalinės decentralizacijos indekso ir jį sudarančių rodiklių analizė pagal klasterius.

Pirmas etapas. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad fiskalinės decentralizacijos sąvokos apima keturis elementus: pajamų ir išlaidų savarankiškumą, tarpbiudžetinius pervedimus ir skolinimosi savarankiškumą. Remiantis šiais elementais galima tinkamai išanalizuoti ir įvertinti vietos valdžios fiskalinę decentralizaciją, tai yra apskaičiuoti fiskalinės decentralizacijos rodiklius. Vietos valdžios fiskalinę decentralizaciją įvertinantys rodikliai bus pasirinkti atliktų empirinių tyrimų analizės pagrindu, pagal šiuo kriterijus (žr. 8 lentelę):

- ✓ rodiklius savo tyrime naudojo daugiau bent vienas autorius;
- ✓ rodiklius naudoja fiskalinės decentralizacijos įvertinime naudoja Tarptautinis valiutos fondas ir Ekonominės plėtros ir bendradarbiavimo organizacija.

Antras etapas. Lietuvos savivaldybių pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarpbiudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodiklių apskaičiavimas pagal nustatytas formules. Trečias tyrimo etape atliekamas savivaldybių grupavimas į klasterius pagal apskaičiuotus rodiklius. Pagal keturis fiskalinės decentralizacijos elementus: pajamų ir išlaidų savarankiškumą, tarpbiudžetinius pervedimus ir skolinimosi savarankiškumą savivaldybės bus suskirstytos į penkis klasterius. Klasterinė analizė – daugiamatis statistinis metodas, identifikuojantis egzistuojančias grupes objektų aibėje, kurioje kiekvienas objektas yra nusakomas požymių vektoriumi. Klasteris – panašių objektų grupė. Jo viduje skirtumai tarp objektų turi būti kuo mažesni, o tarp klasterių kuo didesni.

Klasteriai pasižymi tuo, kad yra nebūtinai vienodo didumo, objektai į klasterį patenka pagal tam tikrus panašumus, klasterio forma priklauso nuo to, pagal kokius požymius klasterizuojama, klasteryje objektai panašesni, o tarp klasterių skirtingesni. (Stabingienė 2015). Objektų kintamieji vadinami požymiais. Dažnai klasterių skaičius nėra žinomas prieš pradėdant tyrimą. Naudojamų objektų panašumų matai priklauso nuo to, ar objektai suskirstomi pagal kiekybinius, ar pagal kokybinius duomenis. Darbe klasteriai sudaromi pagal kiekybinius parametrus – pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarpbiudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodiklius. Kitas žingsnis – panašumo mato pasirinkimas. Juo tarsi nustatomi principai, pagal kuriuos sudaromi klasteriai, ir apibrėžiama, ką reiškia klasterių panašumas. Yra keletas panašumo matų. Jo pasirinkimui įtaką daro požymių matavimo skalė. Metriniai atstumo matai taikomi, kai požymiai matuojami intervalų arba santykių skalėje. Koreliacijos ir asociatyvumo koeficientai tinka, kai požymiai yra kokybiniai. Lietuvos savivaldybių panašumui pagal fiskalinės decentralizacijos rodiklius išmatuoti pasirinktas metrinio Euklido atstumo matas, nes požymis kiekybinis.

$$d_{Euklido}(x, y) = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2} \quad (1)$$

Parinkus metodą panašumui matuoti, reikia nuspręsti, koks klasterinės analizės metodas labiausiai atitinka tyrimo koncepciją. Skiriamos dvi metodų grupės: hierarchiniai ir nehierarchiniai metodai. Hierarchiniai metodai remiasi prielaida, kad visi duomenys laikomi vienu dideliu klasteriu, kurį sudaro mažesni klasteriai, įtraukiantys dar mažesnius ir t. t. Hierarchiniai metodai yra: jungimo ir skaidymo. Jungimo metodai smulkius klasterius sujungia į stambesnius, tuos stambesnius į dar stambesnius ir t.t., kol lieka vienas klasteris. Priešingybė jungimo metodui - skaidymo metodas. (Stabingienė 2015).

Klasteriai skiriasi pagal tai, kaip parenkami panašumo matai, kokie yra atstumo tarp klasterių nustatymo kriterijai bei kokia skirstymo į klasterius strategija. Šiame darbe pasirinktas hierarchinis jungimo į klasterius metodas, kuris įgyvendinamas tokiu eiliškumu (Čekanavičius, Murauskas 2008):

- ✓ iš turimų N klasterių po vieną objektą sudarome N x N simetrinę atstumų matricą $(d_{ij})_{i,j}$;
- ✓ pagal atstumų matricą nustatome du klasterius A ir B, tarp kurių atstumas yra mažiausias (kurie yra panašiausi);
- ✓ sujungiame klasterius A ir B. Naują klasterį pavadiname AB.

Tada atstumų matrica pakeičiama taip: išbraukiami stulpeliai ir eilutės, atitinkantys klasterius A ir B; – pridedame eilutę ir stulpelį su atstumais tarp (AB) ir likusių klasterių; – kartojame 2 ir 3 žingsnius (N-1) kartų. Procesą baigiame, kai visi objektai yra įtraukiami į klasterį.

Lietuvos savivaldybių panašumui pagal fiskalinės decentralizacijos rodiklius išmatuoti pasirinktas Ward jungimo metodas - imama klasterių pora ir apskaičiuojamas atstumas kaip Euklido atstumų tarp visų įmanomų klasterius sudarančių objektų porų kvadratų suma:

$$P_w(S_l, S_m) = \frac{d(\bar{S}_l, \bar{S}_m)}{1/n_l + 1/n_m} \quad (2)$$

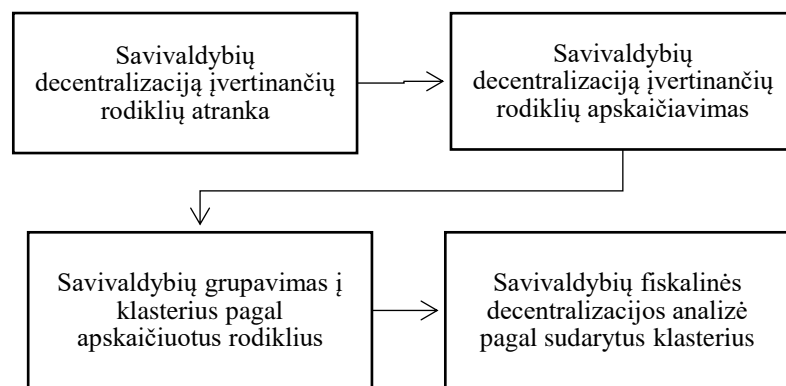
Ketvirtame etape vietos valdžios fiskalinės decentralizacijos analizei bus pritaikyti aprašomosios statistikos metodai: duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos, laiko eilučių analitiniai rodikliai (žr. 8 lentelę) ir išanalizuotos sudarytų savivaldybių klasterių fiskalinės decentralizacijos ypatumai.

9 lentelė. Analitiniai rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Gabrevičienę, 2012)

Pavadinimas	Apibrėžimas
Vidurkis	Tai taškas, kuris vidutiniškai artimiausias visiems statistinės eilutės elementams.
Vidutinis tiesinis nuokrypis	Individualių reikšmių absoliutinių nuokrypių nuo vidurkio aritmetinis vidurkis
Duomenų aibės plotis (variacijos užmojis)	Didžiausios ir mažiausios reikšmių skirtumas
Absoliutinis bazinis pokytis	Dviejų dinamikos eilutės lygių skirtumas atitinkamais mato vienetais. Rodo, keliais vienetais absoliučia išraiška padidėjo ar sumažėjo dinamikos eilutės vėlesnio laikotarpio lygis, lyginant su ankstesnio laikotarpio lygiu
Absoliutinis grandininis pokytis	
Bazinis kitimo tempas	Rodo, kiek kartų arba kiek procentų pasikeitė reiškinio lygis nagrinėjamu laikotarpiu praėjusio laikotarpio atžvilgiu
Grandininis kitimo tempas	
Bazinis pokyčio tempas	Absoliutaus pokyčio ir dinamikos eilutės lygio, pasirinkto baze, santykis. Rodo kiek procentų (kartų) reiškinys padidėjo (sumažėjo) vėlesniu laikotarpiu palyginus su baze.
Grandininis pokyčio tempas	

Savivaldybių fiskalinė decentralizacija bus vertinama pagal gautus rodiklių rezultatus. Tyrimo metu bus analizuojama fiskalinės savivaldybių decentralizacija pagal susidariusius savivaldybių klasterius 2008-2018 metų laikotarpiu, bus vertinamas rodiklių vidutinių dydžių pokytis per analizuojamą laikotarpį, bus palyginti tarpusavyje savivaldybių klasteriai pagal šiuos rodiklius, bus analizuojamos atskiros savivaldybės klasterių viduje pasiekusios šių rodiklių minimalias ir maksimalias reikšmes. Atlikus analizę bus padarytos išvados apie savivaldybių fiskalinę decentralizaciją pagal rodiklių grupės, susidarius savivaldybių klasterius. Pirmosios grupės „Pajamų savarankiškumo rodikliai“ rodiklių padidėjimas bus vertinamas kaip savivaldybių fiskalinės decentralizacijos padidėjimas, rodiklių sumažėjimas bus vertinamas kaip fiskalinės decentralizacijos sumažėjimas. Tiriant savivaldybių fiskalinę decentralizaciją kertiniais šios grupės rodikliais bus laikomi rodikliai „Savivaldybių pajamos (be dotacijų) / Savivaldybių pajamos“ ir „Savivaldybių mokestinės pajamos / Savivaldybių pajamos“. Šie rodikliai yra mažiau veikiami nacionalinio ir savivaldybių biudžeto augimo tendencijų ir dažniausiai naudojami savivaldybių fiskalinei decentralizacijai apibūdinti. Kiti šios grupės rodikliai bus laikomi kaip papildomi plačiau esamą situaciją paaiškinantys rodikliai. Antrosios grupės „Išlaidų savarankiškumo rodikliai“ rodiklių padidėjimas bus vertinamas kaip savivaldybių fiskalinės decentralizacijos padidėjimas, rodiklių sumažėjimas bus vertinamas kaip fiskalinės decentralizacijos sumažėjimas. Tiriant savivaldybių fiskalinę decentralizaciją pagrindiniu šios grupės rodikliu bus laikomi rodiklis „Savivaldybių išlaidos (be dotacijų išlaidų) / Nacionalinio biudžeto išlaidos (be dotacijų išlaidų)“. Kiti šios grupės rodikliai bus laikomi kaip papildomi plačiau esamą situaciją paaiškinantys rodikliai. Trečios grupės „Tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai“ rodiklių sumažėjimas bus

vertinamas kaip savivaldybių fiskalinės decentralizacijos padidėjimas, rodiklių padidėjimas bus vertinamas kaip fiskalinės decentralizacijos sumažėjimas. Šios rodiklių vertės aiškinamos skirtingai nuo pirmųjų dviejų grupių, nes savivaldybių biudžetuose didėjant dotacijų kiekiui šis rodiklis įgauna didesnę reikšmę. Savo prasme šie rodikliai yra atvirkštiniai pajamų savarankiškumo rodikliams. Darbe jau buvo minėta, kad didelis dotacijų lygis savivaldybių biudžetuose varžo jų finansinį savarankiškumą. Tiriant savivaldybių fiskalinę decentralizaciją kertiniais šios grupės rodikliais bus laikomi rodikliai „Dotacijos / Savivaldybių pajamos“, „Dotacijos / Savivaldybių išlaidos“. Šie rodikliai yra mažiau veikiami nacionalinio ir savivaldybių biudžeto augimo tendencijų ir dažniausiai naudojami savivaldybių fiskalinei decentralizacijai apibūdinti. Kiti šios grupės rodikliai bus laikomi kaip papildomi plačiau esamą situaciją paaškinantys rodikliai. Ketvirtosios grupės „Skolinimosi rodikliai ” rodiklių sumažėjimas bus vertinamas kaip savivaldybių fiskalinės decentralizacijos sumažėjimas, rodiklių padidėjimas bus vertinamas kaip fiskalinės decentralizacijos padidėjimas. Reikia pažymėti, kad fiskalinės decentralizacijos teorijos prasme šio rodiklio augimas reiškia didėjančią decentralizaciją, bet daugelio autorių nuomone toks vertinimas turėtų būti labai atsargus, nes tai siejasi su bendru valstybės makroekonominio stabilumu ir kiekvienoje šalyje turėtų būti vertinamas individualiai, atsižvelgiant į esančias sąlygas. Lietuvoje centrinės valdžios atstovų nuomone, kad jis turėtų būti kuo mažesnis, vietos valdžia atstovų nuomone jis turėtų būti mažiau reguliuojamas. Tiriant savivaldybių fiskalinę decentralizaciją kertiniais šios grupės rodikliais bus laikomi rodikliai „Savivaldybių skola / Savivaldybių pajamos“ ir „Savivaldybių skola / Savivaldybių išlaidos“. Šie rodikliai yra mažiau veikiami nacionalinio ir savivaldybių biudžeto augimo tendencijų ir dažniausiai naudojami savivaldybių fiskalinei decentralizacijai apibūdinti. Kiti šios grupės rodikliai bus laikomi kaip papildomi plačiau esamą situaciją paaškinantys rodikliai. Savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimo loginė schema pateikiama 6 paveiksle.

6 pav. Savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimo loginė schema

4 LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ FISKALINĖS DECENTRALIZACIJOS VERTINIMAS

Pirma etapas tyrimo etapas. Remiantis fiskalinės decentralizacijos elementais atliktų empirinių tyrimų analizės pagrindu pagal nustatytus kriterijus buvo pasirinkti vietos valdžios fiskalinę decentralizaciją įvertinantys rodikliai (žr. 9 lentelę):

10 lentelė. Vietos valdžios fiskalinės decentralizacijos vertinimo rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Escolano, Euyraud 2012, OECD 2013, Martinez-Vazques 2009, Baskaran 2011, Slavinskaitė 2016)

Fiskalinės decentralizacijos rodikliai	Rodiklio kodas	Rodiklio apskaičiavimas
Pajamų savarankiškumo rodikliai	P1	Savivaldybių pajamos / Nacionalinio biudžeto pajamos
	P2	Savivaldybių pajamos (be dotacijų) / Savivaldybių pajamos
	P3	Savivaldybių mokestinės pajamos / Savivaldybių pajamos
	P4	Savivaldybių mokestinės pajamos / Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamos
	P5	Savivaldybių pajamos (be dotacijų) / Nacionalinio biudžeto pajamos (be dotacijų)
Išlaidų savarankiškumo rodiklis	I1	Savivaldybių išlaidos/ Nacionalinio biudžeto išlaidos
	I2	Savivaldybių išlaidos / Nacionalinio biudžeto išlaidos (be dotacijų išlaidų)
	I3	Savivaldybių išlaidos (be dotacijų išlaidų) / Nacionalinio biudžeto išlaidos (be dotacijų išlaidų)
Tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai	T1	Dotacijos / Savivaldybių pajamos
	T2	Dotacijos / Savivaldybių išlaidos
	T3	Dotacijos / Nacionalinio biudžeto pajamos
	T4	Dotacijos / Nacionalinio biudžeto išlaidos
Skolinimosi rodikliai	S1	Savivaldybių skola / BVP
	S2	Savivaldybių skola / Valstybės skola
	S3	Savivaldybių skola / Savivaldybių pajamos
	S4	Savivaldybių skola / Savivaldybių išlaidos

Antras etapas. Lietuvos savivaldybių pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarpbiudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodiklių apskaičiavimas pagal nustatytas formules. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis buvo apskaičiuoti 2018 metų savivaldybių pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, tarpbiudžetinių pervedimų, skolinimosi savarankiškumo rodikliai (žr. priedą Nr.3)

Trečias etapas. Savivaldybių fiskalinės decentralizacijos tyrimas atliekamas remiantis prielaidomis, kad fiskalinė decentralizaciją daro skirtingą įtaką savivaldybių finansiniam savarankiškumui, todėl pagal apskaičiuotus fiskalinės decentralizacijos rodiklius: pajamų ir išlaidų savarankiškumo rodiklius, tarpbiudžetinius pervedimų ir skolinimosi savarankiškumo rodiklius savivaldybės buvo suskirstytos į penkis klasterius (žr. 11 lentelę). Savivaldybių suskirstymas į klasterius atliktas naudojant SPSS programą.

Ketvirtame etape naudojant aprašomosios statistikos metodus: duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos, laiko eilučių analitinius, išanalizuota sudarytų klasterių fiskalinės decentralizacijos

ypatumai. Fiskalinės decentralizacija analizuota pajamų ir išlaidų savarankiškumą, tarpbiudžetinius pervedimus ir skolinimosi savarankiškumo požiūriu.

11 lentelė Lietuvos savivaldybių suskirstymas į klasterius pagal fiskalinės decentralizacijos rodiklius (sudaryta autoriaus)

Pirmas klasteris	Antras klasteris	Trečias klasteris	Ketvirtas klasteris	Penktas klasteris
Elektrėnų sav.	Vilniaus m. sav.	Vilniaus r. sav.	Alytaus m. sav.	Druskininkų sav.
Šalčininkų r. sav.	Kauno m. sav.	Alytaus r. sav.	Birštono sav.	Kaišiadorių r. sav.
Širvintų r. sav.		Klaipėdos m. sav.	Jonavos r. sav.	Kėdainių r. sav.
Švenčionių r. sav.		Neringos sav.	Kauno r. sav.	Prienų r. sav.
Trakų r. sav.		Panevėžio m. sav.	Klaipėdos r. sav.	Kretingos r. sav.
Ukmergės r. sav.		Panevėžio r. sav.	Skuodo r. sav.	Palangos m. sav.
Lazdijų r. sav.		Radviliškio r. sav.	Marijampolės sav.	Kalvarijos sav.
Varėnos r. sav.		Šiaulių m. sav.	Biržų r. sav.	Kazlų Rūdos sav.
Raseinių r. sav.		Šiaulių r. sav.	Rokiškio r. sav.	Šakių r. sav.
Šilutės r. sav.		Anykščių r. sav.	Mažeikių r. sav.	Vilkaviškio r. sav.
Kupiškio r. sav.		Visagino sav.	Ignalinos r. sav.	Pasvalio r. sav.
Pagėgių sav.			Utenos r. sav.	Akmenės r. sav.
Plungės r. sav.			Zarasų r. sav.	Joniškio r. sav.
Rietavo sav.				Kelmės r. sav.
Telšių r. sav.				Pakruojo r. sav.
Molėtų r. sav.				Jurbarko r. sav.
				Šilalės r. sav.
				Tauragės r. sav.

Toliau aprašomi gauti tyrimo rezultatai. Prieš pradėdant analizuoti SPSS programa sudarytų klasterių duomenys buvo patikrinta ar gauti duomenys statistiškai reikšmingai skiriasi atliekant ANOVA testą. Testo rezultatai parodė, kad duomenys statistiškai reikšmingai skiriasi, nes pasirinktasis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$) yra didesnis už gautąją p -reikšmę - 0,00.

Pirmas klasteris. Jį sudaro šešiolika savivaldybių: Elektrėnų savivaldybė, Šalčininkų rajono savivaldybė, Širvintų rajono savivaldybė, Švenčionių rajono savivaldybė, Trakų rajono savivaldybė, Ukmergės rajono savivaldybė, Lazdijų rajono savivaldybė, Varėnos rajono savivaldybė, Raseinių rajono savivaldybė, Šilutės rajono savivaldybė, Kupiškio rajono savivaldybė, Pagėgių savivaldybė, Plungės rajono savivaldybė, Rietavo savivaldybė, Telšių rajono savivaldybė, Molėtų rajono savivaldybė. Tai antras pagal dydį Lietuvos savivaldybių klasteris. Trumpas klasterį sudarančių savivaldybių apibūdinimas:

- ✓ vidutinis savivaldybių pajamų dydis 2018 metais – 29795,4 tūkst. eurų, iš jų mokestinės 14034 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių dotacijų pajamų dydis 2018 metais – 13776,4 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis 2018 metais vienam savivaldybės gyventojui tekančių pajamų dydis - 1,2 tūkst. eurų, iš jų: 0,6 tūkst. eurų mokestinių pajamų, 0,6 tūkst. eurų dotacijų pajamų;
- ✓ vidutinis savivaldybių išlaidų dydis 2018 metais – 30277,6 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančių išlaidų vidutinis dydis 1,2 tūkst. eurų;

- ✓ vidutinis savivaldybių skolos dydis 2018 metais – 4788,3 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančios skolos vidutinis dydis - 0,2 tūkst. eurų;

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių biudžetų pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00278. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00221 iki 0,00334. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00092, didžiausia Šilutės rajono savivaldybės - 0,00438. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 5,1 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių biudžetų pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose vidutiniškai padidėjo 5,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis turėjo tendenciją didėti. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 2,6 procento, o Šilutės rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 1,5 procento. Taigi analizuojamu laikotarpiu Rietavo ir Šilutės rajono savivaldybių pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo ketvirtoje vietoje tarp visų klasterių tai yra nusileido antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė penkto klasterio savivaldybės (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 42,1 procentų buvo mažesnis už visų savivaldybių vidutinę šio rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų be dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,52593. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,50822 iki 0,54365. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Širvintų rajono savivaldybės – 0,45644, didžiausias Elektrėnų savivaldybės – 0,58437. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo – 4,3 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų be dotacijų dalis savivaldybių pajamose vidutiniškai sumažėjo 4,3 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Elektrėnų savivaldybės rodiklis sumažėjo 7,6 procento, Širvintų rajono savivaldybės sumažėjo 9,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido visų kitų klasterių savivaldybėms. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis 11,3 procento buvo mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį savivaldybių pajamose vidutinės reikšmė buvo 0,46981. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,45505 iki 0,48457. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Širvintų rajono savivaldybės – 0,41444, didžiausias Lazdijų rajono savivaldybės – 0,51252. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 8 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis savivaldybių pajamose vidutiniškai sumažėjo 8 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Širvintų rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 8,5 procento, Lazdijų rajono

savivaldybės - sumažėjo 2,1 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido visų kitų klasterių savivaldybėms. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis 10,4 procento buvo mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį nacionalinio biudžeto mokestinės pajamos vidutinis dydis buvo 0,00179. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00142 iki 0,00216. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Rietavo savivaldybės – 0,00055, didžiausia Telšių rajono savivaldybės - 0,00282. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 6,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamos vidutiniškai padidėjo 6,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 1,2 procento, Telšių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 0,1 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido visų kitų klasterių savivaldybėms. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo mažesnis 49,5 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalį nacionalinio biudžeto pajamos (be dotacijų) reikšmė buvo 0,00167. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00132 iki 0,00203. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Rietavo savivaldybės – 0,00052, didžiausias Telšių rajono savivaldybės - 0,00266. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 2,9 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalis nacionalinio biudžeto pajamos (be dotacijų) vidutiniškai padidėjo 2,9 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 0,5 procento, o Telšių rajono savivaldybės – sumažėjo 2,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido visų kitų klasterių savivaldybėms. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo mažesnis 50,3 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00266. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00212 iki 0,00319. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00086, didžiausia Šilutės rajono savivaldybės - 0,00423. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 5,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidos dalis nacionalinio biudžeto išlaidose padidėjo 5,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis mažėjo 0,9 procento, o Šilutės rajono savivaldybės - padidėjo 2,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė penkto

klasterio savivaldybes. Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 42 procentais. (žr.2 priedą).

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00316. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00253 iki 0,00380. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00103, didžiausia Telšių rajono savivaldybės - 0,00473. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 13,1 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutiniškai padidėjo 13,1 procento. Mažiausią ir didžiausią rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse rodiklis turėjo tendenciją didėti. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 5,9 procento, o Telšių rajono savivaldybės - padidėjo 1,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė penkto klasterio savivaldybes. Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 42 procentais. (žr.2 priedą).

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00161. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00127 iki 0,00195. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00049, didžiausias Telšių rajono savivaldybės - 0,00252. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 5,1 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutiniškai padidėjo 5,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Rietavo savivaldybės rodiklis sumažėjo 5 procentais, o Telšių rajono savivaldybės - sumažėjo 2,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido visoms kitoms savivaldybėms. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo mažesnis 50,1 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,46508. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,44738 iki 0,48278. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Elektrėnų savivaldybės - 0,41801, didžiausia Širvintų rajono savivaldybės - 0,53870. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 2,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamose dotacijų dalis vidutiniškai padidėjo 2,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Elektrėnų savivaldybės rodiklis padidėjo 11,8 procentais, Širvintų rajono savivaldybės - rodiklis padidėjo 8,3 procento. Taigi Elektrėnų ir Širvintų rajono savivaldybių pajamose dotacijų dalis vidutiniškai išaugo 8,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės 2018 metais buvo paskutinės tarp visų klasterių (žr.2 priedą). Šis dydis už

visų kitų savivaldybių vidutinę dydį buvo didesnis 16,2 procento. Tai rodo, kad klasterio savivaldybių pajamų struktūroje dotacijos sudaro žymiai didesnę dalį negu kitų savivaldybių.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,45741. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,43857 iki 0,47626. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Lazdijų rajono savivaldybės - 0,41407, didžiausias Širvintų rajono savivaldybės – 0,53304. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 0,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidose dotacijų dalis vidutiniškai padidėjo 0,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Lazdijų rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 9,7 procento, o Širvintų rajono savivaldybės – padidėjo 6,4 procento. Tai reiškia, kad Lazdijų rajono savivaldybės išlaidose dotacijų dalis sumažėjo, o Širvintų rajono savivaldybės padidėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės 2018 metais paskutinės tarp visų kitų klasterių savivaldybių. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 15,8 procento. Tai rodo, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų struktūroje dotacijos sudaro žymiai didesnę dalį nei kitų savivaldybių.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00128. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00108 iki 0,00154. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00045, didžiausias Šilutės rajono savivaldybės- 0,00208. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 7,8 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis vidutiniškai padidėjo 7,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 4,9 procento, o Šilutės rajono savivaldybės – sumažėjo 0,2 procento. Tai reiškia, kad Rietavo savivaldybei skirtų dotacijų dalis nacionalinio biudžeto pajamose išaugo, o Šilutės rajono savivaldybei sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 28,2 procento. Tai rodo, nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis yra mažesnė už antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybių dalį.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00121. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,0096 iki 0,00145. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00043, didžiausias Šilutės rajono savivaldybės- 0,00196. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 6,4 procentų. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis padidėjo 6,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio

rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 3,5 procento, o Šilutės rajono savivaldybės sumažėjo 1,6 procento. Tai reiškia, kad Rietavo savivaldybei skirtų dotacijų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose išaugo 3,5 procento, o Šilutės rajono savivaldybei sumažėjo 1,6 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 28,2 procento. Tai rodo, nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis yra mažesnė už antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybių dalį.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir bendrojo vidaus produkto santykį vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00011. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00008 iki 0,00013. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00003, didžiausias Telšių rajono savivaldybės- 0,00019. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 29,7 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola padidėjo lyginant su bendruoju vidaus produktu padidėjo. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 140,8 procento, o Telšių rajono savivaldybės -12,1 procento. Tai reiškia, kad Telšių rajono savivaldybės ir ypač Rietavo savivaldybės skola išaugo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė trečio ir penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 41,9 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos dalį visoje valstybės skoloje vidutinis dydis buvo 0,00031. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00024 iki 0,00039. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Rietavo savivaldybės - 0,00009, didžiausia Telšių rajono savivaldybės - 0,00057. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 41,4 procentų. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola bendroje valstybės skoloje sumažėjo 41,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Rietavo savivaldybės rodiklis padidėjo 8,8 procentus, o Telšių rajono savivaldybės - sumažėjo 49,3 procento. Tai reiškia, Rietavo savivaldybės skola bendroje valstybės skoloje padidėjo 8,8 procentus, o Telšių rajono sumažėjo 49,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė trečio ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 41,9 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių pajamų santykį vidutinis dydis buvo 0,15925. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,14421 iki 0,17428. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Šalčininkų rajono savivaldybės - 0,10828, didžiausias Kupiškio rajono savivaldybės - 0,22299. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų

laikotarpį padidėjo 32,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo griečiau nei pajamos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Kupiškio rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 139,5 procento, o Šalčininkų rajono savivaldybė - sumažėjo 23,2 procentų. Tai reiškia, kad Kupiškio rajono savivaldybės skola augo daug sparčiau už pajamas, o Šalčininkų rajono skola augo lėčiau už pajamas. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė trečio ir penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 21,8 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių išlaidų santykį vidutinis dydis buvo 0,15632. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,14230 iki 0,17035. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Šalčininkų rajono savivaldybės – 0,11019, didžiausias Kupiškio rajono savivaldybės - 0,21513. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Kupiškio rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 130,2 procento, o Šalčininkų rajono savivaldybė - sumažėjo 21,3 procentų. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido antro ir ketvirto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė trečio ir penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 21,2 procentų.

Pirmojo klasterio savivaldybių rodikliai parodantys mokestinių pajamų ir kitų pajamų apimtį visose savivaldybės pajamose per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 4,3 – 8 procentais, rodikliai parodantys savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 5,1- 6,2 procentais. Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad pirmojo klasterio savivaldybių pajamų savarankiškumas ir savivaldybių pajamų fiskalinė decentralizacija per analizuojamą dešimtmetį iš esmės nepasikeitė, nes didėjo tik savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose parodantys rodikliai. Klasterio savivaldybių išlaidų savarankiškumą apibūdinantys rodikliai per analizuojamą laikotarpį padidėjo 5,7 – 13,1 procentų. Toks rodiklių pokytis rodo išlaidų savarankiškumo ir fiskalinė decentralizacijos didėjimą. Šio rodiklio augimas sietinas su išaugusiu skolinimosi savarankiškumu. Savivaldybių priklausomybei nuo tarpbiudžetinių lėšų pervedimo įvertinti dažnai naudojami dotacijų kiekį visose savivaldybės pajamose parodantys rodikliai, nes jie yra mažiau veikiami nacionalinio ir savivaldybių biudžeto augimo tendencijų. Pirmojo klasterio savivaldybių rodikliai parodantys dotacijų apimtį visose savivaldybės pajamose per pastarąjį dešimtmetį padidėjo 2,8 procento, rodikliai parodantys savivaldybių dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose ir išlaidose padidėjo 6,4-7,8 procento. Toks rodiklių pokytis rodo, kad pirmojo klasterio tarpbiudžetinių lėšų pervedimų fiskalinė decentralizacija per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo. Analizuojamu laikotarpiu skolinimosi savarankiškumo rodikliai padidėjo 29,7-32,2 procento, išskyrus rodiklį susietą su valstybės skola. Kadangi valstybės skolos augimo tempai buvo daug kartų spartesni už savivaldybių, šis rodiklis sumažėjo 41 procentu. Pirmojo klasterio savivaldybių skolinimosi

savarankiškumas ir fiskalinė decentralizacija padidėjo. Taigi apibendrinant pirmajam klasteriui priklausančias savivaldybes galime teigti, kad nepaisant įvykusių pokyčių jos yra fiskaline prasme labiausiai centralizuotos, nes pagal pajamų savarankiškumo, tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodiklius nusileido visoms kitų klasterių savivaldybėms. Klasteriui priklausančių savivaldybių fiskalinės decentralizacijos rodiklių, išskyrus skolinimosi savarankiškumo rodiklius, pokytis per analizuojamą laikotarpį yra mažesnis už bendrą visų savivaldybių vidurkį.

Antrasis klasteris. Vilnius miesto savivaldybė, Kauno miesto savivaldybė. Tai pats mažiausias – penktas klasteris. Trumpas klasterį sudarančių savivaldybių apibūdinimas:

- ✓ vidutinis savivaldybių pajamų dydis 2018 metais – 458778,1 tūkst. eurų, iš jų mokestinės 258535,6 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių dotacijų pajamų dydis 2018 metais – 149008,2 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis 2018 metais vienam savivaldybės gyventojui tekančių pajamų dydis - 1,1 tūkst. eurų, iš jų: 0,6 tūkst. eurų mokestinių pajamų, 0,4 tūkst. eurų dotacijų pajamų;
- ✓ vidutinis savivaldybių išlaidų dydis 2018 metais – 470350,2 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančių išlaidų vidutinis dydis 1,1 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių skolos dydis 2018 metais – 122615,5 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančios skolos vidutinis dydis - 0,3 tūkst. eurų;

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių biudžetų pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,04278. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,02926, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,05630. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 27,4 procentais. Tai didžiausias rodiklio padidėjimas tarp visų penkių klasterių. Šis rodiklio pokytis reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių biudžetų pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 27,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 46,7 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 1,6 procento. Taigi analizuojamu laikotarpiu Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybių pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitų klasterių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 791,9 procentų buvo didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų be dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,65873. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Vilniaus miesto savivaldybė – 0,65827, didžiausia Kauno savivaldybės – 0,65918. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo – 8 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų be dotacijų dalis savivaldybių

pajamose padidėjo 8 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 1,5 procento, Kauno miesto savivaldybės didėjo 15,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis buvo 11,1 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,56592. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Vilniaus miesto savivaldybės – 0,55836, didžiausias Kauno miesto savivaldybės – 0,57349. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 4,1 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis savivaldybių pajamose padidėjo 4,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis sumažėjo 1,7 procento, Kauno miesto savivaldybės - padidėjo 10,6 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės nusileido trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis buvo 8 procentais didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,03293. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kauno miesto savivaldybės – 0,02292, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,04294. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 44,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose didėjo 44,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 58,4 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 23,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo didesnis 830,1 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalį nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) reikšmė buvo 0,03236. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kauno miesto savivaldybės – 0,02284, didžiausias Vilniaus miesto savivaldybės - 0,04187. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 38,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalis nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) padidėjo 38,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 50,6 procento, Kauno

miesto savivaldybės padidėjo 20,9 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo didesnis 860,3 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,04126. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,02910, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,05341. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 27,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidos dalis nacionalinio biudžeto išlaidose padidėjo 27,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 46,3 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 3,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo didesnis 800,6 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,04913. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,03465, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,06361. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 36,4 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų padidėjo 36,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 56,5 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 10,4 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo didesnis 800,6 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,03135. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,02309, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,03961. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 39,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 50,8 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 23,4 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų kitų savivaldybių vidutinį dydį buvo didesnis 872,4 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,31957. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,30304, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,33610. Vidutinė rodiklio

reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 16,7 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 4,8 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 26,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės 2018 metais buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 20,1 procento. Tai rodo, kad klasterio savivaldybių pajamų struktūroje dotacijos sudaro žymiai mažesnę dalį negu kitų savivaldybių.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,30993. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,28662, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,33325. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 18,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 5,9 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 29 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės 2018 metais buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 21,5 procento. Tai rodo, kad klasterio savivaldybių išlaidų struktūroje dotacijos sudaro žymiai mažesnę dalį negu kitų savivaldybių.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,01389. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,00887, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,01892. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 9,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 36,9 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 25,7 procento. Tai reiškia, kad Vilniaus miesto savivaldybei skirtų dotacijų dalis nacionalinio biudžeto pajamose išaugo, o Kauno miesto savivaldybei sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo paskutinės tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 676,8 procentų. Tai rodo, nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis yra didesnė už kitų savivaldybių dalį 676,8 procentais.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,01307. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,00834, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,01780. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 7,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 37,8 procento, Kauno miesto

savivaldybės rodiklis mažėjo 26,7 procento. Tai reiškia, kad Vilniaus miesto savivaldybei skirtų dotacijų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose išaugo, o Kauno miesto savivaldybei sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo paskutinės tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių. (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 676,8 procentų. Tai rodo, nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis yra didesnė už kitų savivaldybių dalį 676,8 procentais.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir bendrojo vidaus produkto santykį vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00271. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,00119, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,00422. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis didėjo 26,8 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 11,9 procento. Tai reiškia, kad Vilniaus miesto savivaldybės skola išaugo, Kauno miesto savivaldybės skola sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 1389 procentų. Tai rodo, kad klasterio savivaldybių skolą yra reikšmingai didesnė už likusių savivaldybių skolą.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos dalį visoje valstybės skoloje vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00795. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,00351, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,01240. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo vienoda – mažėjimo tendenciją. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 42,7 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 60,2 procento. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 48,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola bendroje valstybės skoloje sumažėjo 48,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 1389 procentų. Tai rodo, kad klasterio savivaldybių skolos dalis bendroje valstybės skoloje yra reikšmingai didesnė už likusių savivaldybių skolą.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių pajamų santykį reikšmė buvo 0,24446. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,17231, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,31661. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo vienoda – mažėjimo tendenciją. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 12,5 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 12,2 procento. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 12,4 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo lėčiau nei pajamos. Pagal vidutinę šio

rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 87 procentais.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių išlaidų santykį reikšmė buvo 0,23845. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kauno miesto savivaldybės - 0,16297, didžiausia Vilniaus miesto savivaldybės - 0,31392. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo vienoda – mažėjimo tendenciją. Vilniaus miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 13,4 procento, Kauno miesto savivaldybės rodiklis mažėjo 14,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 84,9 procentais.

Antrojo klasterio savivaldybių rodikliai parodantys mokestinių pajamų ir kitų pajamų apimtį visose savivaldybės pajamose per pastarąjį dešimtmetį padidėjo 4,1 – 8 procentais, rodikliai parodantys savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 27,4- 44,2 procento. Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad antrojo klasterio savivaldybių pajamų savarankiškumas ir savivaldybių pajamų fiskalinė decentralizacija per analizuojamą laikotarpį padidėjo. Klasterio savivaldybių išlaidų savarankiškumą apibūdinantys rodikliai per analizuojamą laikotarpį padidėjo 27,6 – 39,4 procentų. Toks rodiklių pokytis rodo išlaidų savarankiškumo ir fiskalinę decentralizacijos didėjimą. Šio rodiklio augimas sietinas su išaugusiu pajamų savarankiškumu. Klasterio tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai parodantys dotacijų apimtį savivaldybės pajamose ir išlaidose per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 16,7-18,2 procento, rodikliai parodantys savivaldybių dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose ir išlaidose padidėjo 7,6-9,1 procento. Klasterio savivaldybių tarpbiudžetinių lėšų pervedimu fiskalinė decentralizacija per pastarąjį dešimtmetį padidėjo. Klasterio skolinimosi savarankiškumo rodikliai parodantys savivaldybių skolos santykį su savivaldybių pajamomis ir išlaidomis sumažėjo 12,4-13,9 procento. Skolinimosi savarankiškumo rodiklis susietas su bendruoju vidaus produktu didėjo 15,6 procento, rodiklis parodantis savivaldybių skolos ir valstybės skolos santykį sumažėjo 47,8 procento. Klasterio savivaldybių skolinimosi savarankiškumas sumažėjo, fiskalinė skolinimosi centralizacija padidėjo. Taigi apibendrinant antrajam klasteriui priklausančias savivaldybes galime teigti, kad jos yra fiskaline prasme labiausiai decentralizuotos, nes pagal pajamų savarankiškumo, išlaidų, tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodiklius buvo pirmos tarp visų kitų klasterių savivaldybių. Klasteriui priklausančių savivaldybių fiskalinės decentralizacijos rodiklių, išskyrus skolinimosi savarankiškumo rodiklius, pokytis per dešimtmetį yra didesnis už bendrą visų savivaldybių vidurkį.

Trečiasis klasteris. Ji sudaro vienuolika savivaldybių. Vilniaus rajono savivaldybė, Alytaus rajono savivaldybė, Klaipėdos miesto savivaldybė, Neringos savivaldybė, Panevėžio miesto savivaldybė, Panevėžio rajono savivaldybė, Radviliškio rajono savivaldybė, Šiaulių miesto savivaldybė, Šiaulių

rajono savivaldybė, Anykščių rajono savivaldybė Visagino savivaldybė. Tai ketvirtas pagal dydį Lietuvos savivaldybių klasteris. Trumpas klasterį sudarančių savivaldybių apibūdinimas:

- ✓ vidutinis savivaldybių pajamų dydis 2018 metais – 60239 tūkst. eurų, iš jų mokestinės 34141,2 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių dotacijų pajamų dydis 2018 metais – 20555,3 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis 2018 metais vienam savivaldybės gyventojui tekančių pajamų dydis - 1,3 tūkst. eurų, iš jų: 0,7 tūkst. eurų mokestinių pajamų, 0,4 tūkst. eurų dotacijų pajamų;
- ✓ vidutinis savivaldybių išlaidų dydis 2018 metais – 60821,4 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančių išlaidų vidutinis dydis 1,3 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių skolos dydis 2018 metais – 2831,4 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančios skolos vidutinis dydis - 0,1 tūkst. eurų;

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių biudžetų pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00562. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00249 iki 0,00875. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Neringos savivaldybės - 0,00103, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01617. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 10,7 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių biudžetų pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 10,7 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingai. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 28,1 procento, o Neringos rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 8,8 procento. Taigi analizuojamu laikotarpiu Klaipėdos miesto savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 28,1 procento, Neringos savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose sumažėjo 8,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 17,1 procentų buvo didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų be dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,66630. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,60884 iki 0,72376. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Šiaulių rajono savivaldybės – 0,57992, didžiausia Neringos savivaldybės – 0,90010. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo – 4,4 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų be dotacijų dalis savivaldybių pajamose padidėjo 4,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingai. Šiaulių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 0,8 procento, Neringos savivaldybės padidėjo 0,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės

buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 12,4 procentų didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį savivaldybių pajamose vidutinės reikšmė buvo 0,57118 Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,55700 iki 0,58536. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Šiaulių miesto savivaldybės – 0,52749, didžiausia Vilniaus rajono savivaldybės – 0,59459. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 0,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis savivaldybių pajamose sumažėjo 0,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Šiaulių miesto savivaldybės rodiklis sumažėjo 5,7 procento, Vilniaus rajono savivaldybės - sumažėjo 1,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo pirmos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis buvo 9 procentais didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose vidutinis dydis buvo 0,00435. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00194 iki 0,00676. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Neringos savivaldybės – 0,00083, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01260. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 24,3 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose didėjo 24,3 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 45,2 procento, Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 21,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 22,8 procentų buvo didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalį nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) reikšmė buvo 0,00415. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00176 iki 0,00653. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Neringos savivaldybės – 0,00103, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01258 Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 17,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalis nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) didėjo 17,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 34,7 procento, Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 3,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms,

tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 23 procentais didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00533. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00236 iki 0,00831. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Neringos savivaldybės – 0,00096, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01515 Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 10,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose padidėjo 10,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 26 procentus, Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 5,5 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 16,5 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00635. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Neringos savivaldybės – 0,00115, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01804 Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00281 iki 0,00989. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 18,1 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų padidėjo 18,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 34,7 procentus, Neringos savivaldybės rodiklis padidėjo 1 procentu. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 16,5 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00393. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00168 iki 0,00618. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Neringos savivaldybės – 0,00096, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,01168. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 17,9 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) padidėjo 17,9 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 32,2 procentus, Neringos savivaldybės rodiklis padidėjo 0,8 procento.

Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 21,9 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,33184. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,27888 iki 0,38479. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Neringos savivaldybės - 0,10385, didžiausia Šiaulių rajono savivaldybės - 0,39162. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 10,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamose dotacijų dalis sumažėjo 10,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 32,1 procentu, Šiaulių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 6 procentais. Taigi Neringos ir Šiaulių rajono savivaldybių pajamose dotacijų dalis sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 17,1 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,33184. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,27823 iki 0,38214. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Neringos savivaldybės - 0,10431, didžiausia Šiaulių rajono savivaldybės - 0,37330. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 11,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidose dotacijų dalis sumažėjo 11,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 35,3 procentu, Šiaulių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 10,7 procento. Tai reiškia, kad Neringos ir Šiaulių rajono savivaldybių išlaidose dotacijų dalis sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 16,4 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00192. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00090 iki 0,00294. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Neringos savivaldybės - 0,00011, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,00494. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 0,5 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 0,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 38,1 procentu, Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis

padidėjo 15,2 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė antro klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 7,2 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00180. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00084 iki 0,00276. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Neringos savivaldybės - 0,00010, didžiausia Klaipėdos miesto savivaldybės - 0,00465. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 1,9 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 1,9 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Neringos savivaldybės rodiklis sumažėjo 38,9 procentu, Klaipėdos miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 13,7 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido pirmo, ketvirto ir penkto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė antro klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 7,2 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir bendrojo vidaus produkto santykį vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00006. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00002 iki 0,00010. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Vilniaus rajono savivaldybės - 0, didžiausias Šiaulių miesto savivaldybės - 0,00019. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 58,4 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola lyginant su bendroju vidaus produktu sumažėjo. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis buvo turėjo tendenciją mažėti. Vilniaus rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo iki 0, o Šiaulių miesto savivaldybės rodiklis sumažėjo 51,3 procento. Tai reiškia, kad Vilniaus rajono savivaldybė 2018 metais neturėjo skolų, o Šiaulių miesto savivaldybės skolos sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės tarp kitų klasterių savivaldybių buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 65,6 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos dalį visoje valstybės skoloje reikšmė buvo 0,00031. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00006 iki 0,00030. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Vilniaus rajono savivaldybės - 0, didžiausia Šiaulių miesto savivaldybės - 0,00056. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 81,2 procentu, tai yra klasteriui priklausančių savivaldybių skola visoje valstybės skoloje vidutiniškai sumažėjo. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis buvo turėjo tendenciją mažėti. Vilniaus rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo iki 0, o Šiaulių miesto savivaldybės rodiklis sumažėjo 81,2 procento. Tai reiškia, kad Vilniaus rajono savivaldybė 2018 metais

neturėjo skolų, o Šiaulių miesto savivaldybės skolos sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės tarp kitų klasterių savivaldybių buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 65,6 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių pajamų santykį reikšmė buvo 0,05351. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,03262 iki 0,07441. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Vilniaus rajono savivaldybės - 0, didžiausias Anykščių rajono savivaldybės - 0,09626. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 48,8 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo lėčiau nei pajamos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Vilniaus rajono savivaldybės rodiklis mažėjo iki 0, Anykščių rajono savivaldybės – didėjo 2198 procentus. Tai reiškia, kad Anykščių rajono savivaldybės skola metines savivaldybės pajamas viršijo 21 kartą, Vilniaus rajono savivaldybės skola buvo lygi 0. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės tarp kitų klasterių savivaldybių buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 59,1 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių išlaidų santykį reikšmė buvo 0,05342. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,03263 iki 0,07421. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Vilniaus rajono savivaldybės - 0, didžiausias Anykščių rajono savivaldybės - 0,09356. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 49,1 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo lėčiau nei išlaidos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Vilniaus rajono savivaldybės rodiklis mažėjo iki 0, o Anykščių rajono savivaldybės – didėjo 2112 procentus. Tai reiškia, kad Anykščių rajono savivaldybės skola metines savivaldybės išlaidas viršijo 21 kartą, Vilniaus rajono savivaldybės skola buvo lygi 0. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės tarp kitų klasterių savivaldybių buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 58,6 procentų.

Trečiojo klasterio rodiklis parodantis mokestinių pajamų apimtį visose savivaldybės pajamose per analizuojamą laikotarpį sumažėjo 0,5 procento, rodiklis parodantis savivaldybių mokestinių ir kitų pajamų dalį visose savivaldybės pajamose padidėjo 4,4 procento, rodikliai parodantys savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 10,7- 24,3 procento. Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad trečiojo klasterio savivaldybių pajamų savarankiškumas ir fiskalinė decentralizacija per analizuojamą dešimtmetį nereikšmingai padidėjo. Klasterio savivaldybių išlaidų savarankiškumą apibūdinantys rodikliai per analizuojamą laikotarpį padidėjo 10,5 – 17,9 procentų. Toks rodiklių pokytis rodo išlaidų savarankiškumo ir fiskalinė decentralizacijos didėjimą. Klasterio tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai parodantys dotacijų apimtį savivaldybės pajamose ir išlaidose per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 10,6-11,8 procento, rodikliai parodantys savivaldybių dotacijų dalį nacionalinio

biudžeto pajamose ir išlaidose sumažėjo 0,5-1,9 procento. Taigi klasterio savivaldybių tarpbiudžetinių lėšų pervedimų fiskalinė decentralizacija per pastarąjį dešimtmetį padidėjo. Klasterio skolinimosi savarankiškumo rodikliai parodantys savivaldybių skolos santykį su savivaldybių pajamomis ir išlaidomis sumažėjo 48,8-49,1 procento. Skolinimosi savarankiškumo rodiklis susietas su bendruoju vidaus produktu sumažėjo 58,4 procento, rodiklis parodantis savivaldybių skolos ir valstybės skolos santykį sumažėjo 81,2 procento. Klasterio savivaldybių skolinimosi savarankiškumas sumažėjo, fiskalinė skolinimosi centralizacija padidėjo. Apibendrinant trečiajam klasteriui priklausančias savivaldybes galime teigti, kad jos yra fiskaline prasme mažiau decentralizuotos lyginant su antrojo ir ketvirtojo klasterio savivaldybėmis, tačiau daugiau decentralizuotos lyginant su pirmojo klasterio savivaldybėmis. Klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų savarankiškumo, išlaidų, tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodiklius pokytis per dešimtmetį yra didesnis už bendrą visų savivaldybių vidurkį.

Ketvirtas klasteris. Alytaus miesto savivaldybė, Birštono savivaldybė, Jonavos rajono savivaldybė, Kauno rajono savivaldybė, Klaipėdos rajono savivaldybė, Skuodo rajono savivaldybė, Marijampolės savivaldybė Biržų rajono savivaldybė, Rokiškio rajono savivaldybė, Mažeikių rajono savivaldybė, Ignalinos rajono savivaldybė, Utenos rajono savivaldybė, Zarasų rajono savivaldybė. Tai trečias pagal dydį Lietuvos savivaldybių klasteris. Trumpas klasterį sudarančių savivaldybių apibūdinimas:

- ✓ vidutinis savivaldybių pajamų dydis 2018 metais – 38509,4 tūkst. eurų, iš jų mokestinės 21627,1 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių dotacijų pajamų dydis 2018 metais – 14342,9 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis 2018 metais vienam savivaldybės gyventojui tekančių pajamų dydis - 1,1 tūkst. eurų, iš jų: 0,6 tūkst. eurų mokestinių pajamų, 0,4 tūkst. eurų dotacijų pajamų;
- ✓ vidutinis savivaldybių išlaidų dydis 2018 metais – 38699 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančių išlaidų vidutinis dydis 1,1 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių skolos dydis 2018 metais – 6675,3 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančios skolos vidutinis dydis - 0,2 tūkst. eurų;.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių biudžetų pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00359. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00243 iki 0,00475. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės - 0,00086, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00735. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 3,1 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių biudžetų pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 3,1 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingai. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 2,3 procento, o Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 24,5 procento. Taigi analizuojamu laikotarpiu Birštono

savivaldybės savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose sumažėjo 2,3 procento, Kauno rajono savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 24,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,1 procentų mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų be dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,62557. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,60161 iki 0,64952. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Jonavos rajono savivaldybės – 0,57852, didžiausia Birštono savivaldybės – 0,72034. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo – 5,9 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų be dotacijų dalis savivaldybių pajamose padidėjo 5,9 procento.

Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo mažėjimo tendencijas. Jonavos rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 4,9 procento, Birštono savivaldybės – sumažėjo 4,6 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo trečios tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 5,5 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį savivaldybių pajamose vidutinės reikšmė buvo 0,56212. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,54918 iki 0,57505. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Rokiškio rajono savivaldybės – 0,50761, didžiausia Kauno rajono savivaldybės – 0,58712. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 1,4 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis savivaldybių pajamose padidėjo 1,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Rokiškio rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 0,9 procento, Kauno rajono savivaldybės – padidėjo 3,1 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo trečios tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis buvo 7,3 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose vidutinis dydis buvo 0,00275. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00185 iki 0,00366. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Birštono savivaldybės – 0,00069, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00590. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 15,3 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose didėjo 15,3 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 11,6

procento, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 41 procentu. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 22,2 procentų buvo mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalį nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) reikšmė buvo 0,00252. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00170 iki 0,00335. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Birštono savivaldybės – 0,00070, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00518. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 9,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalis nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) didėjo 9,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 2,1 procento, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 31,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,1 procentais mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00339. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00231 iki 0,00448. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Birštono savivaldybės – 0,00082, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00699. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 1,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose padidėjo 1,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendencija didėti. Birštono savivaldybės rodiklis padidėjo 1,2 procento, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 23,9 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,9 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00404. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00275 iki 0,00534. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Birštono savivaldybės – 0,00098, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00833. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 8,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų padidėjo 8,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Birštono savivaldybės rodiklis padidėjo 8,2 procento, Kauno rajono

savivaldybės rodiklis padidėjo 32,5 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,9 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00238. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00161 iki 0,00314. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Birštono savivaldybės – 0,00067, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00493. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 7,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) padidėjo 7,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Birštono savivaldybės rodiklis padidėjo 3 procentus, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 31,1 procentą. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro, trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 26,3 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,36991. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,34746 iki 0,39236. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės - 0,26623, didžiausia Rokiškio rajono savivaldybės - 0,42207. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 9 procentus. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamose dotacijų dalis sumažėjo 9 procentus. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 0,4 procento, Rokiškio rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 6,4 procento. Taigi Birštono ir Rokiškio rajono savivaldybių pajamose dotacijų dalis sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 7,5 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,36734. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,34398 iki 0,39070. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės - 0,26136, didžiausia Rokiškio rajono savivaldybės – 0,42285. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 9 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidose dotacijų dalis sumažėjo 9 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 5,1 procentu, Rokiškio rajono

savivaldybės rodiklis sumažėjo 4,3 procento. Tai reiškia, kad Birštono ir Rokiškio rajono savivaldybių išlaidose dotacijų dalis sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido antro ir trečio klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė pirmo ir penkto klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 7 procentais mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00134. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00091 iki 0,00177. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės - 0,00023, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00273. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 5,7 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 5,7 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 2,7 procentu, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 14,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido pirmo ir penkto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė antro ir trečio klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,2 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00126. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00086 iki 0,00166. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės - 0,00021, didžiausia Kauno rajono savivaldybės - 0,00257. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 7 procentais. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 7 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Birštono savivaldybės rodiklis sumažėjo 4 procentais, Kauno rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 12,9 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės nusileido pirmo ir penkto klasterio savivaldybėms, tačiau aplenkė antro ir trečio klasterio savivaldybes (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 25,2 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir bendrojo vidaus produkto santykį vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00015. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00010 iki 0,00019. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės – 0,00005, didžiausias Alytaus miesto savivaldybės - 0,00027. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 17,4 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola lyginant su bendroju vidaus produktu padidėjo 17,4 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio

reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis buvo turėjo tendenciją didėti. Birštono savivaldybės rodiklis padidėjo 3085,8 procentų, Alytaus miesto savivaldybės rodiklis padidėjo 51,2 procento. Tai reiškia, kad Alytaus miesto savivaldybės, Birštono savivaldybės skola padidėjo. Ypatingai sparčiai augo Birštono savivaldybės skola. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo antros ir nusileido tik antro klasterio savivaldybėms (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 18,9 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos dalį visoje valstybės skoloje reikšmė buvo 0,00043. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00030 iki 0,00057. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Birštono savivaldybės – 0,00015, didžiausias Alytaus miesto savivaldybės - 0,00079. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 47 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola visoje valstybės skoloje sumažėjo 47 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingai. Birštono savivaldybės rodiklis padidėjo 1388,9 procentų, Alytaus miesto savivaldybės rodiklis sumažėjo 31,7 procento. Tai reiškia, kad Birštono savivaldybės skolos dalis visoje valstybės skoloje padidėjo 13889 procentų, o Alytaus miesto savivaldybės sumažėjo 31,7 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo antros ir nusileido tik antro klasterio savivaldybėms (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 18,9 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių pajamų santykį reikšmė buvo 0,17973. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,14816 iki 0,21130. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Klaipėdos rajono savivaldybės – 0,13394, didžiausias Rokiškio rajono savivaldybės - 0,28727. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 34,7 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo 34,7 procento greičiau nei pajamos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Klaipėdos rajono savivaldybės rodiklis mažėjo 28,3 procento, o Rokiškio rajono savivaldybės – didėjo 130,4 procento. Tai reiškia, kad Klaipėdos rajono savivaldybės skola sumažėjo 28,3 procentus, Rokiškio rajono savivaldybės išaugo 130,4 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo antros (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 37,5 procentų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių išlaidų santykį reikšmė buvo 0,17848. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,14685 iki 0,21010. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Klaipėdos rajono savivaldybės – 0,13441, didžiausias Rokiškio rajono savivaldybės - 0,28780. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 34,9 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo 34,9 procento greičiau nei išlaidos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis

rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Klaipėdos rajono savivaldybės rodiklis mažėjo 29,1 procento, o Rokiškio rajono savivaldybės – didėjo 135,6 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo antros (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo didesnis 38,4 procentų.

Ketvirtojo klasterio savivaldybių rodikliai parodantys mokesčių pajamų ir kitų pajamų apimtį visose savivaldybės pajamose per pastarąjį dešimtmetį padidėjo 1,4-5,9 procento, rodikliai parodantys savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 3,1- 9,2 procento. Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad ketvirtojo klasterio savivaldybių pajamų savarankiškumas ir savivaldybių pajamų fiskalinė decentralizacija per analizuojamą laikotarpį padidėjo. Klasterio savivaldybių išlaidų savarankiškumą apibūdinantys rodikliai per analizuojamą laikotarpį padidėjo 1,5 – 7,2 procentų. Toks rodiklių pokytis rodo išlaidų savarankiškumo ir fiskalinę decentralizacijos didėjimą. Klasterio tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai parodantys dotacijų apimtį savivaldybės pajamose ir išlaidose per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 9 procentus, rodikliai parodantys savivaldybių dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose ir išlaidose sumažėjo 5,7-7 procentus. Klasterio savivaldybių tarpbiudžetinių lėšų pervedimų fiskalinė decentralizacija per pastarąjį dešimtmetį padidėjo. Klasterio skolinimosi savarankiškumo rodikliai parodantys savivaldybių skolos santykį su savivaldybių pajamomis ir išlaidomis padidėjo 34,7-34,9 procento. Skolinimosi savarankiškumo rodiklis susietas su bendruoju vidaus produktu didėjo 17,4 procento, rodiklis parodantis savivaldybių skolos ir valstybės skolos santykį sumažėjo 47 procento. Klasterio savivaldybių skolinimosi savarankiškumas padidėjo fiskalinė skolinimosi decentralizacija padidėjo. Apibendrinant ketvirtajam klasteriui priklausančias savivaldybes galime teigti, kad jos fiskaline prasme yra mažiau decentralizuotos lyginant su antrojo klasterio savivaldybėmis, tačiau daugiau decentralizuotos lyginant su pirmojo, trečiojo klasterio savivaldybėmis. Klasteriui priklausančių savivaldybių fiskalinės decentralizacijos rodikliu, išskyrus skolinimosi savarankiškumo rodiklius, pokytis per analizuojamą laikotarpį yra mažesnis už bendrą visų savivaldybių vidurkį.

Penktas klasteris. Druskininkų savivaldybė, Kaišiadorių rajono savivaldybė, Kėdainių rajono savivaldybė, Prienų rajono savivaldybė, Kretingos rajono savivaldybė, Palangos miesto savivaldybė, Kalvarijos savivaldybė, Kazlų Rūdos savivaldybė, Šakių rajono savivaldybė., Vilkaviškio rajono savivaldybė, Pasvalio rajono savivaldybė, Akmenės rajono savivaldybė, Joniškio rajono savivaldybė, Kelmės rajono savivaldybė, Pakruojo rajono savivaldybė, Jurbarko rajono savivaldybė, Šilalės rajono savivaldybė, Tauragės rajono savivaldybė. Tai pirmas pagal dydį Lietuvos savivaldybių klasteris. Trumpas klasterį sudarančių savivaldybių apibūdinimas:

- ✓ vidutinis savivaldybių pajamų dydis 2018 metais – 38509,4 tūkst. eurų, iš jų mokesčių 21627,1 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių dotacijų pajamų dydis 2018 metais – 14342,9 tūkst. eurų;

- ✓ vidutinis 2018 metais vienam savivaldybės gyventojui tekančių pajamų dydis - 1,1 tūkst. eurų, iš jų: 0,6 tūkst. eurų mokesčių pajamų, 0,4 tūkst. eurų dotacijų pajamų;
- ✓ vidutinis savivaldybių išlaidų dydis 2018 metais – 38699 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančių išlaidų vidutinis dydis 1,1 tūkst. eurų;
- ✓ vidutinis savivaldybių skolos dydis 2018 metais – 6675,3 tūkst. eurų. Vienam savivaldybės gyventojui tekančios skolos vidutinis dydis - 0,2 tūkst. eurų.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių biudžetų pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00274. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00228 iki 0,00320. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kalvarijos savivaldybės - 0,00103, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00500. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 3,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių biudžetų pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose sumažėjo 3,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingai. Kalvarijos savivaldybės rodiklis padidėjo 1,1 procento, Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 0,8 procento. Taigi analizuojamu laikotarpiu Kalvarijos savivaldybės savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose padidėjo 1,1 procento, Kėdainių rajono savivaldybės pajamų dalis nacionalinio biudžeto pajamose sumažėjo 0,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 42,9 procentų mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų be dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,57607. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,56665 iki 0,58549. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Šilalės rajono savivaldybės – 0,54334, didžiausia Druskininkų savivaldybės – 0,61406. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo – 4 procentais. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų be dotacijų dalis savivaldybių pajamose padidėjo 4 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę 2018 metais turėjusiose savivaldybėse rodiklis kito skirtingai. Šilalės rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 11,3 procento, Druskininkų savivaldybės rodiklis sumažėjo 5,1 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo ketvirtos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 2,8 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokesčių pajamų dalį savivaldybių pajamose vidutinės reikšmė buvo 0,51138. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,49896 iki 0,52380. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Palangos savivaldybės – 0,46301, didžiausia Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,54509. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį nekito. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių

savivaldybių mokestinių pajamų dalis savivaldybių pajamose liko nepakitusi. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivalybės buvo ketvirtos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių. (žr.2 priedą). Šio rodiklio dydis buvo 2,4 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių mokestinių pajamų dalį nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose vidutinis dydis buvo 0,00191. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00159 iki 0,00222. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kalvarijos savivaldybės – 0,00076, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00341. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 5,6 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių mokestinių pajamų dalis Nacionalinio biudžeto mokestinės pajamose didėjo 5,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendencija didėti. Kalvarijos savivaldybės rodiklis padidėjo 18,2 procento, Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 2,6 procentu. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivalybės buvo ketvirtos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis 46,2 procentų buvo mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalį nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) reikšmė buvo 0,00179. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00150 iki 0,00208. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kalvarijos savivaldybės – 0,00066, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00316. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 1,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamų (be dotacijų) dalis nacionalinio biudžeto pajamose (be dotacijų) didėjo 1,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Kalvarijos savivaldybės rodiklis padidėjo 7,6 procento, Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 2,4 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivalybės buvo ketvirtos tarp kitiems klasteriams priklausančių savivaldybių (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 46,8 procentais mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 m. buvo 0,00261. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00219 iki 0,00304. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,00100, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00471. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 3,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose sumažėjo 3,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendencija mažėti. Kazlų Rūdos savivaldybės rodiklis sumažėjo 4,2 procento, Kėdainių rajono savivaldybės

rodiklis sumažėjo 1,8 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 42,9 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00311. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00260 iki 0,00362. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,00119, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00561. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 3,2 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis nacionalinio biudžeto išlaidose be dotacijų padidėjo 3,2 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją didėti. Kazlų Rūdos savivaldybės rodiklis padidėjo 2,5 procento, Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 5 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo paskutinės (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 42,9 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių išlaidų dalį (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00172. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00145 iki 0,00198. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 m. buvo Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,00064, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00296. Vidutinė klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį padidėjo 2,8 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidų dalis (be dotacijų išlaidų) nacionalinio biudžeto išlaidose (be dotacijų išlaidų) padidėjo 2,8 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Kazlų Rūdos savivaldybės rodiklis padidėjo 1,5 procento, Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 3,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 50,1 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,41477. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,40478 iki 0,42476. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Palangos savivaldybės - 0,37019, didžiausia Šilalės rajono savivaldybės - 0,44517. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 7 procentus. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių pajamose dotacijų dalis sumažėjo 7 procentus. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Palangos savivaldybės rodiklis padidėjo 15,3 procento, Šilalės rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 12,6 procento. Taigi Palangos savivaldybės pajamose dotacijų dalis padidėjo 15,3 procento, Šilalės rajono savivaldybės pajamose dotacijų dalis sumažėjo 12,6

procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 3,7 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio dotacijų dalį savivaldybių išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,40847. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,39700 iki 0,41993. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Palangos savivaldybės - 0,35117, didžiausia Vilkaviškio rajono savivaldybės – 0,43613. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 8,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių išlaidose dotacijų dalis sumažėjo 8,5 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Palangos savivaldybės rodiklis didėjo 13,4 procento, Vilkaviškio rajono savivaldybės rodiklis sumažėjo 6,5 procento. Palangos savivaldybės išlaidose dotacijų dalis padidėjo 13,4 procento, Vilkaviškio rajono savivaldybės išlaidose dotacijų dalis sumažėjo 6,5 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo kevirtos (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 3,4 procento didesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00144. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00094 iki 0,00134. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kalvarijos savivaldybės - 0,00044, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00218. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 10,3 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto pajamose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 10,3 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis kito skirtingomis kryptimis. Kalvarijos savivaldybės rodiklis sumažėjo 6,3 procentu Kėdainių rajono savivaldybės rodiklis padidėjo 1,3 procento. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės buvo pirmos (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 36,3 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybei skirtų dotacijų dalį nacionalinio biudžeto išlaidose vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00107. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00088 iki 0,00126. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kalvarijos savivaldybės - 0,00042, didžiausia Kėdainių rajono savivaldybės - 0,00205. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 11,4 procento. Tai reiškia, kad nacionalinio biudžeto išlaidose klasteriui priklausančių savivaldybių dotacijų dalis sumažėjo 11,4 procentais. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo skirtingas kitimo tendencijas. Kalvarijos savivaldybės rodiklis sumažėjo 7,6 procentais, Kėdainių rajono savivaldybės liko nepasikeitęs. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę 2018 metais klasteriui priklausančios savivaldybės

buvo pirmos (žr.2 priedą). Šio rodiklio vidutinis dydis buvo 36,3 procento mažesnis už visų savivaldybių vidutinę rodiklio reikšmę.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir bendrojo vidaus produkto santykį vidutinis dydis 2018 metais buvo 0,00007. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00006 iki 0,00008. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,00002, didžiausias Druskininkų savivaldybės - 0,00010. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 11,5 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola lyginant su bendroju vidaus produktu sumažėjo 11,5 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Kazlų Rūdos savivaldybės rodiklis sumažėjo 3,6 procentų, Druskininkų savivaldybės rodiklis sumažėjo 5,6 procentų. Tai reiškia kad, Kazlų Rūdos ir Druskininkų savivaldybių skola sumažėjo. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 63,4 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos dalį visoje valstybės skoloje reikšmė buvo 0,00020. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,00016 iki 0,00023. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Kazlų Rūdos savivaldybės – 0,00007, didžiausias Druskininkų savivaldybės - 0,00029. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 60 procentų. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skola visoje valstybės skoloje sumažėjo 60 procentų. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Kazlų Rūdos savivaldybės rodiklis sumažėjo 56,4 procentų, Druskininkų savivaldybės rodiklis sumažėjo 57,4 procentų. Tai reiškia, kad Kazlų Rūdos savivaldybės skolos dalis visoje valstybės skoloje sumažėjo 56,4 procentų, Druskininkų savivaldybės sumažėjo 57,4 procentų. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 63,4 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių pajamų santykį reikšmė buvo 0,10445. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,09086 iki 0,11803. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Akmenės rajono savivaldybės – 0,05257, didžiausias Druskininkų savivaldybės - 0,17427. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 8,3 procento. Tai reiškia, kad klasteriui priklausančių savivaldybių skolos augo 34,7 procento lėčiau nei pajamos. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Akmenės rajono savivaldybės rodiklis mažėjo 56,9 procento, o Druskininkų savivaldybės – mažėjo 5 procentus. Tai reiškia, kad Akmenės rajono savivaldybės skola sumažėjo 56,9 procento, Druskininkų savivaldybės sumažėjo 5 procentus. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 20,1 procento.

Klasteriui priklausančių savivaldybių rodiklio nurodančio savivaldybių skolos ir savivaldybių išlaidų santykį reikšmė buvo 0,10285. Rodiklio pasikliautinio intervalo reikšmė yra nuo 0,08953 iki 0,11618. Mažiausia šio rodiklio reikšmė 2018 metais buvo Akmenės rajono savivaldybės – 0,04973, didžiausias Druskininkų savivaldybės - 0,17022. Vidutinė rodiklio reikšmė per 2008-2018 metų laikotarpį sumažėjo 9,6 procento. Mažiausią ir didžiausią šio rodiklio reikšmę turėjusiose savivaldybėse šis rodiklis turėjo tendenciją mažėti. Akmenės rajono savivaldybės rodiklis mažėjo 59,1 procento, Druskininkų savivaldybės – mažėjo 7 procentais. Pagal vidutinę šio rodiklio reikšmę klasterio savivaldybės buvo ketvirtos (žr.2 priedą). Šis dydis už visų savivaldybių vidutinę reikšmę buvo mažesnis 20,2 procento.

Penktojo klasterio savivaldybių rodikliai parodantys mokestinių pajamų ir kitų pajamų apimtį visose savivaldybės pajamose per pastarąjį dešimtmetį padidėjo 4 procentais, rodikliai parodantys savivaldybių pajamų dalį nacionalinio biudžeto pajamose sumažėjo 3,6 procentų. Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad ketvirtojo klasterio savivaldybių pajamų savarankiškumas ir savivaldybių pajamų fiskalinė decentralizacija per analizuojamą laikotarpį sumažėjo. Klasterio savivaldybių išlaidų savarankiškumą apibūdinantys rodikliai per analizuojamą laikotarpį sumažėjo 3,5 procentų. Toks rodiklių pokytis rodo išlaidų savarankiškumo ir fiskalinę decentralizacijos sumažėjimą. Klasterio tarpbiudžetinių lėšų pervedimo rodikliai parodantys dotacijų apimtį savivaldybės pajamose ir išlaidose per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 7-,85 procentus, rodikliai parodantys savivaldybių dotacijų dalį nacionalinio biudžeto pajamose ir išlaidose sumažėjo 10,2-11,5 procentus. Klasterio savivaldybių tarpbiudžetinių lėšų pervedimų fiskalinė decentralizacija per pastarąjį dešimtmetį padidėjo. Klasterio skolinimosi savarankiškumo rodikliai parodantys savivaldybių skolos santykį su savivaldybių pajamomis ir išlaidomis sumažėjo 8,3-9,6 procento. Skolinimosi savarankiškumo rodiklis susietas su bendruoju vidaus produktu sumažėjo 11,5 procento, rodiklis parodantis savivaldybių skolos ir valstybės skolos santykį sumažėjo 60 procento. Klasterio savivaldybių skolinimosi savarankiškumas sumažėjo, fiskalinė skolinimosi decentralizacija taip pat sumažėjo. Apibendrinant penktajam klasteriui priklausančias savivaldybes galime teigti, kad jos fiskaline prasme yra mažiau decentralizuotos lyginant su antrojo, ketvirtojo ir trečiojo klasterio savivaldybėmis, tačiau daugiau decentralizuotos lyginant su pirmojo klasterio savivaldybėmis. Klasteriui priklausančių savivaldybių fiskalinės decentralizacijos rodiklių, išskyrus skolinimosi savarankiškumo rodiklius, pokytis per analizuojamą laikotarpį yra mažesnis už bendrą visų savivaldybių vidurkį.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus šalies fiskalinę decentralizaciją aiškinančių teorijų analizę bei įvertinus Lietuvos savivaldybių fiskalinę decentralizaciją galime daryti šias išvadas:

1. Savivaldybių finansiniai ištekliai iki šiol formuojami centralizuotai, o savivaldybių vaidmuo šiame procese menkas. Pagal šiuo metu galiojantį teisinį savivaldybių pajamas sudaro mokestinės pajamos, nemokestinės pajamos ir dotacijos. Dalis savivaldybėms priskirtų mokesčių pajamų yra dalijamos tarp savivaldybių ir valstybės biudžetų, kita dalis šių pajamų nėra dalijamos. Savivaldybių įgaliojimai surenkant dalinamuosius ir nedalinamuosius mokesčius skiriasi. Dalinamųjų mokesčių atveju savivaldybės neturi jokių įgaliojimų. Mokesčio bazę, jo tarifą ir savivaldybei tenkančią mokesčio dalį nustato ir juos administruoja centrinė šalies valdžia. Nedalinamųjų mokesčiu atveju savivaldybėms suteikti labai riboti įgaliojimai - nustatyti mokesčio tarifą įstatymu numatytose ribose. Renkant pajamas iš turto ir kitų nemokestinių šaltinių savivaldybėms suteikti pilni įgaliojimai. Dotacijos savivaldybėms suteikiamos centrinės valdžios sprendimu jos pavestiems tikslams įgyvendinti. Pagrindinis finansinis rodiklis, rodantis Lietuvos savivaldybių finansinių išteklių apimtį, yra gyventojų pajamų mokesčio dalis (procentais) tenkanti savivaldybių biudžetams nuo įplaukų į nacionalinį biudžetą. Atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvos savivaldybių finansinis savarankiškumas yra mažesnis už daugelio Europos Sąjungai ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai priklausančių šalių.

2. Fiskalinės decentralizacijos teorijoje išskiriami penki tarpusavyje susiję elementai: funkcijų paskirstymas, vietos valdžios pajamos, vietos valdžios išlaidos, tarpbiudžetiniai pervedimai ir skolinimosi mechanizmas. Fiskalinės decentralizacijos įvertinimui naudojami keturių tipų fiskalinės decentralizacijos vertinimo metodai: vietos valdžios pajamų savarankiškumo, išlaidų savarankiškumo, skolinimosi savarankiškumo, tarpbiudžetinio lėšų pervedimo. Vietos valdžios pajamų savarankiškumas aiškinamas kaip vietos valdžios įgaliojimai vietinių mokesčių srityje. Išlaidų savarankiškumas apibūdinamas pasitelkus subsidiarumo principą – viešosios paslaugą turėtų teikti mažiausias valdžios lygis, atitinkantis teritoriją, kurioje teikiama paslauga. Tarpbiudžetiniai pervedimai suprantami kaip nepakankamų pajamų šaltinių priskirtoms funkcijoms vykdyti kompensavimas. Skolinimosi savarankiškumas aiškinamas kaip nesuvaržyta teisė skolintis.

3. Iš mokslinėje literatūroje nurodytų fiskalinės decentralizacijos rodiklių išskirtos ir iširtos keturios fiskalinės decentralizacijos rodiklių grupės 1) vietos valdžios pajamų savarankiškumo; 2) vietos valdžios išlaidų savarankiškumo; 3) vietos valdžios skolinimosi savarankiškumo; 4) tarpbiudžetinio pervedimų.

4. Atlikta Lietuvos savivaldybių klasterinė analizė, apimanti 10 metų laikotarpį nuo 2008-2018 metų. Atlikto analizės rezultatai parodė, kad esant vienodoms veikimo sąlygoms savivaldybių fiskalinės decentralizacija skiriasi. Pajamų, išlaidų savarankiškumas daugiausia padidėjo antro, trečio ir

ketvirto klasterio savivaldybėse. Tarpbiudžetinių pervedimų ir skolinimosi savarankiškumas daugiausiai padidėjo pirmo ir penkto klasterio savivaldybėse. Pajamų, išlaidų savarankiškumas mažiausiai padidėjo pirmo ir penkto klasterio savivaldybėse. Tarpbiudžetinių pervedimų ir skolinimosi savarankiškumas daugiausiai sumažėjo antro, trečio ir ketvirto klasterio savivaldybėse klasterio savivaldybėse. Antrame, trečiame ir ketvirto klasterio susitelkusios didžiosios savivaldybėse ir šių savivaldybių fiskalinė decentralizacija yra didesnė už pirmo ir penkto klasterio savivaldybių. Šiuose klasteriuose susitelkusios mažosios savivaldybės. Labiausiai fiskaline prasme decentralizuotos yra antrojo klasterio savivaldybės, labiausiai centralizuotos pirmojo klasterio savivaldybės. Taigi šiuo metu esančiomis sąlygomis pagrindinis veiksnys lemiantis savivaldybės fiskalinės decentralizacijos mastą yra jos teritorijoje gyvenantys gyventojai. Remiantis gautomis tyrimo išvadomis teikiamos rekomendacijos, kurių įgyvendinus Lietuvos savivaldybių fiskalinė decentralizacija padidėtų:

- Peržiūrėti esamų savivaldybių skaičių tikslu jas sujungti ir sustambinti, nes stambesnės savivaldybės gali pasiekti didesnę fiskalinės decentralizacijos mastą;
- Peržiūrėti esamą savivaldybių finansavimo sistemą mažinant valstybės dotacijų apimtį savivaldybių pajamose. Dalį dotacijų skirtų savivaldybėms, pavyzdžiui kelių priežiūros programos lėšas, paversti mokestinės savivaldybių pajamomis ir pavesti jas administruoti;
- Mažosioms savivaldybėms, kurios dėl natūralių gamtinių sąlygų negalės būti sustambintos ir sujungtos numatyti papildomus mokestinius finansavimo šaltinius;

Naudota literatūra

1. Ahmad, E., Albino-War M. ir Singh. R. (2005). Sub-National Public Financial Management: Institutions and Macroeconomic Considerations. International Monetary Fund (IMF) Working Paper 05/108. Washington, DC: IMF.
2. Akheil S. A., Stone S.B. (2018). Fiscal Decentralization and Financial Condition: The Effects of Revenue and Expenditure Decentralization on State Financial Health. *State and Local Government Review*. 50(2), 119-131.
3. Andruškevičius A. (2015). Ekonominio sunkmečio poveikis atsakingam valdymui Lietuvos savivaldybėse: teisės aspektas. *Tiesė*. 94, 25-40.
4. Aristovnik, A. (2012). Fiscal decentralization in Eastern Europe: a twenty-year perspective. *Transylvanian Review of Administrative Sciences* (37E).
5. Arze del Granado F. J, Martinez-Vazquez J. ir McNab R. M. (2018). Decentralized Governance, Expenditure Composition, and Preferences for Public Goods. *Public Finance Review*. 46 (3) 359 – 388.
6. Astrauskas A., Striškaitė J. (2003). Lietuvos savivaldybių finansinio savarankiškumo problemos ir perspektyvos. *Ekonomika*. 62, 7-20.
7. Astrauskas A. (2007). Decentralizacijos vietos savivaldybėje: esmė, turinys ir formos, Viešojo politika ir administravimas 20, 9–233.
8. Bahl R., Martinez-Vazquez J. (2013). Sequencing Fiscal Decentralization. *Annals of economics and finance* 14-2(B), 623–670
9. Bahl R., Martinez-Vazquez, J. (2013). *Annals of Economics and Finance* (14) 2, 623-670
10. Bahl, R., Bird R. (2018). Fiscal Decentralization and Local Finance in Developing Countries.
11. Bajorūnienė R., Rudytė D. ir Skunčikienė S. (2016). Analysis of fiscal competitiveness in Lithuania's municipalities. *Journal of Education Culture and Society*. 6(2), 424-439.
12. Baltušnikienė J. (2009). Viešojo valdymo sistemos decentralizacija: turinys, pranašumai ir trūkumai. *Viešojo politika ir administravimas* 2009 Nr. 27, 79-89.
13. Baskaran T. ir Feld L.P (2013). Fiscal Decentralization and Economic Growth in OECD Countries: Is There a Relationship *Public Finance Review* 41(4), 421-445.
14. Bird R. M (2011). Subnational taxation in developing countries: a review of the literature. *Journal of International Commerce, Economics and Policy* 2 (1), 1–23.
15. Bird R.M., Smart M. (2002). Intergovernmental fiscal transfers: International lessons for developing countries. *World Development*, 30 (6), 899-912.

16. Bird, R. (2000). Intergovernmental fiscal relations: universal principles, local applications. Working Paper No. 00-2, International Studies Program, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University.
17. Blöchliger, H. (2013), “Decentralisation and Economic Growth - Part 1: How Fiscal Federalism Affects Long-Term Development”, OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 14, OECD Publishing, Paris.
18. Blöchliger, H., Nettley M. (2015). “Sub-central Tax Autonomy: 2011 Update”, OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 20, OECD Publishing
19. Blöchliger, H., Petzold O. (2009). Taxes or Grants: What Revenue Source for Sub-Central Governments?”, OECD Economics Department Working Papers, No. 70.
20. Blöchliger, H., Charbit, C. (2008). Fiscal equalization. OECD Economic Studies No. 44, 2008/1.
21. Boadway R., Eyraud L. (2018). Designing Sound Fiscal Relations Across Government Levels in Decentralized Countries International Monetary Fund (IMF) Working Paper No. 18/271 Washington, DC: IMF.
22. Boadway, R., Shah, A. (2007). Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practice. Public Sector Governance and Accountability Series. The World Bank.
23. Boex J., Edwards B. (2016). The (Mis-) Measurement of Fiscal Decentralization in Developing and Transition Countries: Accounting for Devolved and Nondevolved Local Public Sector Spending. *Public Finance Review* 44(6), 788-810.
24. Bojanic, A.N. (2018). The Impact of Fiscal Decentralization on Accountability, Economic Freedom, and Political and Civil Liberties in the Americas. *Economies* 6 (1), 1-20.
25. Cyrenne P., Pandey M. (2015). Fiscal equalization, government expenditures and endogenous growth. *International Tax and Public Finance* 22, 311–329
26. Davulis G. (2014). Significance of local taxes for Lithuanian local government finance. *International Journal of Economic Theory and Application*, 1(5), 60-66.
27. Davulis, G., Peleckis, K. ir Slavinskaitė, N. (2013). Development of Local Municipality Taxes and Principles of Fiscal Policy in Lithuania. *American International Journal of Contemporary Research* 3 (8), 38-50.
28. De Mello, L. R. (2001). Fiscal Decentralization and Borrowing Costs: The Case of Local Governments. *Public Finance Review*, 29(2), 108–138.
29. Diaz-Serrano, L., Rodríguez-Pose, A. (2015). Decentralization and the Welfare State: What Do Citizens Perceive? *Social Indicators Research* 120(2) 411-435.
30. Ebel R. D., Yilmaz S. (2003). Globalization and Localization: Decentralization Trends and Outcomes. World Bank Institute.

31. Eyraud L., Lusinyan L. (2013). Vertical fiscal imbalances and fiscal performance in advanced economies, *Journal of Monetary Economics*, 60 (5), 571-587.
32. Escaleras M., Chiang E. P. (2017). Fiscal decentralization and institutional quality on the business environment. *Economics Letters*. 159, 161-163.
33. Escolano J., Eyraud L., Moreno Badia M., Sarnes J. ir Tuladhar A. (2012). Fiscal Performance, Institutional Design and Decentralization in European Union Countries. IMF Working Paper 12/45, International Monetary Fund, Washington, DC.
34. Faguet, J.P., Sánchez, F. (2014). Decentralization and access to social services in Colombia. *Public Choice* 160, 227-249.
35. Falch T. ir Fischer, J. (2012). Public sector decentralization and school performance: International evidence. *Economic Letters* 114(3), 276-279.
36. Fedelino A., Ter-Minassian T. (2010). Making fiscal decentralization work: Cross-country experiences. IMF Occasional Papers. 1-111.
37. Filippetti A., Sacchi A. (2016) Decentralization and economic growth reconsidered: The role of regional authority . *Environment and Planning C: Government and Policy*. 34(8), 1793–1824.
38. Goerl, C., and Seiferling M. (2015). Income Inequality, Fiscal Decentralization, and Transfer Dependency. IMF Working Paper 14/64, International Monetary Fund, Washington, DC
39. Golem S., Malešević Perović L.(2014). An Empirical Analysis of the Relationship between Fiscal Decentralization and the Size of Government Finance a úvěř-Czech Journal of Economics and Finance (64)1, 30-58.
40. Grisorio M. J., Prota F. (2015). The Impact of Fiscal Decentralization on the Composition of Public Expenditure: Panel Data Evidence from Italy, *Regional Studies*, 49(12), p. 1941-1956
41. Guziejewska B. (2018). Normative Versus Positive Approach to Fiscal Decentralisation and the Measures of Decentralisation. An Analysis based on the Example of Selected Countries of Central and Eastern Europe. *Comparative Economic Research* 21(1) 111-117.
42. Halásková M. (2015). Public administration in EU countries: selected comparative approaches. *Ekonomická revue – Central European Review of Economic*. 18, 45-58
43. Ivanyna M., Shah A. (2014). How Close Is Your Government to Its People? Worldwide Indicators on Localization and Decentralization. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, Vol. 8, 2014-3.
44. J. Boex, B. Edwards (2016). The (Mis-) Measurement of Fiscal Decentralization in Developing and Transition Countries: Accounting for Devolved and Nondevolved Local Public Sector Spending. *Public Finance Review*, Vol. 44(6), 788-810.
45. Joumard, I., Kongsrud P., M. (2003). Fiscal Relations across Government Levels. *OECD Economic Studies* 1(36).

46. López-Laborda J., Zabalza A. (2015). Intergovernmental fiscal relations: the efficiency effect of taxes, transfers, and fiscal illusion. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 33, 136 – 162.
47. Kim J., Lotz J. ir Blöchliger H.(2013). *Measuring Fiscal Decentralisation: Concepts and Policies*, OECD Fiscal Federalism Studies, OECD Publishing, 15-35.
48. Stabingienė L. (2015) *Ekonometrika*.
49. Makreshanska S., Petrevski G. (2015). *Fiscal Decentralization and Inflation in Central and Eastern Europe*. MPRA Paper No. 77596
50. Martinez-Vazquez J., Timofeev A. (2010). Decentralization measures revisited. *Public Finance and Management* 10 (1), 13-47.
51. Martinez-Vazquez, J., Rider M. ir Wallace S. (2008). *Tax Reform in Russia* (Cheltenham, UK: Edward Elgar).
52. Martinez-Vazquez, J., Vulovic V. (2016). *How Well Do Subnational Borrowing Regulations Work?* ADBI Working Paper 563. Tokyo: Asian Development Bank Institute
53. McLure, C., Martinez-Vazquez, J.(2011). *The Assignment of Revenues and Expenditures in Intergovernmental Fiscal Relations'*, World Bank Institute, Washington D.C.
54. Morkevičius Vaidas (2008) Pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas statistinė kiekybinių duomenų analizė su SPSS ir Stata.
55. Oates W. (1999). An essay on Fiscal Federalism. *Journal of economic Literature* (37) 3, 1120-1149.
56. OECD/KIPF (2015). *Institutions of Intergovernmental Fiscal Relations: Challenges Ahead*, OECD Fiscal Federalism Studies, OECD Publishing, Paris
57. *Results in Focus* (OECD 2018).
58. Sacchi A., Salotti S. (2016). A Comprehensive Analysis of Expenditure Decentralization and of the Composition of Local Public Spending, *Regional Studies*, 50:1 p. 93-109.
59. Shah A. (1994). *The Reform of Intergovernmental Fiscal Relations in Developing and Emerging Countries*. Policy and Research series No.23 (Washington, DC: World Bank).
60. Shah, A. (2003). *Intergovernmental Fiscal Arrangements: Lessons from International Experience*. The Brookings Institute.
61. Slavinskaitė N. (2014). *Ūkio plėtra: teorija ir praktika: 11-oji prof. Vlado Gronsko tarptautinė mokslinė magistrantų ir doktorantų konferencija, 2014 m. gruodžio 11 d.* Kaunas: konferencijos straipsniai Kaunas: VUKHF.
62. Slavinskaitė N. (2017). Fiscal decentralization and economic growth in selected European countries. *Journal of Business Economics and Management*, 18(4), 745-757.

63. Slavinskaite N., Davulis, G. ir Paleckis K. (2015). Fiscal decentralization in the public sector of Lithuania: possibilities of development. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*. 5 (3-4), 67-84.
64. Slavinskaitė, N., Ginevičius, R. (2016). Revenue autonomy of local government: fiscal decentralization aspect, The 9th International Scientific Conference „Business and Management 2016”. Vilnius: Technika, 1–9.
65. Smoke, P. (2017). Fiscal decentralisation frameworks for Agenda 2030: understanding key issues and crafting strategic reforms. *Commonwealth Journal of Local Governance*, (20), 1–21.
66. Sobel S. R, Dutta N. ir Roy S. (2013) Does fiscal decentralization result in a better business climate?, *Applied Economics Letters*, 20(1), 84-91
67. Steffensen, J. (2010). Fiscal Decentralisation and Sector Funding Principles and Practices. DANIDA.
68. Stegarescu D. (2005). Public sector decentralization: Measurement concepts and recent international trends. *Fiscal Studies* 26 (3), 301–333.
69. Ter-Minassian, T. (1996). Borrowing by subnational governments: issues and selected international experiences. *IMF Paper on Policy Analysis and Assessment*, International Monetary Fund.
70. Ter-Minassian, T., Crai, J. (1997). Control of Subnational Government Borrowing. In *Fiscal Federalism in Theory and Practice*, edited by T. Ter-Minassian. Washington, DC: IMF.
71. Vazque J. M. (1999). The assignment of expenditure responsibilities. *Proceedings*.
72. Vo, D. H. (2010). The economics of Fiscal Decentralization, *Journal of Economics Surveys* 24(4), 657–679.
73. Žigienė G. (2014). Teoriniai tarpvyriausybinių valdžios funkcijų paskirstymo principai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai 2014* (72), 131-146.

1 PRIEDAS

Fiskalinė decentralizacijos indeksas Europos Sąjungos šalyse (sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos regionų komiteto tyrimo rezultatus)

Šalies pavadinimas	Pajamų savarankiškumas	Pervedimų priklausomybė	Išlaidų savarankiškumas	Nuosavų pajamų savarankiškumas	Fiskalinės decentralizacijos indeksas
Austrija	57	43	34	12	11
Belgija	50	50	41	7,5	7,5
Bulgarija	44	56	34	15	22
Kroatija	42	58	30	13	18
Kipras	61	39	5	3	3
Čekija	65	35	26	17	23
Danija	43	57	67	29	87
Estija	55	43	25	14	19
Suomija	70	30	41	29	49
Prancūzija	66	34	22	15	18
Vokietija	60	40	46	9	12
Graikija	35	65	8	3	3
Vengrija	8	92	21	7	7
Airija	47	53	13	6	7
Italija	55	45	31	17	25
Latvija	66	32	28	18	25
Lietuva	35	64	25	9	12
Liuksemburgas	46	54	12	6	6
Malta	6	94	2	0	0
Olandija	30	70	32	10	14
Lenkija	43	57	34	15	22
Portugalija	58	42	15	9	11
Rumunija	16	84	28	5	6
Slovakija	62	38	18	11	14
Slovėnija	59	41	21	13	16
Ispanija	60	40	54	10	12
Švedija	75	25	50	38	76
Jungtinė Karalystė	31	69	29	9	13

2 PRIEDAS

Rodiklio pavadinimas	Klasterio Nr.	Klasterio narių skaičius	Vidutinis klasterio rodiklio dydis	Visų savivaldybių vidutinis dydis	Vidutinio klasterio rodiklio dydis procentais nuo visų savivaldybių vidutinio dydžio	Skirtumas tarp vidutinio klasterio rodiklio dydžio procentais nuo visų savivaldybių vidutinio dydžio ir visų savivaldybių vidutinio dydžio procentais
1	2	3	4	5	6(4/5*100)	7
P1	1	16	0,00278	0,00480	57,9%	-42,1%
P1	2	2	0,04278		891,9%	791,9%
P1	3	11	0,00562		117,1%	17,1%
P1	4	13	0,00359		74,9%	-25,1%
P1	5	18	0,00274		57,1%	-42,9%
P2	1	16	0,52593	0,59272	88,7%	-11,3%
P2	2	2	0,65873		111,1%	11,1%
P2	3	11	0,66630		112,4%	12,4%
P2	4	13	0,62557		105,5%	5,5%
P2	5	18	0,57607		97,2%	-2,8%
P3	1	16	0,46981	0,52407	89,6%	-10,4%
P3	2	2	0,56592		108,0%	8,0%
P3	3	11	0,57118		109,0%	9,0%
P3	4	13	0,56212		107,3%	7,3%
P3	5	18	0,51138		97,6%	-2,4%
P4	1	16	0,00179	0,00354	50,5%	-49,5%
P4	2	2	0,03293		930,1%	830,1%
P4	3	11	0,00435		122,8%	22,8%
P4	4	13	0,00275		77,8%	-22,2%
P4	5	18	0,00191		53,8%	-46,2%
P5	1	16	0,00167	0,00337	49,7%	-50,3%
P5	2	2	0,03236		960,3%	860,3%
P5	3	11	0,00415		123,0%	23,0%
P5	4	13	0,00252		74,9%	-25,1%
P5	5	18	0,00179		53,2%	-46,8%
I1	1	16	0,00266	0,00458	58,0%	-42,0%
I1	2	2	0,04126		900,6%	800,6%
I1	3	11	0,00533		116,5%	16,5%
I1	4	13	0,00339		74,1%	-25,9%
I1	5	18	0,00261		57,1%	-42,9%
I2	1	16	0,00316	0,00546	58,0%	-42,0%
I2	2	2	0,04913		900,6%	800,6%
I2	3	11	0,00635		116,5%	16,5%
I2	4	13	0,00404		74,1%	-25,9%
I2	5	18	0,00311		57,1%	-42,9%
I3	1	16	0,00161	0,00322	49,9%	-50,1%
I3	2	2	0,03135		972,4%	872,4%
I3	3	11	0,00393		121,9%	21,9%
I3	4	13	0,00238		73,7%	-26,3%
I3	5	18	0,00172		53,2%	-46,8%

T1	1	16	0,46508	0,40009	116,2%	16,2%
T1	2	2	0,31957		79,9%	-20,1%
T1	3	11	0,33184		82,9%	-17,1%
T1	4	13	0,36991		92,5%	-7,5%
T1	5	18	0,41477		103,7%	3,7%
T2	1	16	0,45741	0,39497	115,8%	15,8%
T2	2	2	0,30993		78,5%	-21,5%
T2	3	11	0,33019		83,6%	-16,4%
T2	4	13	0,36734		93,0%	-7,0%
T2	5	18	0,40847		103,4%	3,4%
T3	1	16	0,00128	0,00179	71,8%	-28,2%
T3	2	2	0,01389		776,8%	676,8%
T3	3	11	0,00192		107,2%	7,2%
T3	4	13	0,00134		74,8%	-25,2%
T3	5	18	0,00114		63,7%	-36,3%
T4	1	16	0,00121	0,00168	71,8%	-28,2%
T4	2	2	0,01307		776,8%	676,8%
T4	3	11	0,00180		107,2%	7,2%
T4	4	13	0,00126		74,8%	-25,2%
T4	5	18	0,00107		63,7%	-36,3%
S1	1	16	0,00011	0,00018	58,1%	-41,9%
S1	2	2	0,00271		1489,0%	1389,0%
S1	3	11	0,00006		34,4%	-65,6%
S1	4	13	0,00015		81,1%	-18,9%
S1	5	18	0,00007		36,6%	-63,4%
S2	1	16	0,00031	0,00053	58,1%	-41,9%
S2	2	2	0,00795		1489,0%	1389,0%
S2	3	11	0,00018		34,4%	-65,6%
S2	4	13	0,00043		81,1%	-18,9%
S2	5	18	0,00020		36,6%	-63,4%
S3	1	16	0,15925	0,13070	121,8%	21,8%
S3	2	2	0,24446		187,0%	87,0%
S3	3	11	0,05351		40,9%	-59,1%
S3	4	13	0,17973		137,5%	37,5%
S3	5	18	0,10445		79,9%	-20,1%
S4	1	16	0,15633	0,12895	121,2%	21,2%
S4	2	2	0,23845		184,9%	84,9%
S4	3	11	0,05342		41,4%	-58,6%
S4	4	13	0,17848		138,4%	38,4%
S4	5	18	0,10285		79,8%	-20,2%

3 PRIEDAS

Lietuvos savivaldybių fiskaliniai rodikliai (apskaičiuota autoriaus pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

Savivaldybės pavadinimas	P1	P2	P3	P4	P5	I1	I2	I3	T1	T2	T3	T4	S1	S2	S3	S4
Elektrėnų sav.	0,0028	0,5844	0,5046	0,0019	0,0018	0,0026	0,0031	0,0017	0,4180	0,4197	0,0012	0,0011	0,0001	0,0003	0,1501	0,1507
Šalčininkų r. sav.	0,0036	0,5046	0,4457	0,0022	0,0020	0,0033	0,0040	0,0018	0,5042	0,5131	0,0018	0,0017	0,0001	0,0003	0,1083	0,1102
Širvintų r. sav.	0,0019	0,4564	0,4144	0,0011	0,0010	0,0018	0,0022	0,0010	0,5387	0,5330	0,0010	0,0010	0,0001	0,0002	0,1307	0,1293
Švenčionių r. sav.	0,0028	0,4839	0,4273	0,0017	0,0016	0,0027	0,0033	0,0016	0,5030	0,4898	0,0014	0,0013	0,0001	0,0003	0,1399	0,1362
Trakų r. sav.	0,0037	0,5342	0,4589	0,0023	0,0022	0,0035	0,0042	0,0021	0,4656	0,4655	0,0017	0,0016	0,0001	0,0004	0,1374	0,1374
Ukmergės r. sav.	0,0036	0,5636	0,4969	0,0024	0,0023	0,0035	0,0041	0,0023	0,4245	0,4157	0,0015	0,0014	0,0002	0,0004	0,1762	0,1725
Vilniaus m. sav.	0,0563	0,6583	0,5584	0,0429	0,0419	0,0534	0,0636	0,0396	0,3361	0,3332	0,0189	0,0178	0,0042	0,0124	0,3166	0,3139
Vilniaus r. sav.	0,0081	0,6296	0,5946	0,0066	0,0059	0,0079	0,0094	0,0059	0,3445	0,3309	0,0028	0,0026	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
Alytaus m. sav.	0,0054	0,6626	0,5596	0,0041	0,0039	0,0049	0,0058	0,0034	0,3643	0,3798	0,0020	0,0019	0,0003	0,0008	0,2096	0,2184
Alytaus r. sav.	0,0022	0,6829	0,5819	0,0018	0,0016	0,0020	0,0024	0,0014	0,3513	0,3699	0,0008	0,0007	0,0000	0,0001	0,0882	0,0929
Druskininkų sav.	0,0024	0,6141	0,4671	0,0015	0,0017	0,0023	0,0027	0,0016	0,3713	0,3627	0,0009	0,0008	0,0001	0,0003	0,1743	0,1702
Lazdijų r. sav.	0,0021	0,5209	0,5125	0,0014	0,0013	0,0021	0,0025	0,0014	0,4429	0,4141	0,0009	0,0009	0,0001	0,0002	0,1673	0,1564
Varėnos r. sav.	0,0025	0,5703	0,4808	0,0016	0,0016	0,0023	0,0028	0,0015	0,4311	0,4321	0,0011	0,0010	0,0001	0,0003	0,1616	0,1620
Birštono sav.	0,0009	0,7203	0,5868	0,0007	0,0007	0,0008	0,0010	0,0007	0,2662	0,2614	0,0002	0,0002	0,0001	0,0002	0,2558	0,2511
Jonavos r. sav.	0,0042	0,5785	0,5736	0,0033	0,0029	0,0043	0,0051	0,0031	0,3778	0,3512	0,0016	0,0015	0,0002	0,0005	0,1737	0,1615
Kaišiadorių r. sav.	0,0029	0,5914	0,5425	0,0021	0,0019	0,0027	0,0032	0,0018	0,4109	0,4124	0,0012	0,0011	0,0001	0,0002	0,1246	0,1251
Kauno m. sav.	0,0293	0,6592	0,5735	0,0229	0,0228	0,0291	0,0347	0,0231	0,3030	0,2866	0,0089	0,0083	0,0012	0,0035	0,1723	0,1630
Kauno r. sav.	0,0074	0,6224	0,5871	0,0059	0,0052	0,0070	0,0083	0,0049	0,3708	0,3668	0,0027	0,0026	0,0003	0,0007	0,1445	0,1430
Kėdainių r. sav.	0,0050	0,5636	0,4987	0,0034	0,0032	0,0047	0,0056	0,0030	0,4357	0,4351	0,0022	0,0021	0,0001	0,0003	0,0738	0,0737
Prienų r. sav.	0,0027	0,5664	0,4835	0,0018	0,0017	0,0026	0,0031	0,0017	0,4246	0,4180	0,0011	0,0011	0,0001	0,0002	0,0975	0,0960
Raseinių r. sav.	0,0034	0,5323	0,4739	0,0022	0,0021	0,0033	0,0039	0,0021	0,4506	0,4366	0,0015	0,0014	0,0001	0,0004	0,1828	0,1771
Klaipėdos m. sav.	0,0162	0,6975	0,5703	0,0126	0,0126	0,0151	0,0180	0,0117	0,3054	0,3067	0,0049	0,0046	0,0001	0,0004	0,0381	0,0383
Klaipėdos r. sav.	0,0048	0,6637	0,5512	0,0036	0,0035	0,0045	0,0053	0,0033	0,3386	0,3398	0,0016	0,0015	0,0002	0,0004	0,1339	0,1344
Kretingos r. sav.	0,0036	0,5843	0,5043	0,0025	0,0024	0,0034	0,0040	0,0022	0,4163	0,4167	0,0015	0,0014	0,0001	0,0003	0,1086	0,1087
Neringos sav.	0,0010	0,9001	0,5938	0,0008	0,0010	0,0010	0,0011	0,0010	0,1039	0,1043	0,0001	0,0001	0,0000	0,0000	0,0577	0,0580
Palangos m. sav.	0,0027	0,5975	0,4630	0,0017	0,0019	0,0026	0,0031	0,0019	0,3702	0,3512	0,0010	0,0009	0,0001	0,0002	0,1228	0,1164
Skuodo r. sav.	0,0016	0,6046	0,5729	0,0013	0,0011	0,0016	0,0019	0,0011	0,3788	0,3687	0,0006	0,0006	0,0001	0,0002	0,1409	0,1372

Šilutės r. sav.	0,0044	0,5107	0,4608	0,0028	0,0026	0,0042	0,0050	0,0025	0,4752	0,4624	0,0021	0,0020	0,0002	0,0006	0,1829	0,1780
Kalvarijos sav.	0,0010	0,5551	0,5357	0,0008	0,0007	0,0010	0,0012	0,0006	0,4290	0,4169	0,0004	0,0004	0,0000	0,0001	0,0979	0,0952
Kazlų Rūdos sav.	0,0011	0,5704	0,5451	0,0008	0,0007	0,0010	0,0012	0,0006	0,4255	0,4225	0,0004	0,0004	0,0000	0,0001	0,0963	0,0956
Marijampolės sav.	0,0050	0,6035	0,5532	0,0038	0,0034	0,0047	0,0057	0,0033	0,3878	0,3823	0,0019	0,0018	0,0002	0,0005	0,1488	0,1467
Šakių r. sav.	0,0027	0,5697	0,5274	0,0020	0,0018	0,0026	0,0031	0,0017	0,4242	0,4197	0,0012	0,0011	0,0001	0,0002	0,1285	0,1271
Vilkaviškio r. sav.	0,0036	0,5790	0,5363	0,0026	0,0023	0,0033	0,0039	0,0021	0,4296	0,4361	0,0015	0,0014	0,0001	0,0002	0,0778	0,0790
Biržų r. sav.	0,0024	0,6172	0,5452	0,0018	0,0017	0,0023	0,0027	0,0015	0,3917	0,3974	0,0010	0,0009	0,0001	0,0003	0,1532	0,1554
Kupiškio r. sav.	0,0020	0,5122	0,4698	0,0013	0,0012	0,0019	0,0023	0,0012	0,4691	0,4525	0,0009	0,0009	0,0001	0,0003	0,2230	0,2151
Panevėžio m. sav.	0,0082	0,6548	0,5798	0,0065	0,0060	0,0077	0,0091	0,0055	0,3521	0,3559	0,0029	0,0027	0,0001	0,0003	0,0497	0,0502
Panevėžio r. sav.	0,0031	0,6415	0,5808	0,0025	0,0022	0,0029	0,0035	0,0021	0,3614	0,3630	0,0011	0,0011	0,0000	0,0001	0,0510	0,0512
Pasvalio r. sav.	0,0026	0,5863	0,5171	0,0018	0,0017	0,0025	0,0029	0,0016	0,4041	0,3976	0,0010	0,0010	0,0001	0,0002	0,0996	0,0980
Rokiškio r. sav.	0,0031	0,5790	0,5076	0,0021	0,0020	0,0029	0,0035	0,0019	0,4221	0,4229	0,0013	0,0012	0,0002	0,0006	0,2873	0,2878
Akmenės r. sav.	0,0025	0,5477	0,5106	0,0018	0,0016	0,0025	0,0030	0,0017	0,4211	0,3983	0,0011	0,0010	0,0000	0,0001	0,0526	0,0497
Joniškio r. sav.	0,0024	0,5687	0,5122	0,0017	0,0016	0,0023	0,0028	0,0015	0,4223	0,4158	0,0010	0,0010	0,0001	0,0002	0,1193	0,1174
Kelmės r. sav.	0,0029	0,5803	0,5293	0,0021	0,0020	0,0028	0,0034	0,0019	0,4055	0,3957	0,0012	0,0011	0,0001	0,0002	0,1113	0,1086
Pakruojo r. sav.	0,0022	0,5921	0,5029	0,0015	0,0015	0,0021	0,0025	0,0014	0,3983	0,3919	0,0009	0,0008	0,0000	0,0001	0,0742	0,0730
Radviliškio r. sav.	0,0036	0,6400	0,5533	0,0027	0,0026	0,0034	0,0040	0,0024	0,3610	0,3616	0,0013	0,0012	0,0000	0,0000	0,0022	0,0022
Šiaulių m. sav.	0,0107	0,6094	0,5275	0,0077	0,0076	0,0105	0,0125	0,0075	0,3690	0,3564	0,0040	0,0037	0,0002	0,0006	0,0756	0,0730
Šiaulių r. sav.	0,0036	0,5799	0,5440	0,0027	0,0025	0,0036	0,0043	0,0025	0,3916	0,3733	0,0014	0,0013	0,0001	0,0002	0,0727	0,0693
Jurbarko r. sav.	0,0026	0,5995	0,5393	0,0019	0,0017	0,0024	0,0029	0,0016	0,4036	0,4056	0,0011	0,0010	0,0001	0,0002	0,1169	0,1175
Pagėgių sav.	0,0010	0,5345	0,4802	0,0007	0,0006	0,0010	0,0012	0,0006	0,4515	0,4399	0,0005	0,0004	0,0000	0,0001	0,1553	0,1514
Šilalės r. sav.	0,0025	0,5433	0,4943	0,0017	0,0016	0,0024	0,0029	0,0015	0,4452	0,4359	0,0011	0,0011	0,0001	0,0002	0,1195	0,1170
Tauragės r. sav.	0,0039	0,5599	0,4954	0,0026	0,0025	0,0038	0,0045	0,0024	0,4287	0,4202	0,0017	0,0016	0,0001	0,0002	0,0848	0,0832
Mažeikių r. sav.	0,0053	0,6446	0,5515	0,0040	0,0037	0,0049	0,0058	0,0034	0,3687	0,3765	0,0019	0,0018	0,0002	0,0005	0,1447	0,1477
Plungės r. sav.	0,0035	0,5278	0,4712	0,0023	0,0021	0,0034	0,0040	0,0021	0,4625	0,4541	0,0016	0,0015	0,0001	0,0004	0,1494	0,1467
Rietavo sav.	0,0009	0,5098	0,4392	0,0006	0,0005	0,0009	0,0010	0,0005	0,4919	0,4936	0,0005	0,0004	0,0000	0,0001	0,1435	0,1440
Telšių r. sav.	0,0042	0,5636	0,4951	0,0028	0,0027	0,0040	0,0047	0,0025	0,4313	0,4274	0,0018	0,0017	0,0002	0,0006	0,1970	0,1952
Anykščių r. sav.	0,0025	0,6081	0,5737	0,0020	0,0018	0,0024	0,0029	0,0017	0,3744	0,3639	0,0009	0,0009	0,0001	0,0002	0,0963	0,0936
Ignalinos r. sav.	0,0017	0,5946	0,5752	0,0013	0,0011	0,0016	0,0019	0,0011	0,3897	0,3797	0,0006	0,0006	0,0001	0,0002	0,1638	0,1596
Molėtų r. sav.	0,0020	0,5057	0,4856	0,0013	0,0011	0,0019	0,0023	0,0011	0,4812	0,4691	0,0009	0,0009	0,0001	0,0002	0,1426	0,1390

Utenos r. sav.	0,0033	0,6326	0,5783	0,0026	0,0024	0,0031	0,0037	0,0023	0,3579	0,3525	0,0012	0,0011	0,0002	0,0006	0,2462	0,2425
Visagino sav.	0,0024	0,6855	0,5833	0,0019	0,0018	0,0022	0,0026	0,0016	0,3355	0,3461	0,0008	0,0008	0,0000	0,0001	0,0572	0,0590
Zarasų r. sav.	0,0017	0,6086	0,5652	0,0013	0,0012	0,0016	0,0019	0,0011	0,3945	0,3966	0,0007	0,0006	0,0001	0,0002	0,1342	0,1349

